

ОДОБНОМА

ОДОБНОМА

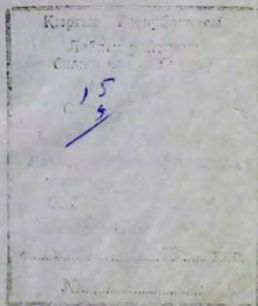

ОДОБНОМА

Китоби дарсӣ барои синфҳои 3—4

Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон
тавсия кардааст

Мураттибон:
Бозор Боронов, Фарида Сафарова,
Раҳмонхуҷа Мирзоев, Ҳасан Шарифов

ДУШАНБЕ
«МАОРИФ»
1996

ББК

ОДОБНОМА. Китоби дарсӣ барои синфҳои 3—4.

—Душанбе. Маориф, 1996.

(Мураттибон: Б. Боронов, Ф. Сафарова, М. Мирзоев, Х. Шарифов).

Б $\frac{43060\ 20220}{504\ (12)-95}$ 96

ISBN 5-670-00928-6

©Б. Боронов, Ф. Сафарова ва диг., 1996

СИНФИ 3

БАЧАҲОИ АЗИЗ!

Китобе, ки аввалин бор онро бо унвони «Одобнома» ба даст мегирад, шуморо бо одобу ахлоқи ҳамида ва рафтори шонста шинос менамояд.

Дар китоби мазкур бехтарин дурдонаҳо аз афсонаю ҳикоятҳои дилошӯб, ки ба мавзӯҳои гуногун аз қабилӣ хурмати падару модар, одоби салому алейк, қоидаҳои меҳмонӣю меҳмондорӣ, андӯхтаи илму дониш ва ғайра бахшида шудаанд, гирд омадаанд.

Аз шумоён хоҳишмандем, ки ҳар сатри матнҳои ин китобро бо диққат хонда, аз онҳо ҳар чӣ зиёдтар бахравар гардед. Дар ин хусус бузурге гуфтааст, ки:

Илм агар андак бувад, хораш мадор,
З-он ки дорад илм кадри бешумор.

Шахси боадаб ба ҳама маъқул аст ва ўро ҳамеша дӯст медоранд, зеро:

Чон дар тани марди беадаб ларзон аст,
Сад чон диҳӣ, адаб ҳарӣ, арзон аст.
Аз беадабӣ касе ба мақсад нарасад,
Зеро ки адаб тоҷи сари мардон аст.

Мақсад ва умеду орзуҳои мо ҳамин аст, ки шумо шахси боадабу бамаънӣ шуда ба камол расед. Муваффақият ёратон бод, хурдсолақони азиз!

1. Хурмати падару модар, калонсолон, шафкат ба хурд-
солон.

ОДОБИ НАҚУ

Эй фарзанд! Мехру муҳаббати худро ба падару модар нигоҳ
дор, агар нисбат ба падару модар мехру муҳаббати худро аз
даст днхй (гум кунӣ) Аллоҳ Таоло аз ҳар гуна файзу эҳсон маҳ-
рум намояд.

* * *

Модар ризо, ҳама (худо) ризо.

* * *

Ҳар кӣ умеди чаннат дорад, розигии модарашро дарёфт намояд.

* * *

Ба падар итоат кардан — ин ба Аллоҳ Таоло итоат кардан аст.
Нофармонии падару модар, ин нофармонии Оллоҳ Таоло аст.

* * *

Ҳам худӣ ту ва ҳам молу мулки ту аз онӣ падар аст.

* * *

Тифлию Домони модар хуш бихиште будааст,
Чун ба пой худ равон гаштем, саргардон шудем.

(Саъдии Шерозӣ)

ЛУҒАТ:

Фарз — зарур, лозим, ҳатмӣ.

Садақа — пул ва чизе, ки ба факирон ва бенавоён дода мешавад.

СУПОРИШ: пандҳоро аз бар намоед.

ШИНОХТАНИ ҲАҚҚИ ПАДАРУ МОДАР

Бидон, эй писар, ки хиради фарзанд дар хурмат ва нигоҳбонии худ ва асли худ, яъне падару модар аст. Зеро онҳо аз баҳри ту хештанро ба куштан диҳанд. Он фарзанд, ки хирад роҳнамои ӯ бувад, аз меҳри падару модар холи нест. 40

Зинҳор, эй писар, падару модаратро хор мадор. Падару модар бунёдгузори некӣ ва нафси туанд. Агар ту дар ҳаққи эшон гунаҳгор бошӣ, сазои ҳеҷ некӣ нестӣ... 25

Бо падару модари худ нек бош, то рӯзе фарзандонат низ бо ту наку бошанд. Зеро он ки аз ту зояд, ҳамон тамаъ дорад, ки аз адару модар дорӣ. Зеро ба масал одаи ҳамчун мева аст ва падару модар ҳамчун дарахт. Ҳарчанд дарахтеро нигоҳубин беш кунӣ, мева аз ӯ нақӯтару беҳтар ёбӣ. Ва чун падару модарро хурмату шафқат бештар кунӣ ва бештар қабул шавад ва бо хушнудии онҳо наздиктар бошӣ. 134

Унсуруддиқони Қайковус

ЛУҒАТ:

Хирад — ақл, ҳуш, зеҳн.

Эшон — онҳо.

СУПОРИШ: байтро аз ёд кунед:

Ба олам аз ҳама болост модар,
Чароғи зиндагии мост модар.

Бо чашми адаб нигар падарро
Аз гуфтаи ӯ мапеч сарро.

ХУШНУДИИ ПАДАРУ МОДАР

Шаҳсе гуфт: «Дар ҳолати ҷавонӣ аз Бағдод ба Шом рафтам ва тавофи мазороти кардам. Чун шаби бисту панҷуми моҳи Рамазон шуд, шахсеро дар хоб дидам, ки маро мегуфт бархез ба зиёрати падару модар рав. Чун аз хоб бедор шудам ниёт кардам, ки инро гузаронам меравам. Чун шаби бисту ҳафтуми Рамазон шуд боз ҳамон шахсеро дар хоб дидам, ки мегуфт зуд бархез ба зиёрати падару модар рав ва агар на, ба ин ангишт ҳарду чашми туро кӯр хоҳам кард. Тарсону ҳаросон ва ларзон аз хоб бедор шудам. Манзил ба манзил рафта ба Бағдод расидам ва падару модари худро дидам ва тавоф кардам. Мар гуфтанд: «Эй писар, моҳи Рамазон сар ба хок ниҳодем ва дуо кардем, ки эй бор Худоё як бор дидори он фарзандро ба мо рӯзӣ гардон. Чун шаби бисту ҳафтуми Рамазон шуд шахсеро ба хоб дидам, ки гуфт фарзанди ту равон меояд». Гуфтам: «Эй модар, ҳамон шахс буд, ки маро аз хоб бедор кард». Баъд аз он чанд рӯз бигузашт падару модарам аз

дунё рафтанд. Матлаб ин аст то бидонӣ, ки дуон падару модар дар ҳаққи фарзанд мустачоб аст ва Расул фармуданд, ки бо падару модари худ чӣ навъ муомила карда бошад аз писари худ ҳамонро чашмдор бошад.

Аз китоби «Дуррулаҷоиб».

ЛУҒАТ:

Тавофи мазорат — зиёрати мазорҳо.

Манзил — фосила ва масофаи муайян.

Мустачаб — иҷобатшуда, қабулшуда (дар боран дуо).

Матлаб — мақсад.

Чашмдор бошад — нигарон бошад, умедвор гардед.

1. Шахси аз Бағдод рафта дар хобаш киро дид ва ба ӯ чӣ гуфт?
2. Чаро шаби бисту ҳафтуми Рамазон боз он шахс ба хоб даромадааст?
3. Таъкиди асосии он шахс чӣ буд ва дар ақси ҳол чӣ таҳдид кард?
4. Падару модар ба писари худ чихо гуфтанд?
5. Байти пеш аз сарлавҳа омада ва байти зеро аз бар кунед.

**Канору бари модари дилпазир,
Биҳиштест, ки нистон дар он ҷӯи шир.**

Падру модари худро ҳамеша иззату хурмат кунед ва ҳеҷ гоҳ аз гуфташон берун қадам наниҳед. Доимо дар хизмати модару падар тайёр бошед.

ГУНЧИШКОН ВА МОРИ БЕРАҲМ

ҲИКОЯТ

И Ду гунчишк дар сакфи хонае ошёна гирифта буданд. Вакте онҳо бача бароварданд ва ҳар яки онҳо барои тарбияти фарзанд аз панҷхӯрок мерафтанд, он чӣ ба даст меоварданд, ба дахони фарзандонашон мерехтанд. Рӯзе гунчишкӣ нар ба тарафи берун рафт. Вакте ки боз омад, гунчишкӣ модаро дид, ки бо изтиробӣ тамоми гирди ошёна мепарид ва фарёди сӯзнок мекашид. Гуфт: «Эҷ ёри нозанин, ин чӣ ҳаракат аст, ки ман аз ту мебинам?». Ӯ ҷавоб дод:

**Мехалад дар синаам хоре, ки меборам сиришк,
Дар дили сӯзон ғаме дорам, ки оҳе мекашам!**

— Чӣ гуна нанолам, ки як дам ғоиб шуда будам, омада дидам, ки мори бадҳайбате расида, қасди бачагони ман кард. Ҳарчанд зорӣ кардам ва гуфтам:

**Агарчи ғолибӣ, аз душмани заиф битарс,
Ки тири оҳи саҳар бар нишона меояд!**

Ба ҷоe нарасид ва гуфт: «Оҳ дар сини тираи дили ман ҳеҷ аса-
ре нахоҳам будӣ. Гуфтам: «Аз он битарс, ки ману падари ин фар-
зандон агар камари интиқом бандем, шояд ки туро бикушем».
Мор бихандид ва гуфт:

Харифе, ки ӯ шерро пай кунад,
Зи мисли тӯе очизӣ кай кунад?

Ман ҳеҷ навъ бо ӯ бас наомадам, фарёд мекунам, касе ба фарё-
ди ман намерасад. Он золим ситамгори бачагонро хурдааст ва ҳам
дар ошёна хуфтааст. /

Гунчишки нар ин суҳанро шунида аз фироқи фарзандон оташи
ҳасрат ба ҷонаш афтод. Дар ин маҳал соҳиби хона ҷароғ мегиронд
ва фатила ба раванг олуда, даргиронда, дар даст медошт, мехост,
ки ба ҷароғдон ниҳад. Гунчишк парида рафту он фариларо аз дасти
ӯ бардошт ва ба даруни ошёна партофт. Соҳиби хона аз хавфи он
ки мабодо сақф оташ гирад, дарҳол ба болои бом баромада зери
ошёноро ҳолӣ месохт, то ки оташро кушад. Мор аз пеш шарари
оташ дид ва аз боло овози метин шунд. Сар ба сӯроҳие, ки ба
тарафи бом дошт, берун кард. Баробари сарашро баровардан со-
ҳиби хона бо метин каллаи ӯро пора кард.

Аз «Калила ва Димна».

ЛУҒАТ:

Сақф — шифти хона.

Тира — торик.

Иштироб — беқарорӣ ва ошуфтагӣ.

Хуфтааст — хобидааст.

Сирнишк — қатра, ҷазира.

Интиқом — қасос.

Заиф — суст, қамқувват, очиз.

1. Ба ду гунчишк ҷӣ воқеа рӯй дод?
2. Ҷаро Гунчишки мода гирёну ҷолои буд?
3. Гунчишки нар аз гунчишки мода ҷиро пурсид ва ӯ ҷӣ ҷавоб дод?
4. Онҳо ба мор ҷӣ муроҷиат карданд ва ҷаро вай онҳоро писанд накард?
5. Пас аз хӯрдани бачаҳои гунчишкони Мор боз дэр кучо хоб рафт?
6. Гунчишкони ҷӣ талбир диданд ва аз Мор ҷӣ гуна қасос гирифтанд?
7. Оё дуруст аст, ки шахси зӯр шахси нозӯрро озор диҳад?
8. Бинед, ки паррандаҳо низ фарзандро дӯст медоранд.
9. Ҷарғиз ба бадӣ роҳ надиҳед ва бадири пеша накунад.

Аз сӯзи дили падар ҳазар бояд кард,
Аз кӯи ҷафои ӯ гузар бояд кард.
Гирам, ки ту фармондеҳи офоқ шавӣ,
Охир на ба фармони падар бояд кард.

ДОСТОНИ ЮСУФ

Пайғамбар Яқуб дувоздаҳ фарзанд дошт. Вай ҳама фарзандонашро дӯст медошт, аммо нисбат ба Юсуф меҳраш зиёдтар буд. Зеро Юсуф аз ҳама бародаронаш некрӯ ва хушахлок буда, падар тоқати ҷудой аз дидори ӯ надошт. Дар байни фарзандони Яқуб

Юсуф ва бародари хурдиаш Бенёмин аз дигар модар буданд. Аз ин сабаб бародарон нисбат ба онҳо бо чашми ҳасад менигаристанд.

Яъқуб хоҳаре дошт. Рӯзе ӯ барон дидорбинӣ ба хонаи бародараш омад, аммо вақти рафтаи Юсуфро бо хулаш бурд, то ки ӯро ба воя расонад. Яъқуб омада, зуд-зуд Юсуфро хабар мегирифт. Боре хост писарашро бо худ барад. Лекин хоҳараш хилае сохт. Вай камарбанде (миёнбанде), ки аз бобоёнаш мерос монда буд, ноаён ба миёни Юсуф баст. Баъд овоза андохт, ки камарбандашро касе дуздидааст. Дар он замон одат чунин буд, ки агар соҳиби мол шахси дуздидаро ёбад, он дузд ғуломи ҳамон шахс мешуд. Хоҳари Яъқуб камарбандашро аз Юсуф ёфт ӯро боз дар хонааш нигоҳ дошт. Ва таъхо пас аз он ки хоҳараш вафот ёфт, Яъқуб писари азизу дилбандашро ба хонааш овард ва хотираш осудаву хурамаш гашт.

Юсуф вақте ки ба синни дувоздаҳсолагӣ расид, ногоҳ дар шаби чумъа аз хоб бедор шуд. Падараш бо таъҷуб пурсид:

— Писарам, ба ту чӣ шуд?

Юсуф гуфт:

— «Эй падар, ман дар хоб ёздаҳ ситора ва хуршеду моҳ дидам. Дидам, ки онҳо ба ман сачда мекунанд».

Ин ёздаҳ ситора ба маънии ёздаҳ бародарони Юсуф ва хуршеду моҳ падару модараш буданд.

Падар таъкид кард, ки ин хобаширо ба бародаронаш нагӯяд. Аммо ин хабар ба гӯши онҳо расида, оташи рашқу ҳасадашонро бештар барафрӯхт. Онҳо хеле машварат карданд ва оқибат ба маслиҳат расиданд, ки ӯро дур бурда ба чоҳи сари роҳ партоянд.

Бародарон назди падар омаданд ва бо фиреб аз ӯ ичозат гирифтанд, ки Юсуфро ба сайри дашту гул баранд. Онҳо Юсуфро гоҳ ба сар ва гоҳе ба дӯш нишонда аз шаҳр беруи шуданд. Вақте ба чоҳ хилват расиданд, ӯро ба замин партофтанду гуфтанд:

Кучоанд он ёздаҳ ситора, ки ба ту сачда кунанду тӯро аз дасти мо озода кунанд?!

Сипас, ба гираву зорин Юсуф нигоҳ накарда ӯро бо ресмони бастанд ва ба чоҳ партофтанд. Аммо худашон бузғонаро кушт ба хунаш куртаи Юсуфро олуида крданду назди падар омадаанд. Гуфтанд:

— «Эй падар, мо ба асптозӣ рафта будему Юсуфро назди анҷомҳои худ гузошта будем, гург ӯро хӯрд...»

Корвоне аз назди чоҳ мегузашт. Вақти обгирӣ корвониён дар он чо Юсуфро дидаанд ва хостанд ӯро бо худ баранд. Аммо бародаронаш омада гуфтанд:

— Ин ғуломи мо, аммо гуреза аст. Аз мо тарсида худро дар чоҳ пинҳон кардааст. Мехоҳем ӯро фурушем.

Корвониён Юсуфро бо нархи арзон, ба чанд дирхам харида ба тарафи Миср ҳаракат карданд.

Дар Миср байни мардуми шаҳр овозан гуломи зебову бачамоле, ки корвон овардааст, паҳн гашт. Вазири дарбори Миср, ки Азиз лақаб дошт, аз ин овоза хабардор шуд. Вай ба бозор омаду аз соҳиби корвон Юсуфро харид. Вақте ӯро ба хона овард, ба занаш Зулейхо, ки хусни дилрабоне дошт, чунин гуфт:

— Ин бандаро ба фарзанди гирифтам. Азбаски фарзанди дигар надорам, бояд ӯро мисли фарзанд нигоҳ дорӣ...

ЛУҒАТ:

Ҳасад — рашк, нотаъвоҷибӣ.

Синас — пәс, баъд.

Саада — сар ба замин гузаштан, таъзим кардан.

1. Пайғамбар Яқуб чаро Юсуфро аз дигар фарзандонаш зиёдтар лӯст медоштааст?
2. Юсуф чӣ хоб мебинад ва онро ба кӣ мегӯяд?
3. Бародаронаш ба Юсуф чаро рашк мебаранд?
4. Онҳо Юсуфро бо кадом ният ба сайри гулу дашт бурдаанд ва аз ӯ чиро пурсидаанд?
5. Бародарон нисбат ба Юсуф чигуна муносибат карданд?
6. Онҳо баъд аз Юсуфро ба ҷоҳ андохтан ба падарашон чӣ дурӯғ гуфтанд?
7. Бародарон Юсуфро ба кӣ ҳо ғуруҳтаанд?
8. Азиз Миср Юсуфро ба чӣ қабул кард? Ӯ ба занаш чӣ таъкид намуд?
9. Доир ба рафтори бади бародарон шумо чӣ ҳулоса мебароред?
10. Бо хоҳару бародари худ хушмуомила бошед.

ДАР БАЕНИ ҲУРМАТИ ПАДАРУ МОДАР

Тоати ҳақро ба ҷон фармон кунӣ,
Баъд аз он бо волидайн эҳсон кунӣ.
Волидайн аз ҳар касе хушнуд шуд,
Он кас аз шоистаи маъбуд шуд.
Волидайн аз ҳар кас кӣ дар озор шуд,
Осӣ аст, аз ӯ Худо безор шуд.
Нафақаи модар, падар фарзандро,
Фарз гардидааст аз амри Худо.
Ҳар кӣ бо модар-падар эҳсон кунад,
Қори боғу ҷаннату ризвон кунад.
Ҳидмати ишён куну фармон бикаш,
Ҳар ба хидматгӯрдорӣ дастрас.
Чун сухан гӯӣ ба ишён нарм гӯӣ,
Бо ҳаёву рифқу ҳилму шарм гӯӣ.

ФАРИДАДИНИ АТОР,

ЛУҒАТ:

Тоати ҳақ — фармонбардорӣ ба Худо.

Волидайн — падару модар.

Эҳсон — некӯӣ, лутфу марҳамат.

Маъбуд — парастии кардашуда.

Осий — гунаҳгор.

Нафақа — харчи харрӯза барои рӯзгор, чизе.

Ризвон — номи боге дар бихишт.

Рифку хилм — нарий, лутф, меҳрубонӣ.

1. Аввал тоати ҳақро чӣ бояд кард?

2. Эҳсонро бо киро бонест раво дид?

3. Аз ранҷондану озор додани падару модар чаро фарзанд осӣ ҳуки мешудааст?

4. Нафақа ё худ ҳаққи падару модарро додан ба фарзанд чаро қарз будааст?

5. Мо бояд хизмати кихоро ба ҷо орем?

6. Бо падар ва модар чаро суханро бо мулоиматӣ бояд гӯем?

7. Бо ишон бо шарму ҳаё сухан гуфтаиро шоир чаро таъкид кардааст?

8. Иззагу хурмати падару модарро ба ҷо оред.

Падару модар ризо — Худо ризо.

Хар ки кунад, бо худ кунад,
Хоҳ бад кунад, хоҳ нек кунад.

ФАРЗАНДИ НОХАЛАФ ҲИКОЯТ

Меҳмони пире шудам дар Дарёбанд, ки моли фаровон дошт ва фарзанди хубрӯй. Шабе ҳикоят кард, ки маро ба умри хеш ҷуз ин фарзанд набудааст. Дарахте дар ин водӣ зиёратгоҳ аст, ки мардумон ба ҳочат хоستان он ҷо раванд. Шабҳои дароз дар поини он дарахт барҳақ бинолидаам, то маро ин фарзанд бахшидааст. Шундаам, ки писар бо рафиқон оҳиста ҳамегуфт: «Чӣ будӣ, гар ман он дарахт бидонистаме кучост, то дуо кардамеву падар бимурдӣ».

Ҳоча шодикунон, ки писарам оқил аст ва писар таъназанон, ки падар фартут.

Солҳо бар ту бигзарад, ки гузор,
Накуний сӯи турбати падарат.
Ту ба ҷои падар чӣ кардӣ хайр,
То ҳамон чашм дорӣ аз писарат,
Саъдии Шерозӣ.

ЛУҒАТ:

Ҳочат хоستان — ниёзмандӣ хоستان, зарурат хоستان.

Турбат — хок, мақбара, гӯр.

Фартут — пир, барҷомонда.

1. Пирӣ дарёбандӣ ба Саъдӣ чӣ ҳикоят кардааст?

2. Пирамард чаро шукри фарзандаш мекард?

3. Баръақсе фарзанд инсбати падараш чӣ нияти баде доштааст?

4. Шумо инсбати он пир ва фарзанди нохалаф чӣ хулоса мебароред.

5. Маънии ҳикоятро дар хотир доред.

Ҷав корӣ, ҷав медаравӣ.

Гандум корӣ, гандум медаравӣ!

Ҷу бошад дастёр фарзанд ба модар.

Зи фарзанд мешавад хурсанд модар.

МОМОИ ТАНҲО

Аз шишаи панҷара
Ду чашми чор метобад,
Дар ин рӯзи боронӣ,
Момо киро мекобад?...

Дар паси остона,
Дар пушти ҳалкаи дар,
Роҳи туро мепояд
Ҳамон момои Сарвар.
Гулчеҳра Сулаймонова.

1. Чашми момо ба кӣ чор аст?
2. Момои Сарвар чӣ ҳол доштааст?
3. У дар ҷавонӣ ба кӣ хоҳад ёрирасону хочатбарор будааст?
4. Вай дар хонадон ҷиғуна меҳуробниҳо мекардааст?
5. Момои Сарвар нигарони кист ва роҳи киро мепояд?
6. Моморо рафта холпурей кардан чаро савоб аст?
7. Ба пируни барҷомонида ёри доданро аз хотир набароред.

Ҳар кӣ соҳиби ақлу тамиз бошад,
Одамони пирро хурмат ва қадронӣ мекунад.

Мероси падар хоҳӣ, илми падар омӯз,
Қ-ин моли падар харч тавон кард ба ду рӯз.

... ОДАМ ҒАНИМАТ АСТ

Зиндагӣ. Умри равон. Ҳар лаҳзаи ҳаёт. Оё ба қадри он мерасем?
Оё гузарон ва бебозгашт будани онро медонем?

Падар. Модар. Еру бародар. Оё медонем, ки онҳо чун ҳар
нафаси зиндагӣ ба мо азизанд? Оё медонем, ки дар зиндагии фанӣ
«ҳар дам ғанимат аст, одам ғанимат аст?»...

Ин гуна ҳодисахоро дар филмҳо меидам, аз китобҳо меҳон-
даму ҳеч гоҳ боварнам намеомад. Вале он чӣ тавр ба сарам омад,
намедонам.

Донмо дар ёдам мемонад, ки бо падар хурсанд будам, бо ӯ
сари баланд доштам ва аз муаллимни ӯ фаҳр мекардам. Дар дил
чӣ орзуҳо мепарваридам бо номи ӯ.

Вале ҳайхот... рӯзе раенд, ки баъди қораш сари азизи пада-
рамро аз хоки кӯча ба даст гирифтаму «Дадаҷон»-гӯён бо ёри
ду-се ҳамсоёҳо ҷасади ӯро ба хона овардам. 12 }

Он вақтҳо хурд будаму ғами зиёд надоштам. Аниқтараш, чӣ
будани зиндагиро дуруст намефаҳмидам. Холо бошад, ба ғам
токат надорам.

Ед дорам, ки падарам дар дарси адабиёт достони «Рустам ва
Сӯҳроб»-и Абулқосим Фирдавсро нақл мекарду бепхитёр ме-
гирист ва намедонист, ки ӯ низ аз даҳ нафар фарзандаш бармаҳал
ҷудо мешавад. У мегуфт, ки «кас аз имтиҳони ҳаёт наафтад»...

Торафт ҳаётро сарфаҳм меравам гуфтаам фузун мегардад.
Торафт бештар хис мекунам, ки бепадар будан чӣ мушкил аст.
Падар офтобе будааст, ки зиндагиамонро нури гармӣ мебахшида-

аст. Ҳар сухану ҳар як қораш барои мо мушкилкушо будааст. Им-
рӯз ҳам панду насихат, васиятҳои вай маро роҳи зиндагӣ нишон
медихад...

Ман аз ин рӯ ба шумо, ҳамсолонам, мегӯям, ки ба қадри падару
модар бирасед. Гуфтаҳои онҳоро азиз доред. Бояд бидонед, ки бо
падару модар шумо чӣ сон давлатманд ҳастед.

1. Ба сарӣ писарча, ки падар омӯзгор будааст, чӣ ҳодиса омад?
2. Бо падар онла чӣ гуна мешудаасту бе падар чӣ гуна?
3. Чаро сухани падар мушкилкушо будааст?
4. Дар бораи хислатҳои падари худ ба ҳамдигар нақл кунед.
5. Ҳар гуфтаи падарро дар хотир гиред ва аз рӯи он амал кунед.

ЛУҒАТ:

Ҳарч—сарф.
Фузун—зиёд.

Падар бақои онла аст.

2. Ҳурмати меҳмон ва одоби меҳмондорӣ

ҚОИДАҲОИ МЕҲМОНИ ВА МЕҲМОНДОРИ

Эй писар, мардумони бегонаро ҳар рӯз меҳмон мақун. Чунки
ҳар рӯз ба иззату-икроми меҳмон натавон расид. Агар дар як моҳ
се бор меҳмондорӣ кардан тавонӣ, як бор меҳмондорӣ кун. То ки
ҳарчи ҳамаширо як бор сарф намой ва хони туро пур аз нозу неъ-
мағ бошаду забони айбҷӯён бар ту баста.

Чун ба хонаи ту оянд, касе ба пешвоз барояд. Меҳмонро, хоҳ
дӯст бошаду хоҳ бегона, иззату икром биқун.

Агар айёми мева бошад, пеш аз таом меваҳои тару хушк пеш
ор, то бихӯранд...

То мизбонон як бору ду бор бинишин нагӯянд, манишин. Вақте
нишастӣ, бо онҳо сӯҳбат оро, нон бихӯру аз ҳама кас хоксор бош.
Агар меҳмон дар синну сол бузургтар бошад, нишастан муҳаббат
набувад. Аз меҳмон дарқору нодарқор узр махоҳ, ки ин беодобист.
Ва ҳар соат магӯӣ. «Эй фалон, чаро чизе намехӯрӣ? Айб мақун, ки
дастарҳои беҳтаре бароят ораста натавонистам».

Аз ин гуфтор меҳмон шарм медорад ва нон натавонад хӯрдан
ва нимсер аз хон бархезад.

Меҳмони ҳар кас машав, ки ба обрӯят зиён расад. Чун ба меҳ-
монӣ равӣ, гурусна марав ва сер низ марав, то нон тавонӣ хӯрдан,
ки мизбон ҷаранҷад. Он қадар бисёр низ махӯр, ки зишт бошад.
Бо пону қосаи мардум айб магир, соҳибхонаро изо мадеҳ. Аз дас-
тарҳои чизе бо худ мабар, ки хорист.

Унсурулмаолли Қайковус.

ЛУҒАТ:

Икром — хурмат, эҳтиром.
Мизбон — меҳмондор, сохибхона.
Бузургтар — калонтар.
Даҳр — дунё, ҷаҳон, олам.
Уэр — бахшиш.
Настонад — вағирад, гирифта натавонад.
Зиён — зарар, осеб.

1. Чаро нависанда меҳмони ҳар кас нашав гуфта, таъкид кардааст?
2. Қондаҳон меҳмондориро дар хотир доред.
3. Дар меҳмонӣ ба камхӯрӣ одат кунед.
4. Агар меҳмон шавӣ, то чизе надиханд, онро бо худ мағир ва чизе манурс.
5. Пайдро дар хотир гиред.

Беҳабар бар хони кас меҳмон машав,
Меҳмонат гар расад, пинҳон машав!

Ҳарфе, ки аз ӯ диле кушояд,
Аз ҳар қаламе бурун наояд.

Амир Хусрави Дехлавӣ

ШАРТИ ДИГАРИ МЕҲМОНДОРӢ

Шарти дигар дар меҳмондорӣ он аст, ки агар аз меҳмон гуноҳе содир шавад ё қабл аз ин хатое воқеъ шуда бошад, чун аз хону эҳсонӣ ӯ наволае таъовул намояд аз сари он гуноҳ даргузарад. Чунинки нақл аст, ки сесад асир аз душманони Маъи бинни Зоир наздиқӣ ӯ оварданд. Хост, ки ба сӯёсати эшон ҳукм фармояд. Кӯдаке аз миёни асирон бархесту гуфт: «Эй амир, ба худо савганд, ки маро об диҳӣ ва ташна накушӣ». Маъи фармуд, то ҷомӣ об ба дастӣ он кӯдак доданд. Дигар гуфт: «Эй амир, кавми ман ташнаанд. Агар ман об хӯрам эшон нахӯранд аз мурувват дур бошад ва агар об нахӯранд ташна монанд. Албатта чун сӯёсат хоҳӣ кард, ҳамаро об билеҳ». Бифармуд, то ҳамаро об доданд.

Чун ҳама об ошомиданд, кӯдак бархосту гуфт: «Эй амир, мо ҳама меҳмони ту шудем ва меҳмонро куштан расми аҳли қарам нест». Маъи аз ғасоҳати вай мутааҷҷиб шуд ва ҳамаи асиронро озод кард.

Аз «Футувватномаи Султонӣ».

ЛУҒАТ:

Ҳарфе — сухане.
Бурун — беруи.
Қабл — пеш, пештар.
Ҳон — дастархон.
Навола — нола, лутма.
Таъовул — ҳурдан, ҳуроқхӯрӣ.
Бинни Зоир — писари Зоир.
Кавм — ҳешон, наздиқон.
Мурувват — мардонагӣ, ҷавоимардӣ, лутфу эҳсон.

Ошомиданд — нӯшиданд.

Аҳли карам — аҳли саховат.

Мутааҷчиб — ҳайрон, моту маҳбут.

1. Чаро шахсе, ки пештар ғуноҳе содир карда бошад ва агар аз хони шумо лукман ноне хӯрда монад, ӯро бахшидан лозим будааст?
2. Писар чӣ тadbир чуст, ки ёрон аз ҷазо халоси ёфтанд?
3. Аз чӣ сабаб шоҳ Маън асиронашро, ки мебоист ҷазо меод, аз ғуноҳашон даргузашт?
4. Оё меҳмонро ранҷонидан ё озор додан мумкин аст?
5. Шумо меҳмонро чигуна қабул карда метавонед, накл кунед.
6. Мазмуни ҳикоятро накл намоед.

МАЛИКИ МЕҲМОННАВОЗ

(Ҳикоят)

Чунончи дар таърих зикр аст, ки дар Қирмон Малике буд бағоят саҳибу меҳмондор, пайваста дари меҳмонхонаи ӯ барои хосу ом кӯшода.

Ҳар кӣ бар шаҳри ӯ омадӣ бар сурфаи карами ӯ нон хӯрдӣ, вазифан чошт ва робитаи шом аз зиёфатхонаи вай бурдӣ.

Вақте Азизуддавла лашқар кашида қасди вилояти ӯ кард, маляк тоқати ҳарби вай надошт. Ба Ҳисор даромад. Ҳар рӯз лашқари Азизуддавла ба сари Ҳисор омадӣ ва ҷанги саҳт карданд. Ҳар шаб малики Қирмон он миқдор таом, ки лашқари Азизуддавла фиҷоят будӣ фиристодӣ.

Азизуддавла пайғом дод, ки рӯз ҳарб кардан ва шаб нон додан чӣ маънӣ дорад? Ҷавоб фиристод:

Ҷанг кардан изҳори мардиет ва нон додан вазифан мардумӣ, Эшон агарчи душманонанд, аммо ғарибу мусофир, ки ба шаҳри мананд ва мурувват набошад, ки эшон дар манзили ман нони худ хӯранд.

Азизуддавла бигирист ва гуфт: «Касеро, ки ҷавдин мурувват бошад бо вай ҳарб кардан аз бемурувватист». Лашқар боғардонид ва озори вай накард.

Фард:

Мардумӣ кун ба ҷон душману дӯст,
К-аз мурувват зиён накард касе.

Аз «Футувватномаи султонӣ»

ЛУҒАТ:

Зикр — ёд кардан, баён кардан.

Хосу ом — худно бегона.

Суфра — дастурхон, хон.

Ҳарб — ҷанг, набард.

Ҳисор — қалъа.

Эшон — онҳо.
Мурувват — лутфу эхсон.
Кирмон — номи шаҳр дар Эрон.
Мадоро — сулҳ.

1. Малики Кирмоншаҳр чигуна шахс будааст?
2. Ҷ дар хонааш кихоро ба хӯроки нимирузино бегоҳӣ таъмин мекардааст?
3. Азизуддавла ба хисори малики Кирмон чаро хучум кард?
4. Хар рӯз баъд аз ҷанг Малик барои лашқари душман чӣ мефиристонд?
5. Азизуддавла аз Малик чиро пурсон шуд. Малик чӣ ҷавоб дод?
6. Азизуддавла аз чӣ гирифт в ғораташро чаро қатъ намуд?
7. Оиди меҳмон ва меҳмондорӣ боз чиро медонед, накл кунед.
8. Ба дӯсту душман обу нон додан кори бисёр савоб аст, фарзандон.
9. Байтро азбар намоед.

Бо дӯстон мурувват, бо душманон мадоро.

Қасе, ки дастат расад, даст гир,
Ки фардо ҳамон бошадат дастгир.

ОДОБИ МУБОРАҚБОД

Агар пурсанд, ки одоби табрик чанд аст, бигӯ: шаш;
Аввал он ки шодии бисёр изҳор кунад.

Дуюм он ки гирифтагӯй ва малул набошад.

Сеюм, муборақбод гӯяд.

Чаҳорум, муносиби маврид дуои неке гӯяд. Масалан, агар ҷашни зодрӯз бошад, сиҳативу саломатӣ ва умри дароз хоҳад, агар арӯсие воқеъ шавад, хайру баракат таманно кунад, агар мусофире расида бошад, хуш омадед гӯяд ва ба ӯ сиҳатӣ орзу кунад ва ғайра.

Панҷум, бисёр нанишинад ва зуд берун ояд, агар соҳиби манзил ӯро манъ накунад.

Шашум, дастовез ё ҳадя ба қадри ӯ бо худ бибарад ва хасисӣ накунад.

Унсурулмаолини Қайковус

ЛУҒАТ:

Параф—обрӯ, ифтихор, номус.

Малак — фаришта, махлуқи осмонӣ.

Соҳиби манзил — соҳиби дона.

Хасисӣ—мумсикӣ.

1. Одобии табрик чанд намуд аст?
2. Дар ҷашни зодрӯз ва арӯсӣ чигуна суханони нек бояд гуфт?
3. Дар меҳмонӣ бисёр нанишинад, то ба дили меҳмондор саҳт нарасад.
4. Шаш одоби муборақбодро дар хотир гиред.

Ба ҳосе, ки даъват накунад, наравед, азизон!

3. Одоби салом. Қоидаи салому алейк

Албатта, азизон, шумо мушоҳида кардаед, ки каси ба хонаатон омада, аввал «ассалому алайкум» мегӯяд.

Ассалому алайкум маънои «салом бар ту (шумо)», «ваалайкум ассалом» маъноаш «ба саломи ту (шумо) ҳам салом»—ро ифода менамояд. Аз ин хотир ба ҳар кучо гузоратон афтаду бо касе вохӯред, одоби саломро фаромӯш накунад. Дар акси ҳол шуморо масхара мекунад ва мегӯянд! «бачаи бетарбия будааст, одамгарӣ надостааст». Маънои ассалому алайкум «сулҳу амонӣ меҳом бар шумо»—ро низ дорад.

Бачаю духтарн боолоб дар ҳама ҷо қондаҳои «ассалому алайкум, ваалайкум ассалом»—ро аз ёд намебарорад ва ин суҳанони сеҳрангез ҳамеша дар забонаш мебошанд. Саломро боз дуруд, мадҳ, сано, лутфу раҳмат, таҳният, паём ҳам мегӯянд.

Ҳама халқҳои дунё одоби салому алейкро ба ҷо меоранд, вале бо тарзу усулҳои гуногун.

Масалан мардумони мо дастн ростро ба болон дил гузошта бо таъзин салом медиҳанд, бо ду даст вохӯрдӣ низ мекунад ва ё аз дур сарро каме ба зер ҳам карда таъзим менамоянд.

Баъзе одамон агар пазмон шуда бошанду дер вохӯранд, якдигарро ба оғӯш гирифта одоби саломро ба ҷо меоранд.

Мардуми Ҳинд бошанд, ду дастро бо ҳам ҷуфт карда ба пешо-нишон бурда салом мекунад.

Хулоса, касе ҷӣ хел салом бидиҳад, ин рамзи эҳтироми якдигар ҳисоб меёбад.

Беҳуда намегӯянд: «салом қарзи парвардигор аст».

1. Қоидаҳои салому алейк чигуна буданд?

2. Маънои «ассалому алайкум, ваалайкум, ассалом» ҷӣ будаст?

3. Мардумон чигуна салом медиҳанд?

4. Одоби салом доданро ҳамеша ба ҷо оред ва онро фаромӯш накунад.

5. Кӯшед, ки аввал шумо салом диҳед, азизон!

Бигуфта фаровон дуруду салом,
Ба ҷони ту ҳар дам аз ин пирмом.

Салому пайғом одамонро бо ҳам наздик мекунад.

Одамай одам набинад, аз кучо одам шавад,
Шамъ агар оташ набинад, аз кучо равшан шавад.
Саъдии Шерозӣ

ЛУҒАТ:

Пирмом — момон нар, модари пир.

Салом маънии саломатиرو дорад. Агар пурсанд, ки дар чанд маврид салом бояд кард, бигӯй дар ҳафт маврид:

Аввал, чун бародаронро бинӣ, салом бояд кард. Дуввум, чун дар ҷои ҷамъиятӣ раӣ, салом бояд кард. Сеюм, чун ба дари хонае раӣ, пеш аз даромад бояд салом кард. Чаҳорум, ба назди гурӯҳе дарой, салом бояд кард. Панҷум, ҳангоми хестан аз назди одамон салом бояд кард, ки онро саломи видеоъ (хайру хуш) гӯянд. Шашум, ба макбарае (қабристон) бираӣ, салом бояд кард. Ҳафтум, чун аз дари хонаи худ дарой, ба аҳли хонадони худ салом бояд гуфт. Дар ҳаммом салом гуфтан нашоад, касе, ки машғули қазои ҳочат аст, ба касе, ки баланд китоб мехонад, салом намегӯянд. Агар дар ий мавридҳо салом доданд, алек нагиранд, гуноҳе нест.

Одоби салом чунин аст, ки шахсе, ки салом мегӯяд, бояд пок бошад, шахси савора ба пиёда, шахси истода ба нишаста боид салом гӯяд.

Хурдсолон ба калонсолон, одами танҳо ба одамони ҷамъ бояд салом гӯянд. Ҳангоми салом кардан кушодарӯву хандонҷехра бояд буд.

На бо ишора, балки бо овоз бояд салом кард.

Унсурулмаолли Қайковус

ЛУҒАТ:

Видоъ — охири дидор.

Салом — суҳ, ошӣ, амну амон, осудахотирӣ, дуруд, мубораққоӣ, таҳният, осудагӣ.

1. Қай ва дар кучо салом додан ва алейк гардондан ҳочат нест.
2. Дар вақти салом додан ё салом кардан одам бояд дар ҷи гуна ҳолат бошад?
3. Дар бораи одоби салом додан ва алейк гирифтани ба падару моларонатон накл кунед.
4. Шартҳои салому алейкро аз худ кунед.

Шуд фаромӯш маро роҳи саломат зи ғамат,
Чӣ шавад гар ба саломат дили ман шод кунӣ?
Анварӣ

Ба ҳар ҷое равед ва дар ҳар кучоёе бошед, шартҳои салому алейкро фаромӯш накунед ва ба ҷо оред.

Бехтарин ганҷинаи ҳастӣ сухан аст,
Гар сухан ҷои набувад, мурда ҷаро хомӯш аст.

ҲАФТ ОДОБИ САЛОМ КАРДАН

Агар пурсанд, ки дар чанд мавзёе бояд салом кард, бигӯй, дар ҳафт мавзёе.

Аввал, чун бародари тарикро бинӣ, салом бояд кард.

Дуюм, чун ба дар роҳ раӣ, ба одамон салом бояд кард.

Сеюм, чун ба дари хонаи бародар рави, салом бояд кард. Ва иро саломи ичозат хостан мегӯянд.

Чаҳорум, чун ба мавзее, ки нишастӣ бархезӣ ва чамеъ он чо бошанд, салом бояд кард, ва иро саломи видоъ гӯянд. Панҷум, чун ба макбарае расад, салом бояд кард. Шашум, чун ба хонаи худ дарояд, бар аҳли байти худ салом кунад,

Агар пурсанд, ки одоби салом кардан чанд аст, бигӯй, шаш:

Аввал, пок, бошад.

Дуюм, савора бар пиёда салом кунад, истода бар нишаста ва нишаста бар таъзада.

Сеюм, он ки хурдтар аст, бояд ки бар бузургтар салом кунад ва аққал бар аксар салом кунад.

Чаҳорум, ба ишорат салом накунад, балки ба лафз бигӯяд, ки «Ассалому алайк» ё «Салому алайк» ва агар ҷамоате бошанд «ассалому алайкум»:

Шашум, чун ду ба якдигар расанд ва вохӯрӣ кунанд. Агар пурсанд, ки одоби ҷавоб додан чанд аст, бигӯй, ҳафт: Аввал, он ки ба тозарӯй ҷавоб диҳад. Дуюм, он ки ба зиёда ҷавоб гӯяд. Сеюм, агар касе бошад, ки хоричи миллати ислом бошад ва бар он кас салом кунад дар ҷавоби ӯ алейк гӯяд.

Чаҳорум, бояд ки ба таҳорат (тозаву озода) бошад.

Панҷум, агар гуруҳе истода бошад як нафар ҷавоби саломро диҳад, басандааст.

Шашум, ҷавоби салом ба лафз диҳанд на ба ишорат.

Ҳафтум, бояд ки чунон ҷавоб диҳанд, ки саломкунанда шунавзад.

Агар пурсанд, ки фазилати салом дар чист, бигӯй, дар он ки тақдим кунанд ва зудтар гӯянд.

Аз «Футувватномаи Султонӣ».

ЛУҒАТ:

Мавзеъ — ҷои будани чизе, ҷой, макон.

Бародари тарик — бародари роҳ, ҳамсафар.

Видоъ — падруд, хайру хуш, хушбодӣ.

Макбара — қабристон, гӯристон, манзилгоҳ.

Аҳли байт — аҳли хона, аҳли хонавода.

Аққал — камтарин, камтарин миқдор.

Аксар — зиёдтарин, бисёртар, бисёрроҳ.

Лафз — сухан, калом, забон.

Ҷамоат — гуруҳе аз мардум, гӯда, маҷлис.

Фазилат — хубӣ, некӣ.

1. Одоби салом додан чанд мавзеъ (ҷой) дорад?

2. Одоби салом чандто будааст?

3. Одоби ба салом ҷавоб додан чандтоаст?

Ҳафт одоби ба салом ҷавоб гардониданро аз худ кунед.

Ба ширинзабонию лутфу хушӣ,

Тавонӣ, ки пиле ба мӯе кашӣ.

Саъдии Шерозӣ.

Салом қоидаҳои гуногун дорад, ки муҳимтаринашон инҳоянд: Агар ба хонаатон меҳмон ояд, «хуш омадед, нури дидаю тоҷи сар» гуфта, барои кашидани либосҳояш ёрӣ расонидан лозим ва баъд ба ҳуҷраи меҳмонкабулкунии дароварда ба нишастан таклиф кунед.

Ҳангоми рафтани меҳмон ҳам ба либоспӯшиаш ёрӣ расонидан ва пойафзолашро пеш гузоштан лозим аст, то масофаи муайян гуселонида, «хуш омадед, боз биёед» гӯед.

Дар вақти бо одамони шинос ва калонсолон вохӯрдан аввалин шуда салом додан зарур аст ва агар онҳо даст дароз кунанд, он гоҳ ту ҳам даст деҳ. Дар вақти салом додан саратро андак ҳам карда, дасти ростатро ба пеши сина гузоштан ва баъд салом доданро фаромӯш мақун.

Ҳангоми дар роҳраву кӯчаҳо рафтан аз тарафи рост гаштан лозим ва ба хурдсолону калонсолон, духтарону занон роҳ додан зарур аст.

Мабодо шахсе афтада монад, ба вай зуд ёрӣ додан даркор аст, ки ин ҳам яке аз рунҳои одамдӯстист.

Дар каторая мусофиркаш ва ё баркгард (троллейбусу трамвай) ба калонсолону занон ҷой додан ҳам одоби нақӯ аст.

Вақте ки ворида хонае мешавад ва он ҷо агар одамони бисёре бошанд, ба ҳар кадомашон алоҳида-алоҳида даст дода салом кардан шарт нест. Метавонед танҳо саломи умумӣ дода, сипас ба сари миз ё ба болои кӯрпачаҳо гузашта шинед. Аз одамони худатон калонсолтар боло гузаштану нишастан ҳам аз рӯи одоб нест. Ҳангоми нишастан, ба ҳар тараф чашм даворанда нигоҳ накунад, азизон!

ЛУҒАТ:

Пиле — филе.

пиле — филе

1. Меҳмонро ҷӣ тавр қабул кардан ва ҷӣ гуфтан лозим будааст?
2. Ҳангоми баромада рафтани меҳмон ҷӣ бояд кард?
3. Бо калонсолон ҳангоми вохӯрӣ кӣ бояд аввал салом гӯяд? ва ҷӣ тавр рафтани бонст кард?
4. Дар роҳраву кӯчаҳо ҷӣ тавр рафтор мекунем?
5. Одобӣ дар ҷойҳои ҷамъиятӣ ва нақлиётҳои мусофиркаш ҷӣ гуна рафтор карданро гуфта дихед?
6. Дар ҷойҳои одамони бисёр ҷамъшуда ҷӣ хел рафтор мекунем, нақл кунед.
7. Қоидаҳои «салому алейк»-ро аз ёд кунед ва сӯҳоро дар ҳаёт истифода баред.
8. То шахси калонсол аввал даст надихад, пештар шумо даст дароз карда салом надихед.

Шахси баодоб ҳама ҷо бологувар аст.

4. Одоби таомхӯрӣ, хурмати нон

Нафсу шайтон мебаранд аз раҳ туро,
То бияндозанд андар ҷаҳ туро.

Фаридадини Аттор

ОДОБИ ТАОМ ХҶРДАН

Бояд ки аввал дасту бинӣ ва даҳон пок кунед... Магар он ки мизбон бошад, дасту ҷома ва дастурхон олуда накунад. Ва даҳон васеъ накунад. Ва лукмаи бузург нагирад ва зуд дар даҳон ниғоҳ надорад. Ва ангушт дар аснон, ҷизе хӯрдан налесад. Ва агар дар дастурхон андаке тасми бехтар бошад, ҳирс бар он нанамояд ва ишораи дигарон накунад. Ва дар лукмаи ҳамкоса нанигарад ва аз пеши худ хӯрад. Ва он ҷӣ дар даҳон барад, аз устухон ва ғайра, бар нону суфра нанихад. Ва агар устухон дар лукма бошад, пинҳон аз даҳон дур кунад. Ва аз ҳаракати нафратовар парҳез кунад. Ва ҷизе аз даҳон дар коса наяндозад. Ва навъе рафтор кунад, ки ҳар кӣ хоҳад бақияи таоми ӯ хӯрад, нафрат нанамояд. Ва агар меҳмондор бошад, бояд ки баъд аз он ки дигарон даст боз кашада бошанд, таамул намояд, то агар касеро бақият рағбате бошад, шарм накунад. Ва агар дар миёни таом ба об эҳтиёҷ афтад, ба охиштаи нӯшад, ҷунон ки овози даҳону халки ӯ нашунаванд. Ва дар назари ҷамоат дандонковӣ накунад. Ва он ҷӣ бо забон ва дандон берун ояд, бихӯрад, аммо он ҷӣ бо ҳилол барояд, ба ҷое андозад, ки мардумро нафрат нашавад. Ва дар вақти даст шустан дар пок кардани ангуштон ва беҳи ноҳун ҷаҳди болиғ намояд ва ҳамҷунин дар лабу даҳону дандон. Ва оби даҳон дар тағора наяндозад. Дар даст шустан пеш аз таом ба дигарон пешдасти наҷӯяд.

Аммо бояд ки меҳмондор дар даст шустан пеш аз таом ба дигарон содиқ шавад.

Ҷалолиддини Давоӣ.

ЛУҒАТ:

Ҳирс — ҷашмгуруснағӣ, ҳарисӣ, орзуи аз ҳад зиёд.

Суфра — дастурхон.

Бақия — боқимонда.

Таамул — интизор шавад, яъне аз гирифтани хӯрок худдорӣ кунад.

Бақия — боқимондаи хӯрок.

Рағбат — хоҳиш, майл.

Нафрат — танафур кардан аз ҷизе.

Ҳилол — ҷӯби маҳсули дандонковӣ.

Содиқ — савимӣ.

1. Пеш аз таомхӯрӣ бояд ҷӣ кор кунем?

2. Одоби таомхӯрӣ ва қоидаҳои онро аз бар кунед.

3. Матро тасвирон ҳонед, то ки ба маънояш ҳубтар сарфаҳм равед.

4. Қоидаҳои таомхӯрӣро аз ёд кунед.

На чандон бихӯр, ки аз даҳонат барояд,
На чандон, ки аз заъф ҷонат барояд.
Саъдии Шерозӣ

Ноқобилони даҳр ба мақсад намерасанд,
Дунё ҳамеша дар талаби марди қобил аст.
(Аз «Чиҳил ҳадис»)

ОДОБИ ТАОМХҶҶРӢ

Шоиетаро кайҳо шумо мешинссед. Вай духтари чевару ҷобук, дастғери беминнат аст. Аммо одатан дастархонро модараш меандозад.

Имрӯз Шоиета аз мактаб баргашта шодона назди ман омад:

— Бобочон, мо дар дарси рӯзгордорӣ, ороиши дастархонро ёд гирифтём. Меҳохед нишон диҳам?

— Албатта, ҷони бобо, — гуфтам ман. — Якбора хӯроки пешини ҳам меҳӯрем. Ҳозир Усмону Аскарҷон ҳам меоянд. Модарат шӯрбою гӯштбирён карда буд. Ту дастархон кушо, ман хӯрокро гарм мекунам.

Ман хӯрокро рӯи оташ монда оям, ки Шоиета дастархонро андохтааст. Барои ҳар кас табақча, аз тарафи чанаш ҷангак, аз тарафи росташ корду ҷумча гузоштааст. Дуруст, дар рӯи дастархон ҳамчунин намаку мурчу қалаифур ва нонҳои гармакаку нармакак мебошанд. Ҷою нон — дар миёни дастархон. Шоиета ба тарафи чапи ҳар як табақча дастмолаке гузошту дастархонро аз назар гузаронд: Боз ҷӣ намерасад? У зуд сӯи ошхона тохт. Як лаҳза нагузашта аз кабудихон гуногун хӯрише тайёр кард. Бо як ҷумчаи маҳсус онро ҳам назди нон гузошт. Усмону Аскарҷон омиданд. Онҳо даст настуанд, ки Шоиета шӯрборо ба дегчан ҷинӣ кашиду ман онро сари дастархон овардам. Шоиета як даста табақчаҳои ҷукураку кафлесро овард.

Ҳама гирди дастархон нишастем. Шоиета ҳамчун қадбонун мочир шӯрборо ба табақчаҳои ҷукурак кашид, рӯи табақчаҳои пешини ҳар кас мегузошт. Бачаҳо қордонии хоҳарашонро дида андак дар ҳайрат омаданд.

— Усмон, шалап-шалап накарда, охиета даҳонатро пӯшида хӯр, — эрод гирифт Шоиета ба додаракаш.

Усмон норозиёна гуд-гуд кард. Ман тарафи Шоиетаро гирифтсам.

— Дуруст мегӯяд. Хӯрокро бесадо меҳӯранд. Агар дар зери табақ камтар монад, табақро яктарафа намекуянд. Барои он ки ба дастархон ё сари зону нарезад.

Шӯрбохӯрӣ бо санъати тамои аҷом ёфт. Бачаҳо ба таъми дуҷом

даст бурданд. Дар ошхонаи мактаб корд намешавад. Шояд барои ҳамин бошад, ки онҳо кордро ноӯҳдабароёна истифода мебаранд. Ҳарчанд ки аввал ба корддори Шоишта хуб зеҳн монда нигоҳ карданд. Ман барои он ки онҳо озодонатар хӯранд, гуфтам:

— Ҳеч гап не, одат мекунад. Аз рӯи қоида хӯрданро ёд мегиранд. Ҳамин ҳел чангакро ба дасти чап, кордро ба дасти рост мегиранд. Онҳоро андак ба табақҳо монил доштан даркор аст. Агар чангакро рост доред, мумкин аст ки гӯшт дар табақ лағжд ва хӯрок пош хӯрад.

Аскарҷон чангакашро сӯи хӯриш бурд, ки Шоишта пешдасти кард. Вай бо чумчаи махсус ба табақчаи Аскарҷон кабудӣ андохт. Дуруст! Духтаракам қондари хуб аз худ кардааст. Чумчаю чангаку корди худ ва хусусан дастро ба табақи умумӣ наметавонанд. Барои ҳамин ҳам хӯроки умумӣ, ки дар байни дастархон гузошта мешавад, чумча ё чангаки махсус дорад.

Шоишта бошад, машғулияти одоби таомхӯриро давом медиҳад: — Агар хӯроки мо аз гӯшти кӯфта, моҳӣ ё сабзавоти пухтагӣ бошад кордро истифода намебарем. Ин ҳел таомро бо чангак пора-пора карда мехӯранд. Дар ин ҳолат чангакро, албатта дар дасти рост медоранд. Бо корд хӯрдан мумкин нест, вазифаи корд танҳо аз буридан иборат аст.

Таомхӯрӣ ба охир расид. Борақалло, духтарҷон! Аммо ту низ андак ғалат кардӣ. Чангакро баъди хӯрокхӯрӣ рӯи дастархон мондӣ. Охир, худат гуфтӣ, ки чумчаю кордро баъди истифода дар дастархон не, дар косою табақ мегузоранд.

Усмону Аскарҷон косою табақҳоро ғундоштанд. Шоишта асбоби чойхӯриро муҳайё кард: пиёла, мураббо, қулчаканд, табақчаҳои қулчакандхӯрӣ ва қулчакандгираке барои дар табақчаҳо тақсим кардани он. Бачагон бе чангар-чунгур чойро гардондану рехтан, бо чумчаю чангак қулчаканд хӯрданро хуб медонистанд.

Онҳо мурабборо нарезондаю пачаконда хӯрданд. Вақти ба пиёлаҳояшон мураббо андохтан чумчан умумиро истифода бурданд. Офарин, фарзандони доноям!

Агар одам аз аввал ба қоидаҳои таомхӯрӣ риои қунад, чи қоидаҳо хеле осон мешавад. Ба одати муқаррарӣ табдил меёбад. Дуруст аст? Дуруст. Аммо дар сари дастархон чӣ ҳел мешинед? Шояд машғулияти Шоиштаю додарақонаш барои шумо ҳам қор ояд?

Одоби таомхӯриро ҳамеша нигоҳ доред, азизонам. Агар танҳо бошед ҳам!

1. Шоишта чӣ гуна духтарак аст?

2. Имрӯз ӯ аз мактаб омада бо ҳамроҳии бобоҷаш чӣ қор кард?

3. У ба додарақонаш одоби хӯрокхӯриро (таомхӯриро) чӣ тавр нишон дод?

4. Дар қадом вақт қоидаҳои таомхӯриро аз ёд қардан осон мешудааст?

5. Агар хӯрокро дар даҳон дуруст хонда, баъд фуру барем, он вақт дар меъда хазмаш осон мешавад.
6. Қондаҳон таомхӯриро ёд гиред.

Кам бихӯру ғам махӯр.

Ҳар кӣ аз дунё нагирад ибрате,
Ҳаст аз он мудбир чэхонро нафрате.

Фаридадини Аттор

ТАРТИБИ ХҲРДАН

Бидон, эй писар, ки мардуми оламро дар шуғлхон хеш тартибу авқот падида нест ва ба вақту новақт нанигаранд. Ба хирадмандону бузургон ҳар қореро аз онӣ худ вақте доранд, бисту чаҳор вақги шабонарӯзӣ ба қорҳои хеш бибахшанд. Миёни ҳар қорё вақте ниҳода ва ҳадду андоза падида қарда то қорҳои эшон ба якдигар наёмезад. Ва хидматгорони эшонро низ маълум бувад, ки ба ҳар вақт ба чӣ қор машғул бояд будан то шуғлхон эшон ҳама бар низом бошад. Аммо аввал таҷрибаи таом хӯрдан бидон, ки одати мардумони бозорӣ чунин аст, ки таом бештар ба шаб хӯранд ва он саҳт зиён дорад, доим бо тухма бошанд.

Ва мардумони лашкарпешаро одат чунин аст, ки вақту новақт нанигаранд. Ҳар гоҳ ки ёбанд, бихӯранд. Ба ни одати сутурон аст, ки ҳар гоҳ ки алаф ёбанд, бихӯранд.

Ва мардумони мӯхташам ва хос дар шабонарӯз як бор беш таом нахӯранд. Ва ин тариқи ҳештандорӣ аст. Валекин тан заиф гардаду беқувват. Пас чунон бояд, ки мардуми мӯхташам бондод ба хилват андак моя тановул қунад ва он гоҳ берун ояд.

Ва он қасос, ки бо ту таом хӯрданд, ҳозир фармой қардан то бо ту таом хӯранд. Аммо таом бо шитоб махӯр. Оҳиста бош. Ба сари хон бо мардумон ҳадис ҳамекун, чуноне ки дар шартӣ ислом аст. Валекин сар дар пеш афқанда дор ва дар луқман мардумон манигар.

Унсурӯлмаолии Қайқовус.

ЛУҒАТ:

- Мудбир — бадбахт.
Шуғл — машғулият, қор, қасб, ҳунар.
Падида — намоён ошқоро, зоҳир.
Авқот — қамъи вақт.
Наёмезад — наомезад, омехта насозад.
Тухма — саҳтшавии меъда, бадҳолӣ аз зиёд хӯрдан, қасалии меъда.
Низом — тартиб, интизом, услуб.
Сутурон — қорпоён, ҳайвонҳо.
Заиф — суғт, беқувват, бемадор.
Мӯхташам — бузург.
Моя — қизе, мавод.
Тановул — хӯрдан.

Ҳадис — накл, ривоят, суҳан.

Сабоҳӣ — пагоҳӣ.

1. Ба мардуми омма чаро вақту бевақт хӯрок хӯрдан мумкин будааст?
2. Бузургону хирадмадон чаро ҳар корро бо вақту соаташ иҷро мекардаанд?
3. Мардумони бозорӣ чигуна хӯрок меҳурдаанд ва чаро чуқини хӯрдан зиён доштааст?
4. Мардумони дар хидмати аскарӣ буда ҷӣ тавр хӯрок меҳурдаанд?
5. Хайвонот ё чорпоён хӯрокашонро чигуна меҳурдаанд?
6. Одамони бузургу авлиҳо дар як шабонарӯз чанд маротиба хӯрок меҳурдаанд? Ва аз ин чаро тан заифу ҷотавон мегаштааст?
7. Оё хангоми хӯрокхӯрӣ ба саросемагию шитобкорӣ роҳ додаи мумкин аст?
8. Чаро хангоми хӯрдан суҳангӯӣ манъ аст?
9. Ба лукмаи дигарон нигаристан мумкин аст магар?
10. Хӯрок барои зиндагии инсон ҳеле зарур аст.
11. Луқмаро дар даҳон хуб ҳоида баъд фуру баред.

КУЛЧА

Сӯҳроб бисёр гушна буд. Мехост, ки зудтар кулчаро ба даст ораду ба даҳон андозад. Аммо қораш омад намекард. Ҳамин ки ба кулча наздик мешуд, вай нисли барги хазони каду парида дуртар мерафт. Сӯҳроб бо афсӯс оби даҳон фуру мебарду бас. Зиндагӣ аҷоиб. Дирӯз хангоми танаффус яхмос ҳарида хӯрд. Ба нон эҳтиёҷ намонд. Баъди дарё Сӯҳроб нахост, ки кулчаро ба ҳона бозорад: сари роҳ болои куттии тилфун партофту хуштақашон ба ҳонашон давон шуд.

Ана аққун ҳамон кулча аз Сӯҳроб мегурезад. Бача бисёр гушна аст, нон хӯрдан мецоҳад. Аммо кулча намецоҳад, баробари наздик омаданаш парида дуртар меравад.

— Як дам ист. — илтиҷо мекард Сӯҳроб.

— Не! — қатъӣ гуфт кулча ва дуртар парида рафт.

— О, ту бегона не-ку. Кулчан бибиам пухтагӣ.

— Ҳа, ман ҳамон кулчае, ки бибиат бо сад азоб пухта буданд. Барои ту пухта буданд. Аммо ба қадри меҳнати бибиат ва ба қадри ман нарасидӣ. Ман аз ту қаҳрӣ! — гуфт кулча.

— Ман бисёр гушна, — гирия кард Сӯҳроб.

— Гирия ҳам кунӣ, ба ту раҳм намекунам. Чунки ҳуди ту бераҳм. Маро болои куттии тилфун партофта рафтӣ, — паст наомад кулча.

— Дигар намекунам, қасам меҳӯрам, — фиғон бардошт бача.

Кулча дар чояш истод. Сӯҳроб худро шодона ба сари нон партофт. Аммо кулча ҷаққонӣ карду худро қанор гирифт.

— Ҷӣ кор кунам, ки ба ман бовар кунӣ! — бо ҷашми тар ба кулча рӯ овард Сӯҳроб. — Охир, ман бисёр гушнаам.

Кулча ҳез заду болои санги қалони қанори роҳ баромад. Офтоб сӯзон буд. Аз болои гушнагӣ боз ташнагӣ зам шуд. Ҳалқи Сӯҳроб хушқид.

— Раҳм кун, кулчаҷон... — Сӯҳроб часпида ба болон санг баромаданӣ буд, ки пояш лағжид ва аз баландӣ сарозер ба рӯи хоки тафсон афтид.

Афтоду аз хоб бедор шуд. Бедор шуд, ки болон каташ хоб асту сару рӯяш арақшор. Кулчаи дирӯз болон куттии тилфуи партофтааш ба ёдаш расид. Аз ҷояш ғарида хест.

— Имрӯз дарс не-ку, ба кучо метозӣ? — шитоби ӯро дида бо ҳайронӣ пурсид модараш.

Сӯҳроб аз дар баромада гуфт:

— Кулчаамро ёфта меорам.

— Қадом кулчааро? — пурсид модараш.

Аммо Сӯҳроб саволи модарашро нашунид. Зеро аллакай рафта буд.

1 ҷаро кулча

Гулназар Келдӣ.

1. Ҷаро кулча аз Сӯҳроб мегурехт?
2. Оё Сӯҳроб нисбати кулча дуруст рафтор кард?
3. Ранҷиши кулча аз Сӯҳроб дуруст аст ё не?
4. Овди ҳикоя ҳулосаатиро баён кунед.
5. Нонро вэтиёт кунед, азизон.
6. Байти зеринро аз ёд кунед:

Аз замин нонрезаҳоро чида мемолам ба чашм,
Нони гарми меҳнатиро дида мемолам ба чашм.

Мирзо Турсунзода

Ҳамди беҳад мар худон хокро,
Он ки қон бахшид мушти қокро.

Аз «Ҷаҳор китоб»

ПАНДҲО

«...Агар пурсанд, ки дар таом хӯрдан чанд чиз адаб аст? Ҷавоб бигӯ, ки бисту шаш чиз адаб аст: аввал он ки бихӯрад баъд аз гурӯснагӣ; дуввум, пок кунад дасти худро ба мандил (дастмол); саввум, он ки нигоҳ дорад худро аз таом қабл аз серӣ; чорум, даҳонро пур накунад; панҷум-пеш аз бузургон даст набарад ба таом; шашум-луқмаро хуб хояд... нухӯм-то даҳонаш ҳолӣ нешавад, луқмаи дигар набардорад; даҳум-сари худро баъд аз луқма бардорад; ёздаҳум-дувоздаҳум — ба луқмаи ғайр назар накунад; таомро гарм нахӯрад; сенздаҳум-мебуда бошад чашмаш ба сӯи он ҷӣ меҳӯрад; чордаҳум-гардонад рӯи худро ҳар гоҳ ки атса диҳад; понздаҳум-он чизеро, ки хориҷ шавад аз даҳонаш, мисли устухон ва ғайри он, ба дасти чапаш нигоҳ дорад; шанздаҳум-фуру набарад, луқма дар сирка аз ҷиҳати он ки ғайри ӯ макрӯҳ медорад; ҳафтдаҳум-наандозад дасташ дар коса то он ки наандозад соҳибаш даст дар коса..., нуздаҳум вақти хӯрдан сукут кунад... меҳмон ва ё мариз; бисту якум-луқмаро чунон бардорад, ки чизе нарезад ба табак ё сурфа; бисту дуввум он ки аз худ

кунад зарфро аз ходим ба дасти рост ва ҳар гоҳ ки фориғ шавад, низ ба дасти рост супорад; бисту саввум-бисёр нахӯрад, то шикамаш пур шавад; бисту чорум-он ки резад обро аз даҳон бар ташт ба мулоиматӣ, ки то ба даст ва либоси касе нарезад; бисту панҷум-об нахӯрад аз он об, модоме, ки аҳли маҷлис машғул бошад ба шустани даст, то фориғ нашавад; бисту шашум-дасташро бишӯяд пеш аз таом ва баъд аз таом...»

Аз «Чаҳор китоб»

ЛУҒАТ:

Бузургон — калонсолон, шахсони олимартаба, соҳибони эҳтиром.

Ҳамди беҳад — сипоси беҳад, сипоси беҳудуд, бисёр.

Сирка — моеи хеле турш, ки аз дигаргушавӣ ва ҷайрон шудани шарбати ангур ё шираи меваҳои дигар ҳосил мешавад.

1. Таомхӯрӣ чанд чиз адаб доштааст?

2. Хӯрдани таоми зиёд чаро зиён оварад?

3. Қондаҳоро, ки дар хӯрдани таом рӯя кардан зарур аст, дар хотир гиред.

Кам-кам хӯру ҳар дам хӯр.

Моли дунё хоксоронро диҳанд,

Оқибат парҳезкоронро диҳанд.

НОН ВА ТИЛЛО

Аббос ном деҳқон марди камбағал буд. У тамоми рӯз кор мекард, то ки кути лоямӯте барои худ ва аҳли оилааш пайдо кунад. Дар лаҳзаҳои холигӣ ва дамгириаш орзу мекард, ки хазинае ёбид ва ӯро аз эҳтиёҷмандӣ халос кунад.

Боре дар яке аз рӯзҳои гарм Аббос мисли одат дар саҳро кор мекард. У бисёр хаста шуда, зери сояи дарахте нишаст ва фарки орзуи ҳаёлиҳои нек шуд. «Агар худованд ба ман қувваи сеҳрнок меод ва ман ҳар чизеро, ки медоштам, ба тилло табдил меёфт, он гоҳ ман аз меҳнати вазнин халос шуда, хушбахтона ҳаёт мегузаронидам».

Ва нохост ба гӯшаш овозе расид;

— Эй Аббос! Ту ҳозир ноили он чизе мешавӣ, ки орзу дорӣ! Дастатро ба болон ягон чиз гузор-ҳамон лаҳза ба тиллон соф табдил меёбад.

Аббос ба гӯшҳои худ бовар намекард. Бо вучуди ин ӯ дасташро ба замин дароз намуда, сангчаеро ба қаф гирифт. Дасташ расам-нарасам сангча ба тиллон соф табдил ёфт. Баъд Аббос дасташро ба санги дигаре дароз кард-он ҳам ба тилло мубаддал шуд.

Аббос бисёр хурсанд шуд ва ба фикр фуру рафт: «Ман ҳозир ба шахр рафта гарду чағ ва сангҳоро ба тилло табдил медиҳам... Баъд замини бисёр меҳарам, дар соҳили баҳр қасри бохашамат месозам ва дар атрофаш боғи калоне барпо мекунам...»

Ман аспҳои хушрӯи тездав ва либосҳои ба танам хубу шинам ме-
харам...»

Хост, ки аз чояш хезад, аммо аз хастагӣ, гуруснагӣ, бемадорӣ,
ташнагӣ натавонист.

«Канӣ, он чизеро, ки пагоҳӣ аз хона ба худам овардам, хӯрам
қарор дод ӯ ва дасташро ба тарафи хӯрокҳои овардаш дароз
намуд, ки дар латтае печонида шуда буданд ва он бугча зери да-
рахт буд. Аббос онро гирифта ба даҳон гузошт ва ҳис қард, ки
фулуз аст. Нон ба тилло табдил ёфтааст!

Дар халтача боз як пиёз ҳам буд. Аббос зуд онро ба даст ги-
рифт. Лекин онро ҳам хӯрда натавонист, чунки пиёз дар пеши чаш-
маш ба порчаи тиллои рехташуда табдил ёфт.

Аббос саҳт тарсид. Чӣ хел акнун ӯ менӯшад ва мехӯрад? Дар
ин дунё тӯнхо бо як тиллоҳо чӣ хел зиндагӣ мекунад? Охир ӯ пор-
чаи аз ин тиллоҳои бо роҳи осон ба даст омадаро истифода на-
бурда ба зудӣ мурда меравад.

Аббос чӣ хел бо азоб аз ташнагию гуруснагӣ мурданаширо пе-
ши чашм овард. Охир ӯ ба ҳар чизе, ки даст мерасонд, ба тилло
табдил меёфт.

Нохост Аббос чашмонаширо бо ҳарос кушода дид, ки ба дарахт
тақя қарда хобаш бурда будааст. Гуё аз китфаш кӯҳ афтида бо-
шад, нафаси сабук кашид.

— Шукри худо, хайрият, ки ҳамаи ин дар бедорӣ не, дар хоб
буд! — худ ба худ гуфт Аббос.

Тарҷуман Қомили Мусофир.

ЛУҒАТ:

Фулуз — оҳан

Кути лоямут — хӯроки каме, ки одамро аз гуруснагӣ ва мурдан наҷот медиҳад.

Хаста — шалпар, мондашуда, бефара шудан.

Ноил — муяссар, сазовор.

1. Аббоси камбағал чӣ қор мекард ва дар хобаш чаро дид?

2. Чаро Аббос тиллои зиёда доштаниро оро мекард?

3. Ҳангоми ғанаб бурданаш ба гӯшаш чӣ садо расид?

4. Аз чӣ Аббос хурсанд гардид ва шукр гуфт, ки ин ҳама воқеа дар хоб
будааст?

5. Ба қадри нон бирасед, азизон!

6. Биёед ба офарандан нон — марди деҳқон се маротиба ташаккур гуем;
Ташаккур! Ташаккур! Ташаккур!

Нон бар мо давлати дунё бувад,

Нон бар мо аз ҳама боло бувад.

Неъмат Баҳром.

Гар ҳамехоҳӣ, ки гардӣ сарбаланд,

Эй писар, бар худ дари роҳат бубанд.

БЕЭХТИЁТЯ

Марде назди табиб омад ва аз дарди шикам беқарор гашта дар замин меғалтид ва аз сахтнн алам зор-зор менолиду даво металабид.

Эй табиб, охир илоче кун, ки кор аз даст рафт. Табиб аз вай пурсид, ки «имрӯз чӣ хӯрдаӣ?» Марди соддадил гуфт: «Пораи нони сӯхта хӯрдаам ва аз он ғизо, ки мисли ангишт буд, танӯри меъдаам месӯзад».

Табиб ба мулозимон фармуд, ки доруе, ки ба чашм равшаний лиҳад, биёред то чашми ин касро дору кашам. Он шахс фарёд баркашид;

— Қ-охир чӣ маҳалли ҳазлу бозист.

Вақти аҷал асту ҷонгудозист!

— Эй табиб, шӯхиро ин тараф мон, ман аз дарди шикам менолам, пас ту ҷавоҳири дору дар чашми ман мекашӣ. Дору дидаро ба дарди шикам чӣ нисбат?

Табиб гуфт:

— Мехоҳам, ки чашми ту равшан шавад ва сиёхро аз сафед фарқ карда тавонӣ, то дигар нони сӯхта нахӯрӣ. Пас туро илочи чашм аз давои шикам лозимтар аст.

Аз «Қалила ва Димна»

1. Мард аз табиб чӣ хошиш кард?
2. Табиб аз асли вожае чиро пурсон шуд?
3. Чаро табиб ба ивази давои шиками бемор чашмашро табобат кардан хост?
4. Аз хикоят чӣ хулоса мебароред?

Тозагию покизагини кас гараби саломатни ӯст.

Аввал бубин ҷои худ, баъд бимон ҷои худ.

Оқил он бошад, ки ӯ шоқир бувад,

В-он ғае бар нафси худ қоқир бувад.

ҚОИДАИ ТАОМХҶҶРИ ВА НҶШИДАНИ ОБ

Агар пурсанд, ки ҳафт эҳтиёҷ кадом аст, бигӯй:

Аввал он, ки ҳеҷ таомро мазаммат накунад, агарчи бад пухта бошад.

Дуюм, то таҳқиқ накунад, ки аз кучо аст, нахӯрад.

Сеюм, танҳо чизе нахӯрад. Чаҳорум, ҷамъеро дар косаи худ шарик гардонад. Панҷум, таоми муҳобот нахӯрад, яъне таоме, ки шахсе пухта бошад, барои ном ва даъво.

Шашум, аз таъоми таъзият бипарҳезад, ки шояд ятимеро дар он ҳақ бошад. Ҳафтум, бар як наъв аз таом қаноат кунад.

Агар пурсанд, ки аркони ошомидани об чанд аст, бигӯй:

Аввал, он ки дар зарфи нуқра об нахӯрад, аммо аз зарқубу нуқ-

рақӯб чоиз бошад, ба шарти он ки даҳон ба мавзеи зару сим на-
расад.

Дуюм, он ки он пок бошад, олудаву начас набувад.

Агар пурсанд, ки шаш суннат кадом аст, бигӯй: Аввал он ки
ба се дам об хӯрад.

Дуюм, ҳар бор зарфи об аз даҳон боз гирад.

Сеюм, нафас дар зарф надамад. Чаҳорум, он ки нишаста об
хӯрад ва бар пой чоиз аст ва аммо авло он бошад ки нишаста
хӯрад.

Агар пурсанд, ки се адаб кадом аст, бигӯй:

Аввал, он ки аз зарфи бузург ва аз машк об нахӯрад.

Дуюм, агар соқии маҷлис бошад, охири маҷлис об хӯрад.

Сеюм, агар нишаста бошад ва об хӯрад, зарфро ба қониби рост
диҳад на қониби чап.

Агар пурсанд, ки дар вақти хӯрдани об ба кӯза чӣ мегӯянд,
бигӯй: Ба забони ҳол мегӯянд, ки ман шабу рӯз дар хидмат ба
сар давидам, то ин соат ба мақсадам расидам.

Агар пурсанд, ки азизе, ки об мехӯрад, чамъе, ки хозиранд,
мегӯянд: Сихат бод, ин чӣ маънии дорад, бигӯй: Маънии он аст, ки
умр чун мегузарад ва ба ҳар як дам эътимод нест, чун касе об
бихӯрад, мумкин аст, ки ҳанӯз он об ба чигар нарасида даргу-
зарад ё об дар гулӯ гирад ва нафас шавад.

ҶУ

Оқил — доно.

Шоҳир — шукркуванда, шукргузор.

Қоҳир — ғолиб, дастболо, киноя аз ғалба болон нафс.

Мазаммат — нақӯҳиш, сарзаниш.

Таъзият — сӯғвор, ҳамдардӣ, худой.

Мункатеъ — манъ, катъ, монеъ.

1. Ҳафт эҳтиёти таомхӯриро номбар кунед.

2. Қондаҳои обиӯшӣ чандто будааст, гуфта диҳед.

3. Аз рӯи қондаҳои номбаршуда амал кунед.

4. Мағиро тақроран хонед ва мазмунашро аз ҳамдигар пурсед.

Агар илоҷ ёбед, ҳеч гоҳ танҳо хӯрок нахӯред.

Ҳар чӣ фармояд, хилофи он кунӣ,
Нафсро он бех, ки дар зиндон кунӣ.

ПУФАК

Буд набуд як пуфак буд, пуфаки лӯндаяки баднафсаки кӯча-
давак буд. Як рӯз фелон-фелон рафта истода буд, ки аз рӯ ба
рӯяш як пишак баромад.

Эй пишаки дайду, кучо меравӣ? — гуфт пуфак. Пишак гӯнаш-
ро сиху чашмашро ало карда гуфт:

— Эй тулуми пурбод, ба ман чӣ кор дорӣ?

— Туро мехӯрам! — гуфт пуфак ва пештар омаду «хаппӣ» карда, пишакро хӯрду монд. Пуфак боз фелон-фелон рафт, ки як сагчаро дид.

— Хой сагча, ман туро мехӯрам, — гуфт вай.

— Аз дандонҳои тезам наметарсӣ? — гуфт сагча ва ак-ак карда пеш омад. Аммо пуфак «хаппӣ» карда, ўро ҳам хӯрд. Пуфак боз фелон-фелон рафт ва як корвони шутурро вохӯрд. Шутурхо ҳама қачовадору қачоваҳо ҳама пури бор. Пуфак ба соҳиби корвон-сорбон гуфт:

— Хой сорбон, ҳамин шутури сафедатро ман мехӯрам!

— Аз сари роҳ гурез! Нагурезӣ, ҳамин шутур бо пойҳои рафидааш туро ба замин парчин мекунад, — гуфт сорбон.

— Пуфак як хандиду «хаппӣ» карда, корвонро бо бору соҳибаш хӯрд. Сонӣ, фелида-фелида мерафт, ки аз пешаш як рама баромад.

— Чӯпон! — гуфт пуфак, — ба ман як баррачаю як бузғола те, мехӯрам.

— Мехӯрӣ! — Бо ҳамин асоям якта мезанам, пора-пора мешавӣ! — гуфт чӯпон.

Пуфак ин гапро шунида, ҳашмигин шуду рамаро рамабонаш катӣ мижа назада хӯрд. Хӯрду боз фелон-фелон рафт. Ин дафъа аз пешаш як галаи асп баромад. Пешн галабон омада:

— Хой галабон, якта аспи бодпо дех, ки савор шуда, ба хона равам. Агар не гӯӣ ҳамаи аспонатро мехӯрам!

— Галабон ба гапи пуфак хандиду гуфт:

— Эй пуфаки бодпо аз роҳат намон, ҳозир ҳамон аспи бодпо ро мегӯям як лағад мезанад, ки ба осмон мепарӣ!

— Ҳоло ҳамин тавр гӯӣ, — гуфт пуфак ва як «хаппӣ» карда, галаю галабонро фуру бурд. Баъд тамоман дам кард. Базӯр-базӯр мерафт, ки аз пешаш як пиразан баромад.

— Хой кампир, ман туро мехӯрам! — гуфт пуфак. — Одатӣ ман ҳамин ҳар кию ҳар чиро бинам мехӯрам!

Пиразан андаке фикр карду,

— Майлаш пуфакчон, — гуфт. — Ман розӣ. Лекин аввал ба хонаам даро, мехмон шав, аз раҳи дур омадӣ, камтар дам гир, чизҳои хӯрдагнатро ҳазм кун. Маро баъд бафурча мехӯрӣ!

Пуфак розӣ шуду ба хона даромада гирди сандали пиразан паҳлӯ зад. Гармин сандали таъсир карду хоби пуфак бурд. Пиразан фурсатро ванимат доништа, оташгираки тафсонро гирифта ба бадани тулуми пуфак зер кард. Пуфак паққӣ карду кафид, аз дарунаш пишак, сагча, галабон аспонаш катӣ, сорбон шутури қатораш катӣ, рамабон бузу гӯефандонаш катӣ баромаданд. Пишакку сагча ба пиразан хизматгор шуданд. Сорбон як шутури сафед-

ро бо бораш, рамабон як бузро бо бузғолааш, галабон як бай-
талро бо тояш ба пиразан бахшид.

Пиразани камбағал якбора соҳибӣ молу ҳол шуду дигар азоб
накашида, зиндагӣ карду гашт.

ЛУҒАТ:

Хилоф — зид, муқобил.

Бафурча — осуда, ба осудагӣ, бафурсат.

1. Пуфак хангоми сафар бо кичо вохӯрд, бо онҳо чӣ таъв муносибат кард?
2. Пиразан ба пуфак чӣ шарт гузошт ва оқибат чӣ шуд?
3. Оқибати баднафсе ба пуфак чӣ овард?
4. Барои неки пиразан чӣ тӯҳфа шуданд?

Зи пур хӯрдан ба рӯзе сад бимирад,

Зи кам хӯрдан касеро таб нагирад.

Ба некон — некӣ,

Бо бадон — бадӣ.

Чу шутурмурге шинос ин нафсро,

Не кашад бору на паррад бар хаво.

ҲИКОЯТ ВА ПАНДҶО

Яке аз ҳукамо писарро наҳӣ кард аз бисёр хӯрдан, ки серӣ
мардумро ранҷур кунад.

Гуфт:

— Эй падар, гуруснагӣ халкро бикушад. Нашунидаӣ, ки зарифон
гуфтаанд: ба серӣ мурдан бех аз гуруснагӣ бурдан.

Гуфт:

— Андоза нигоҳ дор.

Ба он ки дар вучуди таом аст ҳаззи нафс,

Ранҷ оварад таом, ки беш аз қадар бувад.

Гар гулшакар хӯрӣ ба такаллуф зиён кунад,

В-ар нони хушк дер хӯрӣ, гулшакар бувад.

Макун, гар мардумӣ, бисёрхорӣ,

Ки сағ з-ин мекашад бисёр хорӣ.

Саъдии Шерозӣ,

Ҳукамо — ҳоким.

Зарифон — манг, манг кардан, боздоштан.

Зарифон — хушсӯхбатон, хуштэбъон.

Заъф — сустӣ, ногавонӣ, бекуватӣ, бемадорӣ.

Ҳаз — баҳра, насб, хисса.

Такаллуф — зӯрбазӯраки аз ғайри майлу хоҳиш.

1. Ҳаким ба писари хеш чӣ насиҳат кард ва писар чӣ гуфт?
2. Пандҳои дигар чӣ маънӣ доранд, шарҳ диҳед.
3. Бисёрхӯрӣ чӣ зарар дорад?
4. Панди зеро аз ёд кунед:

Ғизои кам шифоангез бошад,

Давои дардҳо парҳез бошад.

Бадриддин Ҳилолӣ

Хунар аз дониш, дониш аз хониш

ОДОБИ МУТОЛИА

ШИНОСОЯ БО ҚИТОБХОНАИ МАКТАБ

МАКТАБ ВА ТАРЗИ ИНТИХОБИ ҚИТОБИ ДИЛХОҲ

Ғарқи олами китоб шуда аз он ҷо китоби шавқовар, аҷоиб ва лозимиро пайдо карда тавоништан машғулияти дӯстдоштан аксарӣ китобдӯстон мебошад. Мо барои хондан китобро ҷӣ хел интихоб карда метавонем? Барои ин усулҳои гуногун мавҷуд аст: маслиҳати муаллим, китобдор, рафиқ, ҳамсинф. Вале аз ҳама аҷибаш он аст, ки ҳуди китоби заруриро интихоб карда тавонӣ. Барои интихоби китоб дар назди ҳар як китобхона шароитҳои хуб фароҳам оварда шудааст. Ин намоиши «китобҳои нав», намоиши китобҳои, ки бахшида ба санаҳои муҳим, ҷашни одамони машҳур, намоиши китобҳои касбу кори гуногун, муваффақияти илму техника мебошад. Дар бисёр китобхонаҳо хонандагонро бевосита ба назди рафи китобҳои ҷузъат медиҳанд, то ки интихоби он барояшон осонтар шавад. Табиатан, дар ҷуний ҳолат, хонандагон миқдори зиёди китобро дида ҷӣ қор қарданашонро надониста мемонанд. Барои интихоби китоби хуб ва зарури имконияти қалондошта истода, наредонанд, ки қадом китобро интихоб намојанд.

Хонандагон бояд донанд, ки китобҳоро асосан барои онҳо дар намоиш мегузоранд. Онҳо метавонанд аз ин китобҳои истифода баранд ӯ аз китобдор хоҳиш қунанд, ки баъди ба поёни расондани маросим онро барояшон нигоҳ дорад. Баъзан намоишҳои танҳо ба хоҳири тарғибот ва тавсияи китоб ташкил қарда мешаванд. Барои интихоби китоб нишондодҳои гуногун, феҳрастҳо ва рӯйхати китобҳои низ қўмақ меқунанд. Агар хонанда қадом китоб дарқор буданашро донанд, метавонанд барои ӯфтани он ба китобдор муроҷият намојанд ӯ бевосита аз феҳраст мунтазам онро ӯбад. Агар танҳо ба ӯ китоби шавқовар лозим бошад, онро аз китобдор қурқидани гирифта метавонанд, лекин худ қустуҷу қарда ӯфтани китоб қаззати дигар дорад. Барои ин аз китобҳои ба намоиш қузошта шуда қисмати рафи китобҳои «Худ интихоб намо»-ро дидаи лозим аст. Барои дар ӯфтани китоби шавқовар ҷӣ имқон медиҳад?

Албатта, диққати хонандагони синфҳои 1-4-ро пеш аз ҳама намуқи берунии китоб ва ороиши он қалб меқунанд. Хонандагони синфҳои болоӣ ба қузьҳои дигари китоб, вараке, ки номи муллиф, номи китоб ва зерсарлаҳа зикр ӯфтааст, тавачҷуҳ меқунанд. Агар китоби ин ӯ он муаллиф ба хонандагон маъқул шавад, дар ӯ хоҳиши хондани зерқон дигари муаллифи маққур пайдо мешавад. Дар ин қор мушқили ӯро китобдор осон қарда метавонанд. Худи

хонанда ҳам аз рафе, ки чанд рӯз пештар китоби авваларо гирифта буд, дигарашро ёфта метавонад ё феҳрасти алифбой барои интихоби он роҳ нишон медиҳад. Агар муаллиф ноошно бошад, хонанда бояд аннатасияи китоб ё сарсуханро хонад. Одатан дар ду қисмати китоб дар хусуси муаллифи асар маълумот оварда мешавад. Ҳамчунин дар боран китоб аз сарлавҳаю мундариҷаи он метавон тасаввурот пайдо кард, ки он дар кадом хусус баҳе мекунад. Хангоми интихоби китоб ба расму ӯрошоти он низ тавачҷӯх бояд кард, зеро онҳо хонандаро боз ҳам ба хондани китоб шавқманд мегардонанд. Дар охир як қатор рӯйхати нашри ҳамаи силсилаи мақрур ё китобҳои ба наздикӣ ҷопшаванда дода мешавад. Дар саҳифаҳои рӯзномаву маҷаллаҳо эълонҳои нашри китобҳои нав низ ҷоп карда мешаванд. Барои интихоби китоб рӯзномаву оғезаҳои деворӣ, ки бо кӯшиши худ хонандагон, дар асоси китобҳои хондашуда тартиб дода шудаанд, ёрии қалон расонида метавонанд. Муҳимтар он аст, ки мо китобхониро ба низом дарорем. Набояд лаҳзаи қудайи китобхониро, ки ба синну соли мо мувофиқ аст, аз даст бидиҳем. Барои ин кор рӯйхати махсуси адабиётҳои тавсияшуда вучуд дорад. Хонанда аз китобхона набояд бе китоб барояд ва дар сурати пайдо карда натавониستاني китоби дилхоҳ ӯ бояд дар хусуси интихоби китоби шавқовар аз китобдор ёри талабад.

Хангоми аз раф гирифтани китоб ба вайрон шудани тартиби онҳо роҳ надидем. Ин кор махсусан дар сурати озодона ба назди раф омада китобро интихоб кардан муҳим аст. Албатта, меҳнати китобдорро низ ба назар гирифтани ва эҳтиром кардан зарур аст. Набояд рафҳои аввали субҳ ба тартибдаровардашуда, бо китобҳои нав пур карда ва бо тартиби алифбо ҷидан китобдор баъди гирифтани китоб қач, яктарафа ва по дар ҳаво истанд. Ҳолатҳои мешаванд, ки хонандагон китобро аз як ҷой гирифта ба ҷои тамоман дигар мегузоранд. Дар вақти китобро аз раф берун гирифтани бояд онҳоро ба ду тараф тела дода, байнашон каме ҷои холи монем, китобро гирифта ҷои холиро ба тариқи секунҷа гузорем. Агар баъди бозрасӣ китоб писанд наояд, онро дар ҷояш гузошта рафро ба тартиб дарорем. Чунин боэҳтиётӣ ва ботартибиро хангоми боздиди китобҳои дар намоиш гузошташуда, нишондодҳои китобшиносӣ ва феҳрастҳои низ риоя кардан даркор аст.

ЛУҒАТ:

Аксар — бисёр.

1. Аз китобхона китоби дӯстдоштаро ҷиғуна бояд интихоб намуд?
2. Барои тез дарёфт кардани китоб аз намоишгоҳи китобхона кӣ ёри медиҳад?
3. Ҷойи кор кӯнем, ки хангоми интихоби китоби дӯстдошта тартиб ва ҷои онҳоро вайрон накунем?
4. Китобдор бояд ҷӣ тавр ҷо ба ҷо гузорем?

Бо китоб чун бо инсон муомила намоед.

СУҲБАТ: «КИТОБ — ДУСТИ МО».

Китоб хосиятҳои аҷоиб дорад. Вай на танҳо аз насл ба насл дониш, маданият, таҷрибаи ҳосил кардан инсонро медеҳад, балки инчунин барои истифодаи ҷамъият имкониятҳои фароҳам меоварад. Як китобро ба туфайли хеле эҳтиёткорӣ бисёр одамон хонда метавонанд.

Китоб таъсири калони тарбиявӣ дар кӯлиро дорад. Бисёр одамони бузург—олимон, файласуфон, шоирон, нависандагон ба китоб ҳамчун ба муаллими бузург, рафиқ баҳо дода, ҷавонро даъват кардаанд, ки аз овони бачагӣ ба китобхонӣ одат кунанд. Шоир бузург Абдурахмони Ҷомӣ мегӯяд:

Бародар то тавонӣ дар кутуб рӯй,
Хайли хешро деҳ бо кутуб хӯй!
Аниси кунчи танҳои китоб аст,
Фурӯғи субҳи донӣ китоб аст...

Шоир Абдусалом Дехотӣ бо даъвати «китоб мехонем!» гуфтааст:

Мешавем ошно,
салом китоб!

Маслиҳатчи мо ту дар ҳар боб.
Дар ҷаҳон бошад он чи илму ҳунар,
Ҷамаашро гирифтаӣ дар бар.
Мо туро суҳбу шом мехонем,
То ки ҳар илму ҳунар донем.
Баъд аз ин мисли ҷӯраи ҷонӣ
Ҳеҷ аз мо ҷудо намонӣ!

Дар кишварамон барои бачаҳо нависандагону шоирон асарҳо менависанд, эҷодиёти классикони ҷаҳон тарҷума карда мешаванд. Ҳар як хонанда махсусан дар бораи тоза нигоҳ доштани китобҳои дарсӣ, ки васоили он хондан, ҳисоб кардан, фаҳмиши олам, дӯст доштани кишвари худ аст, бояд ғамхорӣ кунад. Барои ин ба муқован китоб ҷилди махсус лозим аст. Мизу рафҳои китобнигоҳдорӣ ҳамеша тоза бошад.

1. Китоб ҷӣ гуна хосиятҳои аҷоиб доштааст?
2. Бидонед, ки китоб ғайр аз таълим боз тарбия низ медеҳад?
3. Ҷомӣ оиди китоб чӣ гуфтааст?
4. Дехотӣ моро ба ҷӣ даъват кардааст?
5. Ба китоб ҷилд пушонидан ҷӣ нафъ дорад?

Китоб хазинаи дониш аст ва аз он ҳар
ҷӣ зиёдтар истифода барем!

ШИНОСОЙ БО КИТОБ

Ба мо фаҳмидан лозим аст, ки на танҳо мутолиаи ҳикоя, афсона, повест ва роман муҳим, балки он китобҳое, ки маводи фаровони амалию маълумотҳои нодир медиҳанд, агар ўҳдабароёна хонда шаванд, хеле муфиданд. Дониستاني чунин ҷиҳатҳои китоб мисли муаллиф, сарлавҳаи китоб, ҷои ҷоп ва ғайраро талаб кардан зарур. Муаллифи китобро доништан лозим, вагарна ҷӣ тавре ки дар шеърӣ Бобо Ҳоҷӣ ба «Таърифхўча»-ро медиҳад:

Агар пурсӣ аз Назар,
Ту хондаӣ аз Гайдар?
Меғӯяд ў:
«Оре, хондам Гайдар,
Ин повести Миршакар!».

Шиносой бо китоб аз вараки сарлавҳа сар мешавад, ки дар он чунин маълумотҳо оид ба китоб дода мешавад: муаллифи китоб, номи китоб, сарлавҳа, маълумотҳои барориши он.

Бояд на танҳо исми падар, балки номи муаллифро низ ба хотир доштан муҳим аст, зеро баъзан муаллифон ҳамнасаб мешаванд. Номи китобро низ ҳамчунин пас аз сарлавҳаи ҷавобҳои китоб, ки мазмуни асарро ошкор менамояд: китоби дарсӣ, васоити таълим ва дигар шакл аз жанри китоб-афсонаи ҳақиқӣ, таълимӣ, шеърӣ барои бачаҳо ё мефаҳмонад ки ин китоб барои қадом синну сол: хурдсолон, миёнсолон, ё калонсолон тавсия шудааст. Дар охири ҳамин саҳифа, ки сарсаҳифа номида мешавад ҷой ва соли нашри китоб, баъзан бо номи нашриёт, масалан: Душанбе, «Масриф», 1992 навишта мешавад ва ин маълумотҳо барориши китобанд. Дар қарбон ё пушти ҳамин варақ, дар ғӯшаи боло мо нишондодҳои рақамҳо ва ҳарфҳои мебиём—ин шифри китоб буда, аз рақами шўба, ки дар он ҷо бояд нишонан муаллиф, яъне ҳарфи аввали насаби муаллиф ё сарлавҳаи китоб мебошад, иборат аст... Шифри китоб ин нишонни китоб (ҷои истодани китоб дар рафи китобхона мебошад) ва барои карточкаҳои, ки ба феҳраст дахл доранд, лозим аст.

1. Оиди шиносӣ бо китоб ҷиҳоро доништан лозим?
2. Доништан муаллифи китоб ҷаро зарур будааст?
3. Сарлавҳаю сарсухан ё муқаддимаю мундариҷаи китобро доништан ҷӣ нафъ доштааст?
4. Соли нашр ва дигар маълумотҳои дар бораи китоб доништан зарур аст ё не?
5. Шифри китобро низ аз худ кунед.
6. Усули бо китоб шиносшавиро ёд гиред.

КИТОБ ДУСТ ВА МАСЛИХАТГАРИ МО АСТ

Ба чунин чихатҳои муҳими китоб, мисли сарсухан, аз муаллиф, муқаддима, шарҳ ё эзоҳ ва ғайра, ки дар матнҳои китоб бо мақсади пурратар баён кардани мазмуни китоб дода мешавад, диққат додан зарур аст.

Сарсухан дар бораи ҳаёт ва эҷодиёти муаллиф нақл менамояд, ба асар баҳо дода, ба хонанда барои хуб фаҳмидани мазмуни китоб ёри мерасонад.

Пешгуфтори муаллиф, муҳаррир дар боран манбаъҳою хусусиятҳои хоси эҷоди асар нақл менамояд. Охирсухан низ чун пешгуфтор, дар бораи муаллиф ва асари мутолиашуда нақл мекунад.

Эзоҳ-тарафҳои гуногуни китобро фаҳмонида, далелу воқеа, ҳодисаю номро эзоҳ медиҳад. Қайди калимаи мафҳумро мефаҳмонад, ки одатан дар поварақ дода мешаванд, ки онҳо шарҳи матнҳои китоб, ҷи дар аввал ва ё дар охири он мебошанд. Бисёр калимаҳои наву муфидро аз қайди китоб доништан мумкин аст. Шумо, дӯсти ҷавон, метавонед ин калимаҳоро дар дафтари маҳсус навишта гирифта, дониши худро такомул диҳед ва фонди лугавиатонро бой гардонед.

Илова (замина) - низ маводи бои воқеи медиҳад, ки ба воситаи он кас бе лабораторияи эҷодии нависанда шинос мешавад ва дар боран қай, дар кучо ҷоп шудани асар, таърихи он маълумот пайдо мекунад.

Расоми китоб, ки асарро оро додааст, низ бешубҳа рағбати касро ба амал меоварад. Барои хуб фаҳмидани китоб суратҳои онро бодиккат аз назар гузаронидан зарур аст.

Феҳраст ё мундариҷа, яъне номгӯи қисмҳо, бобҳо, параграфҳо, бо нишондоди оғози саҳифаҳо, ки дар он дар хусуси ҷи сухан меравад, ба дарёфти маводи лозима кӯмак мерасонад.

1. Сарсухан дар бораи ҷи ёри меодааст?
2. Пешгуфтору сарсухано хондан низ зарур аст ё не?
3. Эзоҳ ҷиро мефаҳмонидааст?
4. Илова ба ҷи мақсад навишта ва ҷой дода мешудааст?
5. Феҳраст ҷи будааст ва ҷи мазмун дорад?

**Китобро азизу мӯътабар шуморед,
Ки он роҳнамои ҳаёти шумост.**

КИТОБ. ДАР БОРАИ КИТОБҲОИ ШАВҚОВАР.

Китобшиносӣ (библиография) — ин нишондодҳои гуногун, шумораи китобҳо, мақолаҳои маҷаллаю рӯзномаҳо, тақризҳо, рисолаҳо мебошанд, яъне вай сарчашмаи ахборот буда, дар бораи асарҳои

мухталифи матбуотӣ маълумот медиҳад. Он на танҳо тамоми адабиётҳои ҷошударо ба ҳисоб мегирад, балки мазмуну мундариҷа ва қимати бебаҳои онро қушола медиҳад.

Барои бачагони синни хурди мактабӣ нишондод «Барои шумо, бачаҳо» (мураттиб Х. Исомиддинова—Душанбе: Ирфон, 1975, сах. 76) ба таърифи расонида шудааст. Дар ин китоби хушранг дар бораи муаллифони китобҳои бачагона нақлҳо карда, расмҳои ҷошуда дода мешаванд. Ин рӯйхат дар бораи касбҳои гуногун, китоби муаллиф, гуфтаҳои аҷоиб нақл мекунад. Китобшиносӣ тавсияҳои ҷошудаҳои дигаре низ дорад. Вай ба хонандагон дар тайёр кардани дарсҳо, гузаронидани ҷараёнҳои берунасинфӣ, иштирок ба маҳфилҳои гуногун ёри мерасонад. Он маслиҳатҳои хуб барои донишмандони ҷаҳонӣ аҷоиб ва манфиатбахш аз китоб мебошад.

1. Библиография ҷи маънӣ доштааст?
2. Вазифаи китобшиносӣ аз ҷи иборат будааст?
3. Дастури китобшиносӣ ҷи гуна аст?
4. Барои бачагони синни хурди мактабӣ қадом нишондод мавҷуд будааст ва он ба мо ҷи ёри мерасонад?

Усули китобшиносиро аз худ кунед.

ҶИ ХУБ АСТУ ҶИ БАД?

I

Ин машғулият ба тарбияи маданияти рафтор ва маданияти нутқ бахшида мешавад.

Машғулияти намунавиро онд ба ин мавзӯ ҷунин мегузаронем:
Баранда:

Имрӯз мо бо шумо дар мавзӯи тарбияи маданияти одоб, маданияти нутқ, намуди зоҳири сӯҳбат ороستانем.

— Холо сӯҳбатамонро аз намуди зоҳири оғоз мекунем. Оё мо ҳамеша дар тан сару либоси тозаю озода дорем? Ҳар шахс, пеш аз он ки ба кӯча барояд, бояд дар назди онна истаду сару либоси хешро ба тартиб дароварад. Тарзе худро оро диҳад, ки боиси масҳараи дигарон нашавад ва ҳама ҷиз ба мавқеъ бошад.

— Ба мактаб бо ҳар хел зебу зинати зиёдатӣ омадан ҷоиз нест:

Туфли пошнабаланд,
Гарданбанди тиллоранг,
Мардумро қардаст гаранг
Ҷаро пӯшидаст Неъматӣ ланг?

— Аз овони кӯдакӣ ба шиштухези низомота риоя қардан лозим аст. Ҷунон ки бузургон гуфтаанд: «Рост рав, рост гӯй, рост бизӣ».

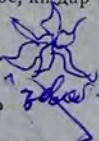
ФАРЗАНД БОШАД ЧӢ СОН БОШАД?

Фарзанд бошад чӣ сон бошад?
Кобил бошад, пурдон бошад,
Дар меҳнат қахрамон бошад,
Ифтихори ёрон бошад.

Бар таҳсинҳо шоён бошад,
Васфаи дар ҳар забон бошад,
Модар аз ӯ шодон бошад,
Падар аз вай хандон бошад.

— Акнун ба ин саволҳое, ки дар шеъри Убайд Раҷаб дода шудааст ҷавоб ёбед:

Аз мактаб биёям,
Нӯшида қандчоям,
Кор агар намоям,
Хуб аст ин ва ё бад?

Ёд накарда тӯбам
Хавлиро тоза рӯбам,
Кашки ҷуворӣ кӯбам,
Хуб аст ин ва ё бад?

— Бачаҳо, биёед дар боран онҳое сӯхбат мекунем, ки яке хабаркаш, дигаре бошад ба ҳар чиз доимо қаҳр мекунад. Оё ин рафтор ба бачаҳо мезебад? Сеюмӣ бошад танбал. Ана, бинед дар барои ин хел бачаҳо шоирони тоҷик чӣҳо мегӯянд:

Алӣ Бобочон.

«БОЗОР НЕ, ОЗОР».

Оё медонӣ, чаро
Дигар шуд номи Бозор?
Чаро акнун бачаҳо
Уро меноманд Озор?
Дар таътил пурсӣ агар,
Ҳар рӯз чӣ кор мекунад.

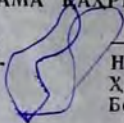

Мегӯянд, ки аз сахар
Гунҷишк «шикор» мекунад.
«Гоҳе тири ин «мерган»
Мерасад ба тиреза,
Шишаҳои мардумро
Мекунад реза-реза...»

Наимҷон Назирӣ.

«БО ҲАМА ҚАҲРӢ».

«...Лабу рӯят дойолуд
Бирав шуста, биё зуд,
Гуфтам ба Баҳрӣ,
Вай бо ман қаҳрӣ.»

— Музаатро дар хона
Накаш, — гуфто Парвона,
Ҳамоно Баҳрӣ
Бо вай шуд қаҳрӣ.

Наримон Бақозода

«ЧАРО БА КОРИ АҲМАД, КАСЕ НАГУФТ РАҲМАТ?»

«... Аммо ба кори Аҳмад
Касе нагуфт «раҳмат».
«Раҳмат» бар меҳнати ӯ.
Азобу заҳмати ӯ.

Вай на чӯбу тахтакаш,
На ангишту пахтакаш,
На соручу занбаркаш,
Балки фақат-хабаркаш!».

1. Машгулияти «Чи хуб асту чӣ бад?» чигуна ташкил мешудааст?
2. Мисолҳо аз кучо бояд зиёдтар истифода гарданд?
3. Намуди зоҳирин хонанда чӣ гуна бояд бошад?
4. Суханони «Рост рав, рост гӯй, рост бизй» чӣ маънӣ доштааст?
5. Шоирон аз чӣ сабаб танбалонро мазаммат мекунанд?
6. Чаро Аҳмадро ҳама хуб намелазиранд ва ба рафтори ӯ нафрат мекунанд?
7. Кушед, ки аз қорҳои ношоам даст кашед.

ОДОБИ НЕК ХУСНИ ИНСОН АСТ.

Мавҷуда Ҳакимова

ОЕ АЗ РҶӢ ОДОБ?

Мирмустафочон
Ба рӯи айвон
Гурронд ҳар сӯ
Дафтару китоб.
Гӯед оё ин
Аз рӯи одоб?...

— Баъзеҳо ба қондан одоб риоя намекунанд: яке каллапӯшро то болои бинӣ мепӯшад, дигаре дасташро аз киса берун намекунад, сеюмӣ тугман куртаашро қушода мегардад. Баъзеҳо дар куча калавида-калавида мегарданд, ки гӯё дар замин нею дар осмон роҳ мепаймуда бошанд.

— Тозагӣ бис маданияти одоби инсонро нишон медиҳад. Аз кӯдакӣ бояд баъди аз куча омадан, пеш аз хӯрокхӯрӣ, хангоми дар паси мизи дарстайёркунӣ нишастан барои дастро бо собун шустан одат қардан лозим аст. Бояд сари чанд вақт мӯи сар ва ноҳуноҳ тоза қарда шаванд.

Алӣ Бобочон

ДАСТОНИ ТОЗА

Усмон ба хона овард,
Ду китобчаи аҷиб.
Ҳар ду китобча ҳам дошт,
Суратҷаҳон базеб.

— Ақочон, ба ман диҳед,
Ба ман диҳед ақочон! —
Гуфта хоҳиш намуданд
Ҳоҳараконаш аз он.

Канӣ аввал бинамчӣ?
Дастони кӣ тозатар? -
Дасти онҳоро Усмон
Меғузаронд аз назар.

Китобҷаҳоро гирифт
Ин дафъа ҳам Шарофат,
Қариб буд, ки бигиряд
Аз аламаш Сабоҳат.

— Бачаҳо, ба шумо кадом кас маъқул: он касе ки дарсро дар вақташ иҷро мекунад, ё ин ки бачаҳое, ки рӯзашонро ба бозӣ меғузаронанд, монанди шеърӣ Наимҷон Назирӣ:

НАҒЗ МЕХОНЕМ.

— Рафтем, Алишер,
Хамроҳ бар Мох,
Хуб бозӣ карда
Меоем пагоҳ.

— Аз дарс, ҷураҷон,
Боз дер намонем?
Бехтараш ҳоло
Биё, нағз хонем...

— Бачаҳо, ҳангоми муошират шумо бояд чувин калимаҳои пур-
кимати «Марҳамат намоед», «Саломат бошед», «Бубахшед», «Та-
шаққур»-ро бештар истифода баред.

— Чанд мисол оид ба маданияти нутқ.

— Он калимаҳои истеъмоли намоед, ки ба шумо фаҳмо бошанд,
аз калимаҳои «яъне», «ҳамин тавр», «бояд гуфт, ки» ва ғайра
парҳез намоед:

— Бо ифодаи ғалат ва муғлақ нутқи худро олуида насозед:

— Бо истеъмоли калимаҳои қабех одат накуед.

— Яке аз воситаҳои муҳими дуруст суҳан гуфтан, зиёд китоб
хондан мебошад. Шумо китоб, рӯзномаву маҷалла хонда истода
нутқи худро бурро менамоед. Хар қадар бештар хонем, ҳамон
қадар хотирамон ва нутқамон илқишоф меёбад. Китобҳои бахши-
да ба маданияти нутқро хатман мутолиа намоем.

— Ба ин гуфтаҳо тавачҷӯх намоед:

— Пеш аз он ки ба бино дароем, пойафзоламонро тоза кунем,
ба ҳозирон салом диҳем. То нишастани калонсолон, омӯзгорон
ҳаргиз дар паси миз нанишинем, ҳамин зайл дар нақлиёти мусо-
фиркаш низ рафтор қардан зарур аст.

Ақуну биёед, дар бораи маданияти нутқ суҳан меронем. Мо чӣ
тавр гап мезанем? Оё он ба шунавандагон маъқул аст?

Шояд хеле баланд бошад ё баръакс пасттар? Охир баъзан
ходисаҳои рӯй медиҳанд, ки талаба ба саволҳои муаллим ҷавоб
дода наметавонанд, вале дар роҳрави мактаб мисли шер меғурраду
мисли бод метозад.

— Саромадони бузурги назми классикии тоҷик, чуинин мешу-
моранд, ки каломҳои хубу мақбул-нишонан тарбияи некуиест:

Қасе, к-ӯ ба некусуҳан шод нест,
Бар ӯ неку бад ҳар чӣ бошад якест.

Суҳан, к-аз даҳон ногумон ҷаҳад,
Ҷу морест, к-аз хона берун ҷаҳад.
Ниғаҳ дор ӯро аз ӯ чун сазад,
Ки наздиктарро сабуқтар газад.

Абӯшақури Балхӣ.

— Дод бидех, то дод ёбӣ ва хуб гӯӣ, то хуб шунавӣ.

Унсурӯлмаолини Қайковус.

Носири Хусрав инчунин гуфтааст:

— Сухан доништа гӯй, чизе ки гӯй:
Худ он оҳишта гӯй, чизе ки гӯй.
Суханро аз дарозӣ дор кӯтоҳ,
Ки аз бисёр гуфтагн гум шавад роҳ.

1. Шумо ба рафтори Мирмустафо чӣ баҳо медиҳед? Оё рафтораш ба номаш мувофиқ аст?
2. Чаро рафтори баъзеҳо ба кас маъқул намешавад?
3. Тозагӣ чӣ аҳамият дорад?
4. Шумо ба муносибати Усмон нисбати хоҳаракаш чӣ фикр доред?
Оё шумо ҳам чуни рафтор мекунед?
5. Калимаҳои одоби муоширатро дар кучо бояд истифода бурд?
6. Аз истеъмоли кадом калимаҳо бояд худдорӣ кард?
7. Пеш аз ба бино даромадан чӣ бояд кард?
8. Бузургонамон онди каломӣ нек чӣҳо гуфтаанд?

Кӯшед, то рафторатон, гуфторатон,
кирдоратон нек бошад.

КИТОБ МАСЛИҲАТЧИИ МОСТ

Китоб чӣ сухани зебост. Беҳуда китобро сарчашмаи дониш ва мушкилкушои хама корҳо намегӯянд. Дар ҳақиқат китоб чизи муқаддас аст. Бубинед, азизон, китоби «Авесто», «Қуръон», «Қаломии шариф» ва ғайра чӣ гуна муқаддасанд. Шумо номи ин китобҳои ниёгонамонро шундаед. Онҳо таърихи чандинҳазорсола доранд. Махсусан, китоби «Қуръон» ба мо тамоми суннатҳои дину оинамонро гирд овардааст. Китоби «Авесто» бошад, расму русуми гузаштагонамонро бароямон равшан месозад.

Хурдсолони гиромӣ, ҳар гоҳ ки зик шавед, ба китоб рӯ оваред, онро хонед. Фақат китоб метавонад шуморо хушбахтӣ ато кунад, хурсандӣ оварад ва маслиҳатчию ҳамфиكري шумо бошад.

1. Чаро китобро маслиҳатчи менаманд?
2. Онро чаро сарчашмаи дониш мегӯем?
3. Кадом китобҳо таърихи кӯҳан доштаанд?
4. Ҳаёти зик (малул) шудан ба чӣ бояд рӯ оварем?

Китобро ҳамчун нон хурмат кунед
ва онро дӯст доред.

КИТОБ ОИНАИ ФАЗЛУ КАМОЛ АСТ

Дирӯз дар хонаи як дӯстам меҳмон будам. Хабар доданд, ки ду нафар духтарак ба китобгирӣ омаданд. Дӯстам китобхонаи шахсӣ дорад ва бачаҳои гирду атроф аъзоёни доимии китобхонаи ӯянд.

— Духтархо! омадан гиред! Дар ин ҷо одами бегона нест. Ин кас бобон худатон — БОБО САЛОМ. — Соҳибхона маро бо духтаракон шиносонд.

Онҳо боодобона салом дода даромаданд.

— Китобро хондед? — пурсид соҳибхона.

Духтархо бо аломати тасдиқ сар чунбонданд ва китобҳои хондаашро дароз карданд.

Ман беихтиёр аз дасти соҳибхона китобҳоро гирифта аз назар гузаронидам.

— Ин духтаракон эҳтиёткоранд, — гуфт соҳибхона бо шавк китобҳо тамошо кардани маро дида:—Ба китоб ҳамеша қоғаз ме-печонанд, варақҳоро қат намеҷунанд, балки дар байни саҳифаҳо хатбарак мегузаронанд.

— Шахси китобдӯст ба қадри китоб мерасад, — гуфтам ман ва ба дугонаҳо мурочиат кардам:—Дар синфи чандум мехонед?

— Дар синфи шашум мехонем — гуфт якеи онҳо.

— Ин китобҳоро дар чанд рӯз хондед? — пурсидам ман.

— Ман дар як шаб хонда тамом кардам. Боз ду китоби дигар хондам. Дилбар ҳамин китобчаро дар чор рӯз хонд, — гуфт боз ҳамон духтарак.

Рости гап, чунин оҳанги суханаш ба ман маъқул нашуд. Номии китобҳои хондаашро пурсидам. Духтарак фикр карда, аммо номи китоби хондаашро ба хотир оварда натавонист. Ниҳоят ба дугонаш мурочиат кард:

Ҳар он кас, ки дониш фаромӯш кунад,
Забонро зи гуфтор хомӯш кунад.

Абулқосим Фирдавсӣ.

1. Ба китобхона киро омаду рафт доштанд?
2. Духтархо дар байни саҳифаҳо чӣ мемондаанд?
3. Хатбарак кадом вазифаро эдо мекунад?
4. Дилбар китобчаи тавсияшударо дар чанд рӯз хондааст?
5. Аз китобхонаи мактаб БОБО САЛОМ-ро гирифта хонед.

Китоб — хазинаи ганҷ.

ЗАМИМА (Илова)

ШОҲИ КИТОБДҶУСТ ВА ФАРЗАНДОНИ Ӯ

I

Меғӯянд, ки дар замони қадим подшоҳи китобдӯсте буд. Вай ду писари маишатпараст ва як духтари қобилу меҳнатдӯсте дошт. Тарбияи ҳар се фарзанди шоҳро як шахси донишманд пеш мебуд. Духтар чун падараш илмдӯсту китобдӯст буд, бисёр бо ҳавас ме-

хонд, чизеро нафаҳмад, аз донишманд мепурсид ва гаштаву бар-
гашта мехонд. Дар андак вақт ҳамаи илмҳои замонашро аз худ
кард. Писарҳо ба хондан майлу рағбате надоштанд.

— Ба мо хондан чӣ лозим, тахту тоҷи падар кифоя аст, — ме-
гуфтанд. Лекин духтар аз ин фикрронии додарон норозӣ буд:

**Гирди номи падар чӣ мегардӣ,
Падари хеш шав, агар мардӣ.**

Бародарон бештар вақташонро бо бозӣ мегузaronиданд. Баъди
чанде таълиму тарбият гирифтаи подшоҳ фарзандонашро назди
худ хонда хост, ки дониши онҳоро санҷаду дар дами пирӣ талабу
хоҳиши фарзандонашро низ ба ҷо орад ва аз байни онҳо вали-
аҳди худро интихоб кунад. Ба ҳамин мақсад онҳоро наздаш
шинонда пурсид:

— Бигӯед, фарзандонам, қиматтарин ганҷ кадом аст ва ка-
лиди вай чист?

Писарҳо гуфтанд:

— Қиматтарин ганҷ ин тилло асту калиди он калиди хазинаи
Шумо.

Баъд духтар ҷавоб дод:

— Қиматтарин ганҷ дониш ва калиди он китоб аст.

Подшоҳ аз ҷавоби духтараш қаноатманд боз пурсид:

— Дӯсте, ки ба ту ҳеҷ гоҳ хиёнат намекунад, кадом аст?

Писарҳо, ки дониши дуруст надоштанд, ҷавоб доданд:

— Модарон/ҳеҷ гоҳ хиёнат намекунанд.

Духтар ҷавоб дод:

— Дӯсте, ки хиёнат намекунад, ин китоб аст. Китоб дӯсти беҳ-
тарини одам мебошад.

Подшоҳ аз ҷавобҳои духтараш бисёр хурсанд шуда гуфт: Дух-
тарам, ту ақлу идрок ва дониши хуб дорӣ. Офарин — Ва ба фар-
зандонаш рӯ оварда гуфт:

— Фарзандонам, ман пир шудаам, ақун аз ман чӣ хоҳише,
ки додед, пурсед.

Пас ба писари калониаш нигоҳ карда пурсид:

— Бигӯ, писарам, ту аз ман чӣ мехоҳӣ?

Ман писари калониам, ба ман тахту тоҷро диҳед, — гуфт пи-
сари калонӣ.

— Ба ман қанзакони соҳибҷамолро ва аспҳои бидаватону
ниме боигариатонро диҳед, — хоҳиш кард писари хурдӣ.

Духтар бошад, хомӯш менстод.

— Ту чӣ талаб дорӣ? — пурсид шоҳ аз ӯ.

— Ба ман саломатии шумову модари азизам ва амонӣ бошад,
кифоя аст. — гуфт духтар. Подшоҳ аз талаби духтараш шод гашт,
лекин хоҳиш кард, ки ба ҳар ҳол ягон чиз талаб кунад.

Он гоҳ духтар гуфт:

— Ба ман калиди китобхонаатонро диҳед, то ки аз гулчини боғи маърифат баҳра барам. Подшоҳ аз ин талаби духтар бағоят хурсанд шуд ва ўро валнаҳди худ таъин кард.

Писарони подшоҳ ин хабарро шунида, рашк карданд ва дар касди куштани хохари ягонаашон шуданд.

Духтар аз нияти бародаронаш хабардор шуда, шабона бо худ каме тўшани роҳ гирифту ба сўи кўҳ рафт ва дар горе пинҳон шуд.

Духтар акнун пинҳан рафта буд, ки дар даромадгоҳи гор овози нолиши сагеро шунид, хушёр шуда, ба берун нигоҳ карда дид, ки сагчае нолиш карда хобидааст...

2

Духтар назди сагча рафта онро бардошт. Як пой саг шикастагӣ буд. Сагчаро бардошта ба гор даровард ва пой шикастаашро маҳкам басту аз он тўшани роҳе, ки гирифта буд, ба сагча дод. Сагча онро хўрда ба кунҷе хоб рафт. Духтар дар гор ба сагчаи маҷрўҳ якчанд рўз нигоҳубин кард. Сагча тамоман сиҳат шуд. Духтар сагчаро гирифта ҳамроҳаш ба роҳ баромад. Онҳо рафтанд-рафтанд, ниҳоят ба як кулбачае расиданд. Дари кулбаро кўфтанд. Пиразане дарро кушод. Духтар ба ў салом доду гуфт: «Бибиҷон, иҷозат диҳед, шабро дар хонаи шумо гузаронам». Пиразан ўро бо ҷону дил қабул кард ва онҳоро бо ҷою хўроки гарм меҳмондорӣ кард. Онҳо то хеле вақт сўхбат карда нишастанд. Духтар сабаби аз хонаи падару модар рафтани худро нақл кард. Пиразан ба ҳоли духтар раҳм карду гуфт:

— Духтарам, ман солхост, ки танҳо зиндагӣ мекунам, дўсте надорам, ҳамроҳи ман ист, ман хурсанд мешавам.

Духтар аз ин пешниҳоди пиразан хурсанд шуд ва ҳамроҳаш монд. Вай ба ҳаман корхон пиразан ёрӣ меод. Дар вақти холигиаш сўзанихон зебо медўхт, сўзанихоро пиразан фурухта ба пулаш чизҳои лозимиро харида меомад. Зиндагонии онҳо рўз аз рўз хубтар мешуд. Духтар шабу рўз меҳнат мекард. Пиразан ба ҳоли шохдухтар раҳмаш меомад ва мегуфт: «Ин қадар меҳнати бисёр мекуни, духтарам, андаке истироҳат ҳам даркор». Духтар бошад хандида мегуфт: «Меҳнат одамро аз андўх, қоҳилӣ ва бенавой начот медиҳад, шумо меҳнат кунеду ман бекор шинам магар! Аз бекор-хама безор мегўянд-ку!»

Рўзе шохӣ ин кишвар бо писараш ба саёҳат мебарояд ва дуртар аз кулбан пиразан дар рўи сабзаҳо истироҳат мекарданд. Ҳаво гарм буд, камарбандашро кушода ба наздаш монда, дароз кэшид.

Сагчан духтарак, ки акнун хеле бочасорат шуда буд, дар ҳамон наздикиҳо мегашт. Камарбанди шохро дида пайт ҷуст ва ги-

рифта гурехт. Писари шоҳ аз ходиса бохабар шуда аз қафои сагча тохт. Сагча камарбанди шоҳ дар даҳон ба кулбаи пиразан мударояд. Пиразан ва духтар хайрон мешаванд ва асли воқеаро фаҳмида сагчаро танбеҳ медиҳанд ва ба берун пеш мекунанд. Шоҳзода камарбандро гирифта аз пиразан ва духтар узр пурсида, мехост баромада равад. Лекин ҳусну маллоҳати духтар диққати шоҳзодаро ба сӯи худ кашид. Вай аз роҳаш бозистод ва чанд лаҳза сӯҳбат, намуд. Духтар ба шоҳзода бисёр маъқул мешавад. Уро хостгорӣ кардаву чанд шабу чанд рӯз тӯй карда, ба хонаи шоҳ бурданд. Шоҳ тахту тоҷи шоҳиро ба писари ягонааш супурд. Духтар ҳамроҳи худ пиразан ва сагчаро низ ба қасри шоҳ гирифта рафт. Онҳо хеле хурсандона зиндагонӣ мекарданд, лекин духтар падару модар ва дӯстонашро хеле пазмон шуда буду инро ба касе пазор намекард. Шоҳзода бисёр масъалаҳоро бо ҳамроҳи зани донояш ҳал мекард. Шоҳдухтар рӯзе падару модарашро хоб мебинанд ва саҳарии барвақт аз хоб хеста, омадан сафар мешавад. Шоҳдухтар бо ҳамроҳии шавҳараш, пиразан, ки уро бибӣ хонда буд ва сагчааш ба роҳ мебароянд. Пас аз чанд шабу рӯз онҳо ба хонаи падар расиданд. Падару модар аз دیدани духтар ва дӯстони вай шод гаштанд, чанд шабу рӯз тӯй барпо намуданд. Хама шод буданду бародаронаш аз кардан худ сарҳаму пушаймон буданд.

— Бародарони азизам, кинна аз дил бароред, зеро тахту тоҷ ёфт мешаваду шафқату меҳр камёфт аст. Дӯст будан аз ҳаман неъматҳо беҳтар аст. Ҳоло хоҳиши ман аз шумо ин аст, ки мисли падарамон китобдӯсту илмдӯст шавед, зеро китобу дониш одамро аз ҳаргуна пастиву разолат эмин медорад. Чӣ хеле ки мегӯянд: «Доро мабошу доно бош». Инчунин падару модарамонро дар дами пиришон хурмату эҳтиром намоед, зеро мегӯянд, ки «фарзанди қобил бахту давлати пирӣ, фарзанди ноқобил ғаму андӯхи пирӣ аст».

Бародарон ваъда доданд, ки дар оянда гуфтагонро ӯро инчиро ме-намоянд ва бори дигар аз ӯ узр пурсиданд. Духтар ҳамроҳи шавҳараш якчанд рӯз дар хонаи падараш меҳмон шуду баъд хоҳиши рафтаи кард.

Шоҳ духтарашро ба хазинааш дароварда гуфт: «Дилхостатро гир, духтарам».

Духтар ғайр аз китоб чизе нагирифта, ҳамроҳи шавҳараш, пиразан ва сагчан вафодораи рафт.

Бародарон бошанд, хатояшонро фаҳмида рӯ ба фарҳанг ниҳоданд. Шабу рӯз ба омӯзиш банд буданд.

Шоҳи пир хис кард, ки писаронаш рӯз аз рӯз оқилтар шуда истодаанд, тахту тоҷ ва тамоми доронияшро ба онҳо баробар тақсим карда дод. Ана ҳамин тавр ҳаман онҳо ба шарофати китоб-

хонию дониш ба муроду мақсадашон расиданд. Шумо инз, хонаш-
дагони азиз, агар мисли шоҳ ва духтари ӯ китобдӯсту илмдӯст
шавед, албатта, ба муроду мақсад мерасед.

Хайринисо Ҷӯраева.

1. Шохро чаро китобдӯст номиданд?
2. Рафтору кирдори писарони шоҳ чигуна будааст?
3. Духтари боақли шоҳ аз падар чиро дархост кард?
4. Пиразан ба духтар чӣ вақеъ кард?
5. Сагча чӣ хел рафтор кард?
6. Оқибати холи бародарон ба чӣ анҷомид?
7. Китоб ва китобхонӣ алабатта моро ба мақсад мерасонад.

Ҳар ки нахонад, чӣ донад?

Ҳар кӣ надонад, чӣ тонад?

ман ӯ

Ҷӯраева
 С И Н Ф И 4

5. Одоби таҳсил, муаллим, мактаб

Маърифат ҳосил кун, эй чони падар,
То биёбӣ аз ҳудои худ хабар.

АБҶАЛҶА ибни СИНО

Вақте ки ба даҳсолағӣ расидам, «Куръон»-ро ва миқдори зиё-
де аз илми адабиётро ёд гирифта будам. Мардум аз ҳолати ман
дар таъҷуб буданд.

Сипас падарам маро барои ёд гирифтани ба назди марде, ки
сабзӣ мефурӯхт ва ҳисобро хуб медонист, раҳнамоӣ кард, то аз
вай таълим гирам ва ин илмро аз вай омӯхтам.

Пас аз ёд гирифтани математика, физика, фалсафа ва астрономия
ба ёд гирифтани илми тиб рағбат намудам. Аз ин рӯ ҷамаи кит-
обхоро, ки дар илм навиштаанд, хондам. Илми тиб аз донишҳои
душвор нест. Аз ин ҷиҳат дар камтарин фурсат сирри онро дони-
стам ва табиии донишманд дар назди ман ба омӯхтани илми
тиб машғул шуданд ва беморонро парасторӣ мекардам. Сипас,
як солу ними дигар дар дониш омӯхтан ва китоб хондан кӯши-
дам. Дар тамоми ин муддат ягон шаб то субҳ нахобидам ва дар
рӯз ҳам ғайр аз хондани илм ба чизи дигаре майл надидам.

Баъд аз он ки ман ба хондан машғул шудам ва гар хоб бар
ман ғалаба мекард, ҳамон масъалан илмиро, ки мутолиа мекар-
дам, дар хоб меидидам.

ДУГА:

Ибн — писар.
Рағбат — майл, хоҳиш.

Парасторӣ — нигохубин.
Муғолиа — хондан, кироат, омӯхтан.
Зудуда — пок. тоза.

1. Абӯалӣ китоби «Куръон»-ро дар синни чандсолагӣ аз ёд кардааст?
2. Сино илми тибро чӣ тавр ёд мегирад?
3. Сабаби ба илму дониш соҳиб гаштани Сино дар чӣ будааст ва ӯ ба одамон чӣ гуна некӣ мекунад?
4. Аҳамияти омӯхтани илму донишро дар зиндагӣ чӣ тавр мефаҳмед?

Илм омӯхтан дар хурдӣ нақшест бар
санг, ки ҳаргиз зудуда нагардад.

Эй писар, кӯдак наӣ, бозӣ макун,
Кор бо шайтон ба анбозӣ макун.

НАСИҲАТ БА ФАРЗАНДИ АРҶМАНД

Эй мавҷи оби зиндагонӣ,
В-эй нури чароғи зиндагонӣ...
Зинҳор ба ҳарфати падар кӯш!
Дар дидаи мардум аз ҳунар чӯш!
Оини хирад ба даст овар!
Моҳии ҳунар ба шаст овар!
Номи падарат, ки шамси дин аст,
Нураш зи ту ғурраи ҷабин аст...

Чаҳде куну мард озмун шав!
Монанди ниёъ, бал фузун шав.
То барканӣ аз набарди тадбир
Дандони палангу ноҳуни шер!
Ҳанҷаркашу тирзан ту бошӣ,
Қалбафкану саршикан ту бошӣ.

Ғар вусъ расад дар он ду ҷола,
Мирад чи савору чӣ пиёда...

Ҳам соҳиби сайфу ҳамқалам бош,
В-аз файзи ду нашъа мӯхташам бош!
Азми ту кунад ду шева дар кор,
Шоҳи ду диҳад ду мева дар бор.
Ҳар ҷо ки равӣ, писанд ой,
Пеши ҳама сарбаланд ой...

Чун домани фан ба каф дарояд,
Коми ту зи ҳар тараф барояд.

Шамсиддин Шохин

ЛУҒАТ:

Ҳарфат — сухан, насиҳат.
Анбоз — рафик, шарик, ҳамдам, ҳамроз.
Шамс — офтоб.
Камар — мохтаб.

Чода — роҳ.
Сайф — шамшер.
Чабин — пешонӣ.

1. Шоир ба фарзанди худ чӣ пасихат мекунад?
2. Писар бояд ба чӣ кӯшад, ки ба халқ писанд ояд?
3. Чаро шоир ба фарзандаш илму хунаромӯзиро талкин кардааст?
4. Панди шоирро аз ёд кунед.

Дониш хоҳӣ, чӯянда бош.

ВАСФИ КИТОБ

... *Анис кунҷи танҳои китобаст*

Фуруғи субҳи доной китоб аст,
Бувад бемузду меҳнат устоде,
Зи дониш бахшадат ҳар дам кушодӣ.
Надими мағздори пӯстпӯше,
Ба сар хорею гӯиё хамӯше.
Дарунаш хамчу ғунча аз варақ пур,
Ба кимат ҳар варақ з-он як табақ дур...
Ғаҳаш аз рафтагон таърих хонанд,
Ғаҳ аз оянда ахборот расонанд.
Ғаҳе резанд аз дарёи ашъор.

Дор

... *Донишомони Чомӣ*

ЛУҒАТ:

Анис — ҳамдам рафиқ ёр.
Фуруғ — рӯшноӣ.
Надим — ҳамнишини хамсӯхбат.
Чайб — гиребон, киса.
Асрор — сир, роз.

1. Матиро бодикқат хонед.
2. Чаро шоир китобро рафики кунҷи танҳои номидааст?
3. Китобро — устоди бемузду меҳнат шумурдани шоир чӣ маънӣ дорад?
4. Фондаи китобро аз мазмуни матн фаҳмида гиред.
5. Байти якуму дуюми шеърро аз ёд кунед.

Чистон:

Агар кунӣ ба ӯ назар,
Шавӣ зи ҳар чӣ бохабар?

(ки-б, рӯзно ... маҷал...)

То илм наомӯзӣ, некӣ натавон кард.

Носири Хусрав.

ДОНИШ АЗ МАРГ НАҶОТ ДОД.

Султон Махмуди Ғазнавӣ рӯзе дар хонае чордар нишаста буд.
Ҳаким Абӯрайҳонро талабиду гуфт:

Толен вақт бигир ва ҳукм кун, ки ман аз кадом дар аз ин чаҳор дар берун хоҳам рафт. Ва агар хилофи ҳукми ту зоҳир шавад, туро ба қатл расонам. Ҳаким ҳайрон бимонд, ки чи чора созад. Аммо чун бадхӯни ӯро медонист, аз имтисоли амр чора наид. Устурлоб бардошт ва иртифоъ гирифт ва мулоҳизаи тамои ва эҳтиёчи балег ба ҷо овард. Баъд аз он ҷизе бар қоғаз навишт ва дар ҳам печид ва дар зери чор болишти Маҳмуд ниҳод. Пас Маҳмуд метин талабид ва бифармуд, то зилъеро, ки миёни машрику шимол буд, бишикофтанд ва аз он шикоф берун рафт. Пас қоғазро талабиду сар кушод ва бихонд. Навишта буд, ки султон аз ҳеч дар берун наравад, балки деворро бишикофад ва аз он ба фурчае, ки миёни машрик ва шимол бошад, берун равад. Маҳмуд аз он ҳукм ангушти таҳайюр ба дандон гирифт ва ба ғоят ӯро мӯътақид шуд ва дар он маҷлис сад ҳазор дирами нақд ба вай дод ва аз асби ҳосу хилъати ҳосса бар ӯ бахшид.

ЛУҒАТ:

Толей — бахт,

Хилоф — зид

Зоҳир — аён.

Қатл — куштан.

Таҳайюр — ҳайрат.

Хилъати ҳосса — ҷома, либоси маҳеуси шоҳӣ.

Имтисол — итоат кардан, фармон бурдан.

Иртифоъ — баландӣ, фароз.

Балег — расо, пурра, комил.

Фурчае — кушодае, сӯроҳие.

Мӯътақид — эътиқодманд, боваркарда, эътиқодкарда.

1. Султон Маҳмуди Ғазнавӣ дар кучо нишаста буд?
2. Шоҳ аз Абӯрайҳон чӣ талаб кард?
3. Ҳаким Абӯрайҳон чӣ чора дид?
4. Ӯ дар қоғаз чӣ навишта будааст?
5. Султон Маҳмуд аз кучо ва аз кадом тараф ба берун баромад?
6. Ҳаким Абӯрайҳонро аз марғ чӣ наҷот дод?
7. Шоҳ ба Ҳаким Абӯрайҳон чӣ тӯҳфа кард?
8. Илм чӣ аҳамият доштааст?
9. Матиро бодикқат хонед ва мазмунӣ онро дар хотир нигоҳ доред.

Нури ақл дониш аст.

Қудрати илмро завоҷ нест.

ҚАСОСИ ШОҲ

Овардаанд, ки амир Наср Аҳмади Сомониро муаллиме буд, ки дар вақти хурдӣ ӯро таълим меод ва ҷӯб бисёр мезад. Амир Наср меғуфт, ки ҳар гоҳ ба султонӣ расам, ҷазон ӯро хоҳам дод.

Чун ба султонӣ расид, шабе ёди айёми гузашта кард. Муаллимаш ба хотираш омад ва ҳама шаб дар андешаи интиқоми ӯ шуд.

Ходимеро бифармуд, ки аз бӯстон даҳ чӯби обӣ биёварад ва якero гуфт: «Муаллиро ҳозир кун!»

Ходим рафт то муаллиро ҳозир гардонад. Муаллим пурсид: «Султон чӣ мекард, ки маро ёд кардааст?»

Гуфт: «Фуломеро фармуд, ки биравад, аз бӯстон даҳ чӯби обӣ биёварад ва маро гуфт, ки муаллиро ҳозир кун».

Муаллим донист, ки амир ба фикри интикоми вай аст. Дар роҳ ба дари дӯкони мевафурӯшӣ расид ва мевае обдор аз вай харид ва дар остин кард.

Чун пеши Наср омад, чӯбро бигирифт ва гуфт:

«Дар ин чӣ мегӯӣ?»

Гуфт: «Саҳл аст».

Даст дар остин кард ва он мева беруи оварду гуфт: «Зиндагии подшоҳ дароз бод, калимае дорам!»

Гуфт: «Бигӯӣ!»

Гуфт: «Ин мева бад-ин латифӣ зодаи он чӯб аст!».

Султон чун ин бишинид, бағоят писандид ва то зинда будан ба муаллими худ маош таъин гардонид, то зиндагонии ӯ ба фароғат гузарад.

Мухаммад Авфӣ.

ЛУҒАТ:

Интиком — касос.

Бӯстон — боғу гулшан.

Чӯби обӣ — химҷаи тар.

Саҳл — осон, сабук.

Фароғат — осуда.

1. Муаллим дар хурдиаш Насро чӣ гуна ҷазо меод?
2. Наср дар дил чӣ ниятро ҷой кард?
3. Ҷаро амир Наср муаллимашро ҷазо дода натавоист?
4. Амир Наср ба устодаш ҷаро раҳм кард ва ба ӯ ба ивази ҷазо маош таъин намуд?
5. Мехнату заҳмати муаллиро кадр кунед.
6. Мақолҳои зеринро бо ёрии муаллим маъинод намоед.

Доноӣ асал асту нодонӣ-заҳр,
Нодонӣ бифрӯшу доноӣ бихар.

* * *

Ҷабри устод-бех зи мехри падар.

Ҷар ки ӯро маърифат бахшид худой,
Ҷайри ҳақро дар дили ӯ нест ҷой.

ТАҲСИЛ ДАР МАДРАСА

Ман дар катори талабахон хурдсол ҳар шаб баъд аз шом дар рӯи саҳна нишаста, бо овози баланд дарс такрор мекардам. Мо, талабагон, дар шабхон барф такрори рӯи саҳнаи худро тарк на-

мекардем ва барфи рӯи сангро бо остин, ё бари чома рӯфта, ба рӯи санги яхмонанд чорзону ё дузону нишаста такрор кардан мегирифтем. Ин кор ба ман, ки либоси дуруст надоштам, бисёр зӯр буд.

Он вақтҳо дар байни талабаҳо камзӯл ва шалвор пӯшидан одат набуд. Ҳамаи талабаҳо, ки иқтисоди моддӣ надоштанд, чомаҳои серпахтаро қабат ба қабат пӯшида, маҳсиро бо пайтобаи пашмин ба по карда, барои такрор мебаромаданд.

Ман бошам, маҳси надоштам, як кафши сарипоии маҳаллидӯхт доштам, аз вай об мегузашт ва намро ба худ мекашид. Хоҳ дар такрор бошад, хоҳ дар кӯча аз рӯи курта як чомаи пахтадор пӯшида, бо як қабат лозимӣ мебаромадам. Бо вучуди ин маро он вақтҳо сармо назад ва ҳатто зуком ҳам нашудам.

Садриддин Айнӣ.

1. Айнӣ дар хурдсолнаш чӣ тавр мехонд?
2. Дигар талабагон ва Садриддин дар кадом шароит дарс такрор мекарданд?
3. Хонандагон дар танашон чӣ гуна либосҳо доштанд?
4. Аҳволи Садриддини хурдсол дар мадраса, дар кадом вазъият буд?
5. Аҳволи ҳешро бо аҳволи хонандагони замони пеш муқоиса кунед.
6. Дар таҳсил аз саҳтӣ наҳаросед ва тобовар бошед.

Дар таҳсил сабъи комил бояд кард, то ба мақсад бирасӣ.

Ҳаст донишро камолот аз хирад,
Беамалро аҳли дил кас нашмарад.

Ҳ И Қ О Я Т

Овардаанд, ки Аристотелиро вафот наздик омад, писарро пеши худ хонд ва гуфт:

— Эй писар, дар асрори улум ва дарки ҳикмат умри худро сарф кардам ва бисёр гиреҳхоро ба нури ҳикмат кушода гардонам, валекин маргро ҳеч ҳилат намедонистам.

Агар сад кӯҳ бояд канд фӯлод,
Забун бошад ба дасти одамизод.
Чӣ чора, к-он бани одам надонад,
Ба чуз мурдан, к-аз он бечора монад.

Пас бидон иззат ва давлате, ки аз мол бувад, зуд фонӣ шавад ва нест гардад. Иззат ва шараф дар илм аст, ки аз ғано ва завол берун аст ва ба тағироти рӯзгор ва ивазшавии давлатҳо нестӣ напазирад.

Эй писар, подшоҳон падари туро бузург доштанд ва падари ту яке аз раиёти эшон буд ва раиёат маликони ибодат кунанд ва парастанд. Ва миёни обиду маъбуд (парастандаву парастишшавада) тафовути бисёр аст.

Агар падари туро илму адаб намебуд, ӯ мар мулкро мисоли харе будӣ боркаш ё парастанда бандае будӣ коркун.

Пас илм хосил кун то шарафу иззат биёбӣ ва аз хориву пастӣ халос ёбӣ.

Муҳаммад Авфӣ.

ЛУҒАТ:

Камолот — фазилат, фазилати маънавӣ.

Хонд — даъват кард.

Улум — илм.

Хилаф — чора.

Иззат — бузургӣ, арчмандӣ, азиз будан.

Хорӣ — ранҷ, азоб.

1. Аристотелис ба фарзандаш чӣ гуфт?

2. Чаро мону чиз нест мешудаасту аммо илм пойдор мемондааст?

3. Подшоҳи беилм ба чӣ баробар будааст?

4. Одамро аз хорию зорӣ чӣ начот меодааст?

5. Аз пандҳо хулосаи зарурӣ бароред.

Илм чандон ки бештар хонӣ,
Чун амал дар ту нест, нодонӣ...

Зи дониш зинда монӣ ҷовидонӣ,

Зи нодонӣ наёбӣ зиндагонӣ

Носири Хусрав

«ДАР МУШТ САНГИ ОСИЕБРО ПИНҲОН КАРДАЕД!»

Подшоҳе раммолонро оварда гуфт:

— Ба писари ман илми рамл таълим диҳетон, то ки ӯ аз асро-
ри ғайб хабардор шавад, ҳар чизи пинҳонро дарёбад!

Раммолон ин супориши подшоҳро қабул карда, писари ӯро бо
худ бурданд ва чанд гоҳе ба ӯ илми рамлро таълим доданд. Вақ-
те ки шоҳзода ҳамаи қондаҳои илми рамлро омӯхт, ӯро ба пеши
подшоҳ оварда гуфтанд:

— Шоҳзода раммоли хубе шуданд, метавонед, ки дар ин маҷ-
лис имтиҳон карда бинед.

Подшоҳ дар мушти худ ангуштаринро пинҳон карда ба писа-
раш фармуд, ки аз рӯи илми рамл дар дасташ чӣ буданро дарё-
бад.

Шоҳзода китоби рамлро дар ши худаш кушода монд ва до-
наҳои рамлро бар рӯи китоб партофта ҳолҳои вайро бо дончаҳо
ва рақамҳое, ки дар он китоб навиштагӣ буданд, андоза карда
ба қоғазе навишт ва ба подшоҳ китоб намуда гуфт:

— Дар дасти шумо як чизи гирдан миёнсӯроҳе ҳаст, ки як та-
рафаш андаке баромадагӣ дорад.

— Хуб аломатҳояшро дарёфтӣ, акнун гӯӣ, ки худи он чиз чӣ аст?

Шоҳзода баъд аз фикру андешан бисёре гуфт:

— Маълум мешавад, ки дар мушти худ санги осибро пинҳон кардаед!

Подшоҳ шӯрида ба раммолон гуфт:

— Шумо бахилӣ карда, ба писари ман илми рамлро дуруст наомӯхтаед!

— Мо илми рамлро ба шоҳзода дуруст омӯхтаем, — гуфт сардори раммолон, — аммо дар мушт нағунҷидани санги осибро доништан кори ақл аст, на кори илм!

ЛУҒАТ:

Раммол — донандан асрори ғайб, асрори ғонб.

Шӯрида — ошуфтахотир, дар қаҳр шуда.

1. Подшоҳ ба раммолон чӣ фармуд?
2. Раммолон чӣ кор карданд ва писари шоҳро ба кучо бурланд?
3. Шоҳ писарашро чӣ гуна имтиҳон кард?
4. Раммолон ба шубҳа ва нобоварии подшоҳ чӣ ҷавоб гардонданд?
5. Оё ҷавоби писар нодуруст буд?
6. Магар ҷавоби шоҳзода ба ҳақиқат наздик нест?
7. Шумо низ худосаатиро писбати мазмуни матн баён кунед.

Шахси доно ба банд гирифта намешавад.

6. Тарахҳум ба паррандаҳо, ҳайвонот

ҲИКОЯТ

Марде хӯрчин дар даст ба маҳзари пайғамбари акрам омад ва гуфт: Эй расули худо, аз бешае гузар мекардам, ки садон чӯчаҳои паррандагонеро шунидам. Онҳоро бардошта ба даруни хӯрчин ниҳодам ва модарашон болу парзанон болои сари ман ба парвоз даромад. Хӯрчин бикушудам ва чӯчаҳоро бар ӯ намудам ва модар бар онҳо афтод ва ман дигарбора хӯрчинро бибастам ва ин ҷо овардам.

Расули акрам фармуд: Онҳоро бар замин гузоред. Он мард чунин кард ва модари чӯчаҳо бад-онҳо пайваст ва ҳазрати Мухаммад фармуд: Оё аз мухаббат ва ишки модар ба чӯчаҳо ҳайронӣ? Қасам ба он ки маро ба рисолат баргузида, худовандӣ беш аз модари ин чӯчаҳо ба махлуқоти худ мухаббат дорад. Онҳоро ба ҷои аввал бозгардон ва модарро бо онҳо гузор.

Аз «Наҳҷ-ул-ҳидоя»

ЛУҒАТ:

Маҳзар — ҷои ҳозиршавӣ, ҷои ҳузур, ҳузургоҳ.

Намудам — нишон додам.

Пайваст — ҳамроҳ шуд.

Рисолат — асар, расули аз тарафи худованд ба бандাগон.

Баргузида — хоста, интиҳоб карда.

Бозгарлон — баргардон.

1. Мард ба назди кӣ ташриф овард ва чӣ арз кард?

2. Расули акрам ба он мард чӣ фармуд ва он мард чӣ кор кард?

3. Хазрати Мухаммад алайҳи вассалом чиро пурсид ва худ чӣ изҳор кард?

Паррандагон ҳам чун инсонхоянд. Ба онҳо раҳму
шафқат намоед ва бебабониро ҳаргиз озор надиҳед.

Дар рафтор бо ҳайвоноти нотавон
аз худованд битарсед.

Дар дунё хоҳ инсон бошад, хоҳ ҳайвон ҷони ширин дорад ва ин ҷони ширинаш барояш азиз аст.

Қасе бе падару модар ба дунё наомадааст.

Махсусан ҷудо кардани фарзанд аз падару модараш ниҳоят гуноҳи азим аст.

Қасе чунин рафтор мекунад, ба ҳамон ҳоле меафтад, ки бо сайёде руҳ дода буд:

ОҲУБАРРА

Сайёд шикор рафт. Сари кӯҳи баланд баромад. Садои охубарро шунид. Вай чашм андохта дид, ки як охубарро сафедаки хушрӯяки хушёракак «бааа» гӯён ин тараф меравад, «бааа» гӯён он тараф меравад. Сайёд камон рост кард ҷониби охубарро сафедак, вале напарронд. «Гӯшташ кириш паррондан намекунад. Тир ҳайф мешавад. Ва агар оҷаш хоб бошад, аз садои тир хеста мегурезад». Сайёд бунӣ хорбуттаеро бунагирифт. Дер нишаст. Як вақт аз беҳи харсанг оҳуи калоне хест. Ҳамёза кашид. Ба атроф нигарист. Бачаашро ҷӯё шуд, фарёд кард: «Мааа».

Баробари бачаашро ҷеғ заданаш садои тир баромад. Оҳу як бор боло часту ба замин афтид. Охубарро тозон рафта модарашро бӯй кашид ва фарёд баровард. Сайёдро дида гурехт.

Сайёд сари оҳуро бурид. Шикамашро ҷок карда, рӯдаву шикамбаашро бароварда партофт. Ва мурдаи оҳуро ба душаш бардошт, то хона барад. Нишебӣ роҳ мерафт. Яке рӯи санги ковок пой гузошт, санг канда шуд. Пояш фуру рафт, ба дунба зад. Ба вазни оҳу лағжида поён рафт ва қарор нагирифта аз зери бора ба зер зад. Тағ жарф буд. Ба зарба зад. Пояш шикаст. Аз қараш садои баромад:

— Вой, оҷачон, мурдам!

Охубарра бари бора омад ва гуфт:
— Ха-а, чони ту ҳам дард мекардааст, Очаамро куштӣ, маро
ятим кардӣ. Ба чуvin рӯз гирифтор шудӣ. Чоҳкан-зерн чоҳ.
Сорбон.

ЛУҒАТ:

Тарахҳум, — раҳм, шафқат.

Жарф — чуқурӣ, чоҳ.

1. Сайёд дар кӯҳ чиро мушоҳида кард?
2. Шикорчӣ бо чӣ хила охубарро аз модараш маҳрум кард?
3. Ба сайёд чӣ ҳодиса рӯй дод ва ӯ чиро гуфт?
4. Охубарра ба шикорчӣ чӣ ҷавоб гардонд?

Бадӣ кунӣ — бадӣ бинӣ.

ГУРБА ВА ПАЛАНГ

Дӯстони азиз, намедонам шумо бо якдигар ҳамчину хеш будани палангу гурбаро медонед ё не. Гурба ба паланг амак мешавад.

Дар яке аз рӯзҳои хушу хуррам, фарз кунем, рӯзи сешанбе... Шумо мепурсед, ки чаро рӯзи сешанбе? Шояд, рӯзи чоршанбе. Хайр фарз кунем рӯзи чоршанбе... Барои чӣ чоршанбе? Хайр бигзор рӯзи панҷшанбе... Барои чӣ? Хайр чунон ки дар аввал гуфтем: «Дар яке аз рӯзҳои хушу хуррам», инаш дурусттар мешавад. Хӯш, ки бошад, дар яке аз рӯзҳои хушу хуррам паланг бо амаки худ гурба вохӯрд.

— Вой амакчони бечораи ман.—гуфт паланг ба гурба, — барои чӣ шумо ин хел хурдаки майдак?

— Агар ту мисли ман ба дасти одамизод меафтодӣ, сабаби ин хел майдак шудани маро мефаҳмидӣ, — гуфт гурба дар ҷавоб.

— Ана гап дар кучо.

— Амакчон, агар мумкин бошад, шумо яке аз ин фарзандони одамро ба ман нишон дода монед.

— Хайр биё равем, ба ту нишон медиҳам.

Бародарзодаву амак ба роҳ баромаданд. Паҳлу ба паҳлу ме-рафтанд. Аз пеш як пода барзагов баромад. Вақте ки онҳо ба пода расиданд, паланг пурсид:

— Фарзандони Одам хаминҳоянд?

Гурба хандида гуфт:

— Ту ба оне, ки дидан мехостӣ, як нигоҳ кун! Як бачаи одамизод як подаи калонро ба ҷое, ки хоҳад, бурдан мегирад.

Бародарзодаву амак боз роҳи худро давом доданд. Аз пеш як галаи асп баромад. Вақте ки онҳо ба гала расиданд, паланг пурсид:

— Фарзандони Одам хаминхо-мӣ? — мӣ?

Чиянчон, ту чӣ мегӯӣ? — гуфт гурба. — Ту фарзанди Одамро чӣ гумон кардӣ. Фарзандони Одам ба ин чорпоҳо савор шуда мебаранд. *мебаранд*.

Бародарзодаву амак боз пештар рафтанд. Аз пеши онҳо як галаи шутур баромад. Паланг, ки онхоро яқин фарзандони Одам гумон карда буд, бо боварии тамои гуфт: *зод*.

— Ана, инҳо бояд фарзанди Одам бошанд. *бошанд*

Гурба хандида ҷавоб дод: *зод*.

— Чиянчон, боз ҳам наефти. Ҳатто як бачани одамизод ин ҷонварони калони букриро ба думи якдигарашон баста, худаш ба харе савор шуда, бахузур кашола карда мебарад. *мебарад*

Бародарзодаву амак боз рафтан гирифтанд. Баъд аз паймудани роҳи зиёде ба куллаи кӯҳе расиданд. Дар сари кӯҳ ҷангалерӯида буд. Дар ҷангал марде чомаашро кашида остинҳояшро барзада дарахти калонеро арра мекард. Аз пешонии сербараш арақ, меҷакид. *меҷакид*

— Ана, ин фарзанди одамизод аст, — гуфт гурба. *шуда*

Паланг ҳайрон шуд. Ба ин хел сару сурати назарногир доштани фарзанди Одамӣ хайрон монд. Гурба палангро ба мардаки дарахтбур шинос кард ва сабаби бо фарзанди Одамизод иштиёқи шиносшавӣ доштани палангро фаҳмонда дод. *зод*

— Бисёр хуб, бисёр хуб, хуш омадед, бародари азиз, паланг, — гуфт марди дарахтбур. — Ҳоло ки марҳамат карда ба ин ҷо қадам ранча фармудед, чӣ мешавад, ки андак ба ман ёрӣ диҳед.

Паланг аз ин, ки фарзанди Одам аз вай мадад пурсид, мағруру сарфароз шуд. Вай ба гурба, яъне ба амакаш, чашмак зада, гуё фаҳмонданӣ мешуд, ки «Мебинӣ, фарзанди Одам аз ман мадад мепурсад». *меҷакид*

Ба марди дарахтбур рӯ оварда гуфт: *зод*

— Бисёр хуб. Ба ту чӣ хел ёрдам диҳам? *зод*

— Агар ба ту душвор набошад, ҷои кафидан ин кундаро ба ман васеътар карда деҳ, ки кафондан осонтар шавад. Зӯрам нарасида истодааст. *на расида*

Паланг боз ба амакаш, яъне гурба чашмак зада монд. Баъд барон он ки зӯрию тавоноии худро нишон диҳад, панҷаҳояшро ба ҷои кафидан кундан калоне даровард. Марди дарахтбур бо ҷаққонӣ фонаеро, ки ба он ҷо зада буд, бо як зарби табар зада баровард ва ҳар ду панҷаи паланг дар он ҷо сахт дармонд. *зод*

Марди дарахтбур омада дар рӯ ба рӯи паланги ба дом афтада сари ду по нишаста, чубукашро бароварда даргиронд. Паланг ҳанӯз чӣ воқеа рӯй доданаширо нафаҳмида буд. Панҷаҳояш сахт дард мекарда бошанд ҳам худро ба марди зада, оху воҳ намекард. Аммо гурба ба сари дарахте баромада, ба аҳволи бародар-

зодааш тамошо мекард ва мӯйлабхояшро тофта, лабханд мезад.

Нихоят паланг тоб оварда натароништа, сарашро бардошта, аз гурба пурсид:

— Амакҷон, акнун чӣ мешавад, магар то ту барин хурдакаку майдак нашавам, фарзанди Одам чаро сар намедихад-мӣ?

Инашро худо медонад, мјв, — ҷавоб дод гурба...

Ривоят мекунад, ки гурба, яъне амаки паланг биъд аз ин воқеа «мијв» мегуфтагӣ шуд.

1. Палангу гурба чӣ гуна хешӣ доштанд?
2. Гурба ба паланг чӣқоро нишон дод?
3. Дар хотима гурба палангро ба пеши кӣ бурд?
4. Одамизод бо кадом роҳ палангро ба дом афканд?
5. Оиди тавонони инсон мувоҳиҷа ташкил кунад.
6. Ба паррандагону ҳайвонот раҳм кунад ва онҳоро озор надихед.

Одамро ақл мебојад на зар.

Нури ақл дониш аст.

Хашм гирифтани ба ҳайвонот аз нодони аст.

Ҳазрати Муҳаммад.

ДУХТАРЧА ВА КАБК

(Афсона)

1

Дар замони дури дур, вақтҳои, ки ҳанӯз на шаҳр буди на деҳа, ва одамон ҳар кадом бо аҳли оилаи худ аз якдигар ҷудоҷудо зиндагӣ мекарданд, дар домани кӯҳе як оила зиндагӣ мекард. Ин оила аз падару модар ва се нафар фарзандон иборат буданд. Ду писар ва як духтар. Писарон Эраҷ ва Манучеҳр ном доштанд, духтарак Марјам ном дошт. Аҳли ин оила хушбахт ва меҳнатдӯст буданд. Падар кишту қор мекард, писарон қорво меҷарониданд, модар ба қорҳои рӯзгор машғул буд ва пахта мересид. Дар қорҳои хонавода ба вай Марјами хурдсол ёри мерасонд. Духтарча панҷсола бошад ҳам, дар ҳақиқат даст ростӣ модараш буд. Ин хонавода беҳад хушрӯз буд, то андозае, ки ҳатто сарварони он падару модар аз чунин бахту толеъ як навъ тарсе ҳам доштанд. Дар ҳақиқат хушбахтӣ дер напояд. Тирамоҳ омад, бодҳои сард абри беҳисоберо дар осмон ҷамъ карданд ва борон беист ба боридан сар кард. Борони беист мебориду меборид, гӯе аз лаби сатил қасе об мерехт ба сари мардум. Аз ин соҳиби хонаводаро тарсу харос паҳш кард. «Мабодо борони имсола ба сарамон фалокате биёрад», — андеша мекард ӯ, — ба ҳар ҳол ноумед шудан хуб нест» — таскин меод ӯ худро. Вале бар хилофи

орзухон неки онҳо борон ҳар чӣ саҳттар борид, селоби даҳшатнок талу теплаҳо, сангу хоку гилро, ба киштзорҳо ва водихо овард. Ин офати даҳшатнок ҳар чизеро, ки дар сари роҳаш буд, рӯфта бурд. Хонаи ин оилаи хушбахтро ҳам сел ба макони худ кашид. Се шабу се рӯз борон борид ва охири рӯзи сеюм ором гирифт. Марям шиновари моҳир буд ва ба шарофати ҳамин хунараш зинда монд. Бо машаққати зиёд вай ба соҳил расида, ба хушкӣ баромад. Се шабонарӯз ба гуфтан осон Духтарча бисёр гурусна ва хунук хӯрда буд, ба болои он хобидан мехост. Ба хушкӣ баромада дар беҳи ҳарсанге ҳалқа зада хобид. Субҳидам нури навозишгари офтоб Марямро беозор бедор кард. Духтарча чашмонашро молида, ҳамёза кашид аз ҷой хест: ... Аз кучо як лукма хӯрдани ёбам? андеша кард худ ба худ ва насихати падараш ба ёдаш омад, ки мегуфт: барои нон ёфтаи кор кардан лозим. Ба ҳамин ният ӯ ба роҳ баромад.

Марям меваҳои ёбӣ ва решаҳои гиёҳхоро хӯрда рӯз мегузаронд, шабҳо бошад, ба шохӣ дарахтон баромада хоб мекард, то ки тўмаи даррандагон нашавад. Вай барои зимистон хӯрок ҷамъ меовард ва падару модарашро мекофт. Ҳамин тариқ, рӯзҳои ҳафтаҳо гузаштанд. Ҳаво торафт хунук шуд ва боре вай аз хоб бедор шуда атрофи худро барфпӯш дид. Духтарча дар фикри пайдо кардани манзили гарм буд. Аз зери барф шохҳои меваҳои дарахтони сармозада ба чашм мерасид. Барф беҳад балаад буд, то миёни духтарча мерасид ва ӯ бо азобу машаққати зиёд роҳ мегашт. Вай ноҳост дар болон барф қанотҳои хокистарранги ҷонвареро дида ҳам шуда онро маҳкам қабид. Дар дасти духтарча қабки зебое питиррос мезад. Чехран хайрҳои духтаракро дида, қабк ба забони одамай гуфт:

— Ох, ту маро аҷаб тарсондӣ-е, Марям, ман бошам, тарсидам, ки ба ҷанги рӯбоҳ афтадам ё гург. Наход ту маро нашнохтӣ?

Албатта шинохтам, — ҷавоб дод духтарча, — Ту ҳамон қабки зебӣ, ки зимистон ба назди мо омада будӣ, шумо бошед, аҳли хонаводаи моро бо овози форами худ шод мегардондед.

— Рост, — ҷавоб гардонд қабк. — Мо имсол ҳам ба назди шумо рафтем, вале ҳеҷ касро наёфтем. Падару модар ва бародаронат кучо шуданд?

2

Духтарча саргузашти ғамангези худро як ба як ба қабк гуфт. Қабк духтарчаро тасалло дода, ваъда дод, ки барои ёфтани падару модар ва бародаронаш ёрӣ медиҳад. Зеро вай аз духтарча бисёр миннатдор буд. Донишмандон гуфтаанд, ки аз ноумедиҳо басо умед аст, поёни шаби сиёҳ сафед аст. Қабк духтарчаро шердил карда гуфт, ки дарахти булутӣ ҳазорсолаи бузургеро медонад,

шоҳаҳояш аз абрҳо баландтар. Он булут ҳама чизро мебинад ва аз ҳама қорҳои қаҳон бохабар аст. Вале вай аз ин ҷо хеле дур аст. То он ҷо ҳафт шабу ҳафт рӯз роҳ аст.

— Боке нест, — ҷавоб дод духтарак, — ҳамин озуқан ночизи чамъкардаи маро мегирему ба роҳ мебароем.

Онҳо ҳафт шабу ҳафт рӯз роҳ гашта кӯҳу дараҳоро гузашта, оқибат ба тағи булутӣ ҳамадон расиданд. Ба назди булут омада боодобона таъзим карда, салом доданд ва гуфтанд:

— Эй булутӣ ҳамадон, арзи моро шунав.

Булут ба саломи онҳо меҳрубона ҷавоб гардонидида пурсид, ки ба ҷӣ арз пеши ӯ омадаанд. Кабк саргузашти Марямо нақл кард.

— Ба шумо раҳмам меояд, — навдаҳояшро ҷунбонда гуфт булутӣ хайрҳо ва оқил, — ба ковокии ман даромада, гарм ша-вед, фароғат кунед, ман бошам, падару модар ва бародарони Марямо мекобам. Духтарча ва кабк аз ин меҳрубони булут шод гаштанд. Булут бошад, шоҳаҳояшро ҷунбонда дараҳоро водихоро аз назар гузаронд. Пас аз чанде бародарони Марямо дид, ки дар ғоре пинҳон шудаанд, дар пушти кӯҳ падару модари духтарак гирди гулхан сархаму аламзада нишастаанд.

— Ман онҳоро ёфтам! — Нидо кард булут ва ба онҳо роҳ нишон дод.

Духтарча ва кабки гармшуда дам гирифта ба роҳ даромаданд. Баъди чанде онҳо ба кӯҳи нишондодаи булут расиданд ва Марям бародаронашро ёфт.

— Акнун ба назди падару модарамон меравем, — гуфт ӯ.

— Дар кучоянд онҳо? — ҳайрон шуданд бародарон.

— Дар пушти ҳамин кӯҳ, — ҷавоб дод Марям. Бародарон равон шуданд. Хурсандии онҳо ҳадду қаноат надошт, зеро баъди ҷудононии дуру дароз ба дидори ҳамдигар расиданд. Аз хурсандӣ аз ҷашмони кабк ашк рехт, ба хондан даромад: «аз ноумедиҳо бисе умед аст, поёни шаби сиёҳ сафед аст». Падар қарор дод, ки хонаи нав созанд, вале хатон авваларо ба назар гирифта на дар домани кӯҳ, балки дар баландӣ бино кардан лозим. Иморат дар болои кӯҳ сохта шуд ва кабк бо дӯстонаш таронаҳонӣ кард ва хотири хонаводаро шод гардонд. Ҳамаи инро булутӣ некҳо ва оқил аз дур тамошо карда хурсанд шуд ва шоҳаҳон худро дӯстона ҷунбондан гирифт. Аз ғояти хурсандӣ булут қалонтар ва азимтар шуд. Аз ин ҷо ҷунин худеса мебарояд, ки қорҳои хайр ба булут солҳои дароз қувват мебахшидааст: аз баракати дӯстӣ ва некӣ вай ҳар рӯз зӯртар ва азимтар мешавад.

ЛУҒАТ:

Тӯма — хӯрок, таом, кут, лукма.

1. Одамони қадим чӣ гуна зиндагӣ мекардаанд?
2. Тарсу хароси оилаи Марямино аз чӣ буд?
3. Баъд чӣ воқеа рух дод?
4. Марям чӣ тавр зинда монд?
5. Барои нон ёфтан чӣ бояд кард?
6. Кабк ба духтарча чӣ тавр ёри расонид?
7. Булут чӣ ёрию мадад кард?
8. Баракати дӯстиро, ки ба Марям аз кабк ва булут расид баён кунед.
9. Афсона ба шумо чӣ таассурот бахшид?
10. Мафизати некии Марямро ба кабк дар чӣ мебинед, баён созед.

Некӣ ба кас, албатта, некӣ меорад.

Пурсиданд оё некӣ дар ҳаққи чаҳорпоён ва об додан ба онҳо ҳам подоше дорад?

Барои ҳар амали неке, ки дар ҳаққи ҳай-
вонот сурат гирад, подоше вучуд дорад.

Ҳазрати Муҳаммад

БАРОДАРОН ГРИММ ҶОНВАРОНИ ВАФОДОР

1

Дар замони хеле қадим марде мезист. Ӯ хеле нодор буд ва ба андак пуле, ки дошт, ба саёхати олам баромад. Рӯзе аз деҳае мегузашт ва дид, ки кӯдакони шӯро ғавғо доранд.

— Бачаҳо, чаро мағал мекунед? — пурсид мард.

— Бубинед, — гуфтанд онҳо, — мо мушро доштем, мехоҳем ӯро раксидан биёмӯзем. Чӣ шавқовар метозад, бубинед.

Мардро ба мушаки бечора раҳм омад ва гуфт:

— Бачаҳо, мушакро озод кунед, ман ба ивазаш пул медиҳам.

Ӯ ба бачаҳо пул дод ва онҳо мушакро сар доданд, ҷонвараки бечора гурехта ба сӯроҳӣ паноҳ бурд.

Мард роҳашро давом дод. Чун ба деҳаи дигар расид, дид, ки бачаҳо бӯзинаро доштанд. Водораш мекарданд, ки вай бирақсаду бичаҳад. Ӯро масҳарақунон ором намегузоштанд. Ӯ ба бачаҳо пул дод, ки бӯзинаро озод кунанд.

Мард ба деҳаи сеюм омад. Он ҷо бачаҳо хирсро ба банд гирфта буданд. Бечора хирс ночор сари ду по истода мераксид. Ғурриши ӯ бачаҳоро ба шӯр меовард. Мард хирсро ҳам харид. Хирс хурсанд шуд, ки боз метавонад ҷорпо шуда қадам монад ва покӯбон ҷониби ҷангал шуд.

Ҳамин тавр, он мард хама пули худро харч карду бепул монд. Пас ӯ худ ба худ андешид: «Дар ҳазинаи шох он қадар танга ҳаст, ки аз сару гӯшаш зиёд. Чаро ман аз гушнагӣ бимирам?!

Мераваму аз хазинаи шоҳ андаке мегирам, ҳамин ки пул кор кардам, бармегардонам».

У роҳе ёфта ба хазина ворид шуду андак пул гирифт, аммо вақти баромадан ўро нўкарони шоҳ дастгир карданд. Эълон карданд, ки ў дузд аст ва ба ҳукмгоҳ бурданд. Азбаски ў рафтори ғайриқонунӣ карда буд, қарор доданд, ба куттне андохта ба дарё партоянд.

Сарпўши куттиро сўроҳ карданд, ки ҳаво дарояд ва ба ў пораи нону кўзаи об доданд. Мард даруни куттӣ рӯи дарё шино мекарду ҳастиашро ваҳму тарс фаро гирифта буд. Аммо баногоҳ шунид, ки қасе кулфро мехарошаду мехояд. Ба ногоҳ кулф боз шуду сарпўш кушода ва ба вай мушу бўзина ва хирс бо тааҷҷуб нигоҳ мекунад. Мард фаҳмид, ки онҳо куттиро кушодаанд. Мард ки боре онҳоро наҷот дода буд, ба кўмаки ў омада буданд. Аммо ҷоварон намедонистанд, ки чӣ кор кунанд ва байни худ ба маслиҳат пардохтанд. Ин лаҳза аз об санги сафедерӯ зад, ки шакли тухм дошт. Хирс гуфт:

— Сари вақт ин санг аз пеши мо баромад, ин санг сеҳрнок аст. Ҳар кӣ онро соҳиб шавад, ҳарчӣ талабад, хостааш мешавад.

Мард он сангро аз об дошта гирифт ва орзу кард, ки соҳиби қасре бошад, ки атрофаш боғ ва саиҳонаи шоҳонааш бошад. Ҳини аз дил гузаронидани матлаби хеш худро дид нишаста дар қалъае, ки саиҳонаи шоҳона дорад. Ва ин ҳама он қадар зебо ва олий буд, ки ў дар ҳайрат монд.

Ин лаҳза аз роҳ тоҷирон мегузаштанд.

— Бубинед, — нидо карданд онҳо, — чӣ қасри олиҷанобе сохтаанд. Аҷаб, дафъан гузашта ин ҷо ба ҷуз реги тафсон чизе набуд.

Ҳисси кунҷқобӣ онҳоро вориди қалъа кард ва онҳо кунҷқобона мепурсиданд, ки чӣ гуна ў тавонистааст зуд ин ҳамаро бисозад. У чуниин гуфт:

— Ибро ман насохтаам, балки эъҷози санги сеҳрнокӣ ман аст.

— Чӣ санг аст он? — пурсиданд тоҷирон.

У рафту сангро оварда ба тоҷирон нишон дод. Онҳо хоستانд он сангро соҳиб шаванд. Аз мард пурсиданд, ки оё ў сангро намефурӯшад? Онҳо дар ивазаш ҳама молҳои қиматбаҳои худро пешниҳод карданд. Мард ба молҳои зебо ҳарисона менигарист. У, ки иродаи қавӣ надошт, ҳамеша майли қизҳои нав ба нав дошт ва бо ин амали хеш имкон дод, ки ўро аҳмак кунанд. Зеро гумон дошт, ки молҳои қиматбаҳо аз санги сеҳрнокӣ ў қиматтаранд.

Ҳамин ки сангро аз даст дод, ҳамон лаҳза хушбахтии ў нобуд шуд. Боз худро даруни куттии сарбаста дар дарё дид, ки ҷуз дулча обу нон чизе боқӣ нест.

Чонварони вафодор мушу бӯзина ва хирс чуи диданд, ки ӯ боз гирифтори бало шуд, ба кӯмакаш шитофтанд. Аммо ин дафъа наметавонистанд он куттиро кушоянд, зеро он хеле мустаҳкамтар аз пешин буд. Он гоҳ хирс гуфт:

— Мо бояд санги сеҳрнокро биёбем, набошад ҳама кӯшишҳои мо барабас хоҳанд рафт.

Муш баргашт ва он чиро, ки бӯзинаву хирс маслиҳат доданд, ичро кард. Хӯчаи бедор шуда биниашро соиш дода гуфт:

— Ин гурбаҳои ман ба як тин намеарзанд, мушҳоро чунон озодӣ додаанд, ки онҳо биниву мӯйҳои маро мехоянд! — Ва гурбаҳоро биронд.

Акнун муш ба мақсад расид. Шаби дигар чуи хӯчаи ро хоб бурд, муш хонаи ӯ даромад ва риштаи сурхеро ки санги сеҳрноқ дар он банд буд, бихонд. Санг ба фарш афтид ва муш онро то дами дар кашида овард. Ин кор осон набуд. Муш ба бӯзина, ки дар паси дар интизорааш буд, нидо кард:

— Барор сангро аз ин ҷо зуд.

Бӯзина бе душворӣ сангро ба даст гирифт ва ҳар се лаби рӯд омаданд.

Бӯзина гуфт:

— Чӣ тавр акнун ба даруни куттӣ дароём?

Хирс ҷавоб дод:

— Ин корро ҳозир ташкил мекунем. Ман ба об даромада шино мекунам. Ту бӯзина, ба тахтапушти ман менишинӣ, аммо ба ду даст маро маҳкамтар ва сангро дар даҳонат гир. Ту, мушак, ба даруни гӯши ростӣ ман даро.

Ҳамин тавр онҳо ба тарафи поёни маҷрои об шино карданд. Баъди чанде хомӯшӣ ба дил хирс заду ӯ ба лаққидан даромад.

— Гӯш кун, бӯзина, мову ту, гап байни ҳудамон, дӯстони диловарем. Ҳамту не?

Аммо бӯзина ҷавоб наод.

— Ин чӣ хислат, ки ту дорӣ, — гуфт хирс, — ба дӯстони худ ҷавоб намедихӣ? Дӯст намедорам қасорро, ки посух намедиханд,

— Ин лаҳза бӯзинаро токаташ тоқ шуду сангро аз даҳонаш бароб раҳо кард ва фарёд зад:

— Аблаҳ! Чӣ тавр ман ҷавоб диҳам, ки санг дар даҳон дорам?

Ана акнун он ба об рафт бо айби ту.

— Хайр, тез нашав, — гуфт хирс, ҳозир чорае меандешем.

Онҳо байни худ маслиҳат оростанд ва сипас ҳама қурбӯққаҳову чонварони зери обро чамъ оварданду гуфтанд:

Душмани тавоное мехоҳад ба шумо ҳучум оварад. Шумо бояд ҳарчӣ бештар санг чамъ оваред ва мо барои шумо деворе месозем, ки шуморо ҳифз мекунад.

Чонварони обӣ тарсиданд ва аз зери об ҳар қадар, ки тавонистанд, санғхоро берун оварданд. Оқибат қурбоққан қурросӣ дар лабаш риштаи сурх санги сеҳрнокро баровард. Хирс хурсанд шуда сангро аз қурбоққа гирифт ва гуфт, ки дигар кифоя, онҳо метавонанд осуда ба хонаҳояшон баргарданд ва зуд ба онҳо хайрбод гуфт. Ва се нафар онҳо боз ба маҷрои дарё ба поён, ба назди марди дар қуттӣ буда шитофтанд. Тавассути санги сеҳрнок онҳо қуттиро кушода دیدанд, ки сари вақт омадаанд, зеро обу нони мард кайҳо тамом шудаву ӯ қариб аз гуруснагӣ ҳалок мешуд. Ҳамин ки ӯ санги сеҳрнокро ба даст гирифт, ба худ тани сиҳат хосту дар як лаҳза боз ба қалъаи худ баргашт, ки боғу саиҳонаҳои шоҳона дошт ва ба зиндагӣ шурӯъ кард. Се нафар чонваракро низ бо худ гирифт ва онҳо ҳама умр бо ҳам хушбахт буданд.

Тарҷумани Накҳат.

ЛУҒАТ:

Чаҳорпоён — ҳайвонот.

Подош — мукофот, тӯҳфа.

Амали нек — кори нек, рафтори нек, кори хайр.

Сурат гирад — иҷро гардад, бахшида шавад.

Бӯзина — маймун.

Андешид — фикр кард.

Бар абас — беҳуда.

1. Мард ба кучо рафт ва ба киҳо вохӯрд?
2. Ба камбағалии худ ниғоҳ накарда мард ба мушаки асрафтода чӣ некӣ кард?
3. Чаро он мард бӯзинро низ пул дода озод кард?
4. Ба нвази пул хирсро ки озод кард?
5. Чаро он мард бепул монд ва оқибат ба чӣ қор даст зад?
6. Мардро ба даруни чӣ андохтанд ва ба кучо партофтанд?
7. Он марди нақорро аз банд чиҳо озод карданд?
8. Бо ёрии санги сеҳрнок он мард соҳиби чӣ чиз гашт?
9. Тоҷирон мардро чӣ тавр фиреб доданд?
10. Барон аз нав ба даст овардани сангчаи сеҳрнок дӯстон чӣ тадбир чустанд?
11. Чаро мард ин се ҳайвонро ҳамроҳи худ гирифт?
12. Оқибат кори мард ба чӣ анҷомид?
13. Некӣ дар ҳаққи ҳайвонот ва камбағал чӣ маъниат овард баён кунед.

Некӣ қуну дар Даҷла андоз,
Ки эзид дар биёбонат диҳад боз.

Лаззати зиндагиرو дар неқномӣ шинос.

АНДУҲИ МОДАГОВ.

Барои оши соли момоям ба деҳа рафтаму шоҳиди воқеаи аҷибешудам. Саҳарии барвақт модагови алое пайдо шуд. Вай баланд-баланд маосзанон гирди ҳавлиро як давр зад, баъд ба дари хона омаду садо қардан гирифт:

— Ҳм—мм! Ҳм—мм—м . . .

Ба назарам чунин намуд, ки гурусна ё саҳт ташна аст. Нохост дар чашмонаш қатраҳои ашк дидам, ки ба замин мечакад.

Ин дам аммаам аз айвони шишабандӣ яктаҳи момои марҳумамро ба бар гирифт ва бо чашмони ашкбор берун баромад. Вай назди гов рафту сару рӯяшро силакунон шеван намуд:

— Чонатро садка, чонвари безабон! Боз омадӣ?! Биё, биё, доноякам!

Гов ҳарисона яктаҳи ба бар кардан аммаамро бӯиду лесид. Пас баргашту зери тути калон омад, ки момоям одатан он ҷо со-аҳо ресмон меришт ва гӯё муддате ба сукут рафт.

Аммаам ба хона баргашту аз нигоҳи суолдори ман мазмун гирифт ки гуфт:

— Ин гов ҳам мотам гирифтагӣ. Нолаву навҳан моро шунида омадааст. Пас аз лаҳзае андеша афзуд: — Ин ҳоло ҳам ҳеҷ гап нест. Рӯзи дафи чӣ қадар худро бардору зан кард безабон!

— Наход?

— Иро момоят калон карда буд. Ту, албатта, аз воқеа хабар надорӣ. — Аммаам охи сарде кашиду ба нақли воқеа пардохт: — Як баҳор сели калоне омаду очаи ҳамни говро бурд.

Бечораи гӯсола бе оча монд. Вай ҳанӯз алафхӯр нашуда буд. Дастӣ шир додем. Ширро аз ҳамсояҳо металабидем. Модарам аз боиси гӯсола чӣ азобҳо нақашид! Баъдтар алафҳои нарми хушхӯрро реза карда, кам-кам мехӯронд. Хуллас, модарам ба ин гӯсола шири худро надоду бас...

Ҳайвонҳо бисёр зираканд. Ба ҳама чиз сарфаҳм мераванд. Онҳо кӯшиш мекунанд, ки барои некӣ бо некӣ ҷавоб гардонанд. Аспидастомӯз мавриди фалокат аз болои сари соҳибаш дур намеравад. Бузро навозиш кунӣ, бештар шир медиҳад... Ин чонварро додарам ба колхоз фурухта буд. Лекин ба мотаму ёдбуди соҳибаш расида омад. Хатто либоси модарамро шинохта аз бӯяш таскин ёфт...

Чонварон ҳам ба қадри некӣ мерасанд! — Суханашро хотима дод аммаам ва гӯё дар омади гап илова кард: — Аммо хайронам, ки баъзе одамони носипосро бо онҳо чӣ гуна қиёс кардан мумкин бошад!

Эҳсон Субҳон.

1. Модагов чиро лесид ва чаро?
2. Ҳайвони безабон чаро ашк рехт?
3. Рӯзи вафоти момо гов чӣ қор кард?
4. Модагов боз чиро бӯид?
5. Хулосаатанро онди одамони носипосу бераҳм баёни кунед.
6. Қадри одамони некро ба ҷо оред.

Ба қадри одамон расед, то
худатон қадр бинед.

Некии кас зи кори хайри ӯ пайдост.

Он чӣ бо тадбир тавон кард,
Бо зӯрию зар натвон кард.

ТЎТИИ ОЗОДИХОҲ

(Ривояти халқӣ)

Замоне дар як шаҳр савдогаре буд. Вай тўтие дошт. Тўтини хушилхом дар қафаси тағи маҳзун буд. Вай мехост, ки дар ҳавон баҳорон озодона бол завад, вале роҳи озодӣ намеёфт. Савдогар мисли харвакта, ба шаҳри дигар барои хариду фурӯш рафтаи шуда, аз тўти пурсид, ки ин бор барои ӯ чӣ савғотӣ оварад: **57**

— Соҳиби меҳрубон, — гуфт тўти, — ман савғотин зиёд намеҳоҳам. Танҳо илтимосе дорам. Аз роҳатон чашмае мебарояд. Дар назди он селан тўтиҳоро мебинед. Ба яке аз онҳо саломи маро расонида, дар бораи зиндагиам нақл карда, суҳанонашро ба ман савғо биёред.

Савдогар равон шуда, баъди чанд рӯз чашмаеро дид. Чашма фаввора мезад. Обаш зулолу сард буд. Гӯё қолини махмалинеро дар атрофи он барои тўтиҳои зебои хушхон андохта буданд. Савдогар ба ин манзара, каме иғаристу ба яке аз тўтиҳо аз зиндагии тўтиаш нақл карда, саломашро расонид ва «суҳанатро барои тўтиам савғотӣ мебарам» гӯён илова кард. Тўти инро шунида, якбора афтод ва ду се бор қанотак, заду дигар овозе набаровард. Савдогар ҳайрон шуда, овоз дод, тела дод, гирифта баданашро даст-даст карда дид, вале, ҳайҳот, тўти намечунбид. Дили савдогар бухс кард, раҳмаш омада, тўтиро ба болои боме гузошт.

Вай баъди хариду фурӯшашро охир кардан ба ватан баргашт. Тўтини интизор даррав аз ӯ савғотӣ пурсон шуд. Савдогар дидаҳояшро нақл карду, дар охир гуфт:

— Ба назарам, ҳамин тўти дустат будааст, ки дар охири нақлам бечора афтода ҷон дод ва ман вайро ба боми як хона гузоштам.

Дар ҳамин асно тўтини дар қафас буда ба мисли тўтини мурдагӣ якбора сар ба зер афтод. Савдогар боз ҳам ҳайронтар шуда, тўтиро гирифта ба болои боме партофт. Тўтини «мурда» ба болои бом расидан замон фаррӣ карду парида лаби бом нишаст.

— Соҳиби меҳрубонам, — гуфт ӯ. — Чанд вақт аст, ки нони ӯро меҳӯрам. Раҳмат барои нону намакат. Маро бубахш, ки озод будан мехостам. Хуб шуд, ки он тўти роҳи озодиро савғо фирисотод. Акнун ман озодона болу пар мезанам.

Чашмони тўти медурахшиданд. Вай хурсанд шуда буд, чунки шарикӣ дар лаби чашма нишастааш, албатта, дар роҳи ӯ интизор аст.

1. Савдогар дар кучо мезист ва дар қафас чиро илҳоқ медошт?
2. Тўтини маҳзун чӣ тавр роҳи халосиро фикр карда ёфт?
3. Тўти аз соҳибаш чӣ илтиҳо карда ва чӣ пайғом фирисотод?
4. Тўтини шнӯс аз муждан савдогар худро чӣ гуна воламуд кард?
5. Савдогар аз чӣ ҳайрон гашт?

6. Соҳибн тутӣ аз сафар ба тӯтии хеш чӣ хабар овард ва баъд чӣ воқеа рӯй дод?
7. Чаро савдогар ба марги фоҷиавии тӯтии хеш бовар кард?
8. Сухани тӯтиро ки пас аз озод гаштанаш ба забон гирифт, аз ёд кунед.
9. Дар бораи тadbiri тӯтии дуюм ва ин тadbirro фаҳмидани тӯтии савдогар хулосаи зарурӣ бароред.
10. Оё паррандаҳоро дар кафас банд кардан мумкин аст?

Тадбирчӯӣ аз банд озод аст.

ГУМОН АЗ ИМОН ЧУДО МЕКУНАД.

ҲИКОЯТИ СУЛТОНИ ЯМАН

(Аз «Чихил тӯтӣ»)

Подшоҳе бози давлате дошт, ки бисёр ўро дўст медошт. Рӯзе ба азми шикор берун рафт то ба пой кўхе расид. Шоҳ хоҳиши кабоб намуд. Ғулумон кабоб ҳозир карданд. Сипас шоҳ об талабид. Об набуд. Бархоста танҳо савор гашт ва рӯ ба саҳро меомад, то ба пой кўхе расид. Зери кўх сабззор ва чашмаи обе дид. Омад канори чашма, дид, оби чашма ранги заъфаронӣ дорад. Аз касрати оташ (ташнағӣ) ҷомро пур кард, ки биёшомад. Боз боли худро ба ҷом зад, об рехт. Шоҳ хашмии шуд, бозро ба замин зад, боз фавран ҷон дод. Подшоҳ пушаймон шуд: ба худ гуфт—биравам бар сари ин чашма, бубинам, ки оби чашма чаро зард буд. Андаке бологар рафт, аждаҳое дид, ки боли чашма истода об мехўрд. Шоҳ тарсид, аждаҳо бӯи нафаси одамизод шунда, нафас куллоб кард, ки шоҳро фуру барад. Шоҳ фирор кард, қадре, ки роҳ рафта хаста шуд, аз асп пиёда гашта ба гўшае нишаст, то лашкариёнаш раснданду шоҳро бар маркаб савор намуда, ҳаракат намуданд. Шоҳ аз куштани боз малуд буд ва пушаймонӣ суд надошт.

ЛУҒАТ:

Азм — ният, марг эд.

Ҷом — қадаҳ, зарф.

Заъфаронӣ — зард, зардранг.

1. Шоҳ ба кучо рафт?
2. Боз чаро нагузошт, ки шоҳ обро нўшад?
3. Чаро подшоҳ аз кардан худ пушаймон шуд?
4. Шоҳ ба боз чӣ гуна муносибат кард?
5. Мақолаи «қоре, ки хато бошад, оварад пушаймонӣ»-ро маънидод кунед?

Аз рӯи ҳавову ҳавас кор накунед, ки пушаймон мегардед.

Чӣ кас назди худо маҳбубтар аст?

Он кас, ки бартарии некиҳоро ба маҳлуқоти

ӯ карда бошад.

Айёми тирамоҳ буд. Чўпонон рамаи гўсфандиро аз марғзори кўхсорон ба водӣ меронданд. Аллакай барфу борон хурӯҷ мекард.

Хушқадами чўпон ва дастёраш Диловар шитоб доштанд. Ме-хостанд, ки, торикӣ нафуромада, аз халқаҳои кўхҳо берун раванду дар наздикии ягон деҳа беташвиш шабро рӯз кунанд.

Чўпонон асбобу ашёи рӯзгорашонро дар ду асп бор карда ме-^арафтанд. Аз қафои рама сағи содики онҳо Беҳарос меомад.

Сағ ҳар замон истода, фукашро боло мебардошт ва лаҳзае хаворо бӯ мекард. Агар бӯи нохӯши гург ё ваҳшии дигаре ба ди-моғаш нарасад, хотирҷамъ роҳашро давом меод. ^а

Баъзан гўсфандон аз пай алафи нағз худро ба сӯе мезаданду ба ҳайҳайи чўпон гўш намедоданд. Дар чунин ҳол, Хушқадам ба сағ амр мекард:

— Беҳарос, нигар!... Ҳай, ҳай, ҳай!

Беҳарос ҳаллос зада мерафту гўсфандони ҷашмгуруснаро ба роҳ мебаровард. Агар гўсфанде ба амраш сар нафурорад, сағ ба ҷониби он меғуррид. Баъзан ҷаҳида ба сари синааш чунон мезад, ки кучқори зўртарин ҳам калавида меафтод.

Шомгоҳи говгум буд. Рама аз дараи танг қариб дар масофан як сағи фалаҳмон қатор қашида мерафт. Аз ҷап тегаҳон баланд, аз ростоби наҳр меҳурӯшид. Ногаҳон пеши мол якбора рам хўрду баҳше ба қафо, баҳше ба пеш рафт. ҷор-панҷ гўсфанд ба оби рӯд афтод. Хушқадаму Диловар аз пай наҷоти молҳои ба об афтада шуданду Беҳарос пеш тохт.

Баъди аз об гирифтани молҳо чўпонон моли рамидаро базўр гирдугун карда ба роҳ даромаданд. Аммо Беҳарос набуд. Ҷеғ за-данд, садо надод. Аз дили Хушқадам гузашт, ки сағ тир барин ба пеш давида буд, мабодо аз пай гург дур рафта бошад. Аммо ӯ зуд аз фикраш гашт, зеро олати сағашро нек медонист: Беҳарос ба гург беовоз, бевавала ҳамла мекунад, аммо таъкиб карда аз пайш дур намеравад. Аслан дар ин ҷойҳо гург нест, мол аз сағ ё рубоҳ рамидагист. Шояд сағ будааст, ки Беҳарос бо ҳамон ан-дармон шуд. Азбаски деҳа наздик буд, чўпонон аз ҳамлаи гург хотирҷамъ буданд.

Онҳо шабро дар қанори деҳаи Ғажий рӯз карданд. Аз Беҳарос дарак набуд. Хушқадаму Диловар сад гуна таҳмин мекарданд. Шояд, ки сағ бетоб гашта, монанди ҳаман сағони хуб дар пеши назари сохибаш мурдан нахоста, ба кўх рафтааст.

Хушқадами чўпону Диловар баъди ду рӯзи роҳгардӣ ба деҳаи худ расиданд. Онҳо аз вачҳи бедарак рафтани Беҳарос ғамгин буданд. Ба замми ин, дар рама ҳам як барра набуд.

Хар аз дандони гургони беша андеша карда, аз тарс акибноки 18
рафта хангос зад:

— Хай-хай, асло ин хел нагӯед. Дар он ҷо ҳоли ман аз ин ҳам 35
бадтар мешавад. Ба таклифатон раҳмат, вале ман аз соҳиби ху-
дам дур шуда наметавонам.

— Ибро ғуфта Хар боз як бори дигар таъзим карда ба роҳаш ра-
вон шуд. Шер фикр кард, ки ҳамин хел як ҳайвони калон аз одам
метарсидааст. Шер ба зӯрин одам ҳайрон шуд. Баъди фурсате
аспе чорхез зада омад.

— Хой, рӯбох, одам ҳамин-мӣ?—пурсид шер.

— Не, ин ҳам ғуломи одам, номаш асп. Чорхез зада ба наз-
ди одам рафта истодааст, намебинед?—гуфт рӯбох.

— Гӯй истад!—фармуд шер.—Ман ба вай гап дорам.

Рӯбох ба асп гуфт:

— Хамаи ҳайвонҳо аз одам гурезонанд. Ту, ки аз аҷал тезтар 3
медави, чаро аз одам намегурезӣ? Одам туро бо ҷӣ роҳ, нигоҳ ме-
дорад?

— Бо як ғамхориаш,—гуфт асп.—Ба хона, ки расидам, об ме-
диҳад, мешӯяд, қашав мекунад, зину лачом мезанад, ба пуштам
савор мешавад, бо дастанаш гарданамо мемолад. Баъд ман ба
хар тарафе, ки ғӯяд меравам. Рост гуфтед, ки ман аз шамол тез-
тар медавам, ҳеч чорпо ба ман баробар шуда наметавонад, ҳа-
мин ки одам чилавро кашид, таққӣ меистам.

Шер ба зӯрин одам зиёдтар ҳайрон монда, аспро ҷавоб дод.
Дар ҳамин дам шутур оянда мөнд:

— Хой, одам-ақа ҳамин будагист?—гуфт шер ба рӯбох.

— Не, ин шутур. Вай ҳам монанди асву хар дар хизмати одам
аст,—гуфт рӯбох.

Агар одам ҳамин хел ҳайвонҳои калонро хизматгор карда ги-
рифта бошад, худаш вай ҷӣ қадар бузург будааст,—гуфт шер ба
рӯбох ва фармуд, ки шутуро ба наздаш биёрад. Рӯбох шутуро ба
назди подшоҳи ҳайвонот даъват кард.

— Ту бо ин бузургии ҷӣ тавр дар хизмати одам тан мөдихӣ?—
пурсид шер.

— Ҷӣ тавр мегӯед!—хамёза кашид гуфт шутур. Одам моро
қатор карда, худаш бори даркорино ба мо бор карда, чилави шу-
тури якумо ба дасти писарчааш дода мемонад, писарча ба бо-
лон хар нишаста, моро охист-охиста ронда бурдан мегирад. Мо
чуръате надорем, ки ба вай итоят накунем.

Шер гапи шутуро шунида, фикр кард, ки сагар як корвон
шутур ба бачан одам итоят кунад, худаш одам ҷӣ гуна паҳлавон
бошад?

Вале шер ин фикрашро на ба шутур гуфту ва ба рӯбох. Но 26

гоҳ аз дур одам намудор шуд. Рӯбоҳ саросема гурехтаи шуд. Шер ҳолати рӯбоҳро дида тааҷҷуб карда:

— Ин кист?

— Ин худи одам?— гуфт рӯбоҳ.

— Ҳамин махлуки хурдтараки дуно одам аст?— пурсид шер бо ҳайрат.

Рӯбоҳ аз дур ба одам таъзим карда гуфт:

— Эй одам, подшоҳи мо, бо ту гап задаи меҳоҳанд. Одам наздиктар омад.

— Ту чӣ қиз дар даст дорӣ?— пурсид шер.

— Табар, ин арра, маи усто, иморатсоз— ҷавоб дод одам.

— Ба кучо меравӣ?

— Меҳоҳам ҷуб бурида барои аспам як хона созам, ки бо тойчааш дар тағи барфу борон ҷамонад.

— Маро ҷимешиносии?— пурсид шер.

— Ту шер, подшоҳи ҳайвонотӣ— гуфт одам.

Ман намехоҳам, ки ту барои асп хона созию бачағони ман дар тағи барфу борон монанд,— гуфт шер,— ту аввал барои ман хона сохта дех!

— Хуб!— гуфт одам,— аввал барои ту хона месозам.

Онҳо ба даруни ҷангал рафтанд. Шер пеш-пеш, одам аз кафони он. Усто як дарахти калони ғафсро интиҳоб карда, арраю табарашро ба қор дароварда, дарахро ғалтонд ва аз он як сандуқи калон сохт. Қанӣ, ба хона даро гуфт усто ба шер.— Бин, ки ба худат муносиб аст ё не?

Шер ба сандуқ даромад. Сандуқ ба қадӣ вай рост омад. Фақат думи шер аз сандуқ берун монд.

— Думатро каш!— гуфт одам.— Ман ҳозир беруни хонаатро соз мекунам. Шер думашро ба даруни сандуқ кашид. Усто сарлӯши сандуқро пӯшид.

— Хой, одам ту чӣ қор карда истодаӣ?— пурсид шер.

— Деворҳои хонаатро қандакорӣ мекунам,— гуфт одам. Вай меҳ зада сандуқро маҳкам кард.

— Ҷӣ, усто, тезтар дари хонаамро кушо— наъра кашид шер.

— Не, ман ҳозир ту қатӣ рӯ ба рӯ шудан намехоҳам. Аввал хонаи тӯро ба шаҳр бурда, ба боғ, ба даруни панҷара дароварда мемонаму баъд аз он бо бачағонам ба меҳмонии ту омада, иззататро ба ҷо меорам, зеро ки ту подшоҳӣ-подшоҳи ҳайвонот ҳастӣ,— гуфт одам.

Шер мағлуб шуданахро фаҳмид. Вай чунон наъра кашид, ки бешазор ба ларза омад. Ҳамаи ҳайвонҳои ҷангал наъраи подшоҳро шунида донистанд, ки чӣ ҳодиса рӯй додааст. Онҳо боз як бор ба одам тан доданд ва қонл шуданд, ки вай аз подшоҳи ҳайвонот ҳам зӯртар аст.

1. Рӯбоҳ кихоро ба меҳмонӣ даъват карда буд?
2. Рӯбоҳ ва рафиконаш дар боран кӣ сӯхбат карданд?
3. Рӯбоҳ ба шер одамро чӣ тавр шинос кард.
4. Шер ба одам чӣ фармуд? Одам ба вай чӣ сохт?
5. Хайвонҳо ба далерии одам чӣ гуна баҳо доданд?
6. Нақд кунед, ки ба хайвонҳо чигуна ёрмандӣ кардед.

Хайвонот ҳам дӯстони моянд. Онхоро муҳофизат кунед, хӯрок диҳед ва озор надихед.

7. Муқаддас дониستاني чор унсури ҳаёт: Хок, об, оташ, бод.

Он кӣ бо махлуқоти эзид некӯ рафтор
надошта бошад ва баҳри фарзандони худ
низ, худованд дар ҳаққи ӯ меҳрубонӣ нанамояд.

ХУРҶС

(Афсона)

Дар як замон, дар як макон, дар хонаи деҳкон оташ хомӯш шуд. Деҳкон танҳо мезист, як кулба буду ӯ! Кулба деҳа ҳисоб меёфт деҳкон аҳли он деҳа.

Деҳкон беоташ монда, як рӯз фикр кард, ду рӯз фикр кард, ки аз кучо оташ пайдо кунад ва рӯзи сеюм ба говаш гуфт:

— Ман пирам, мадори рафтан надорам, чӣ мешавад, ту аз

Кӯҳи Вулкон оташ биёри?

— М-м-м-му!—нолид гов.—Ман ба ту шир медихам! Вазифа-ам ҳамин аст. Оташро бигзор сағ биёрад, ки бекор аст.

Аз ин ҷавоб сағ ба шӯр омад.

— Вав!—Вав!—Вав!—Аккос зад ӯ ба гов. Ман посбони ҳавлиям! Ин магар кор нест? Барон оташ аспро фиристед?

Асп бошад шихан хашмолуд кашида гуфт:

— Ман барон оташ равам, арбобро кӣ мекашад?—Дар ҳавлӣ бекорхӯча хурӯс аст. Уро фиристед!

Дар ҳақиқат хурӯс бекор буд, аз ин сабаб чӣ ҷавоб доданашро надонисту ку-кунон аз ҳавлӣ берун рафт. Аз дашт ба теппа, аз теппа ба пушта, аз пушта ба беша, хуллас ҳафт шабу ҳафт рӯз роҳ рафту ба Кӯҳи Вулкон расид ва оташ гирифта пас гашт. Ох, чӣ қадар азоб буд оташ бурдан! Гоҳ минқораш месӯхт, гоҳ тоҷаш, гоҳ парашу гоҳ болаш. Вале ӯ тоқат кард, ҳафт шабу ҳафт рӯзи дигар роҳ паймуда ба ҳавлии деҳкон расид. Аҷаб ҳол дошт хурӯс! Саропо ранги оташ метофт, ҳатто ҷуло болаш ҷо-ҷо сиёҳ гашта буд. Ин роҳи ҳафтрӯза андаки дигар дарозтар мебуд, шояд сӯхта ҳокистар мешуд. Ана барон чӣ ҷашму тоҷ ва ҷуло боли хурӯс ранги оташ аст!

Хуллас, деҳкон шод шуд. Хурӯс бошад, хушёр шуд: аз тарси дубора барои оташ рафтаи, ба худ вазифа таъин намуд. Ақнуи вай ҳар сахар чег зада деҳкони аз хоб бедор мекунад, то оташи хонааш хомӯш нашавад.

— Ку-ку-ку-ку-у-у-у-у!—фарёд мекунад хурӯс.—Бархез, деҳкон! Сахар шуд. Бархез, ки оташи хонаат хомӯш мешавад!

Азизи Азиз

ЛУҒАТ:

Әзид — худо.

1. Дар хонаи деҳкон чӣ ходиса рӯй додааст?
2. Деҳкон ба говаш чӣ супориш додааст?
3. Гов супориширо ба чӣ супурд?
4. Чаро сағ ҳам супориши говро қабул накард ва онро ба асп ҳавола мекунад? Асп чӣ ҷавоб мегардонад?
5. Дар охири иҷрои супориширо чӣ қабул мекунад?
6. Хурӯс оташро бо чӣ гуна азобҳо ба хӯҷаниш меорад?
7. Минбаъд хурӯс чаро деҳкониро ҳар сахар бедор мекунад ва чӣ таъкид мекунад?
8. Мақсади хурӯсро дахони баён кунед.
9. Аҳамияти оташро дар зиндагӣ гуфта диҳед.
10. Бе оташ ҳаёт вучуд надорад, оташро муқаддас шуморед.

БАРФИ АВВАЛ

Барф меборид. Дар ҳаёлам ман ҳамчун зарран барф дар парвозам. Замину осмон яксон сафеду дар ин миён одамон бо либосҳои ҳархела мисли пуфакҳои рангин гӯё ба ҳар сӯ мепаранд. Дарахтон бо рӯймоли пати сафед печонидаанд. Гулбуттаҳо монанди қувони сафеди хуфта сархаманд. Рӯи заминро барф не, пари қувон пӯшида бошад, ки пон кас дар он фуру меарад ва ончунон нарму гуворост.

Дар майдончаи назди ҳавлиамон бачаҳо барфбозӣ мекунанд. Ман ҳам ба онҳо ҳамроҳ мешавам. Хамагон барф ғун карда, шибба мезанем ва ғарами барф хеле баланд мешавад. Аз баландӣ турна қатор шуда ба нишебӣ лағжидан чӣ нашъае дорад!

Баъди бозӣ ба хона равона шудам. Ба ҳавли даромада дидам, ки дар пайраҳани хонаамон изи пое ба назар намерасад. Хамаҷоро кӯрпаи барф пӯшонидоаст. Бо бели чӯбин пайраҳаро аз барф тоза кардам. Ба хона даромада дидам, ки ҳаври дахонам монанди дуди мӯрӣ фаввора мезанад. Назди бухорӣ рафта, бо оташигирак хокистарро тит кардам. Лахчаи хурдак чун лаълпора дурахшид. Ба болаш хезуму чанд пора ангишт гузоштам.

Модарам омаду аввал ба назди бухорӣ рафт. Эҳтимол ба рӯяш гармӣ зад, ки кафҳояшро ба ҳам совида лаҳзае болон бухорӣ дошту рӯ ба ман овард:

— Писарам, оташ мегиронам гуфта боз...

— Эҳтиёт мешавам, — ўро дилпур кардам.

Он шаб муомилаи ҳама нисбати ман тағир ёфт. Гӯё баробари боридани барфи аввал ман ҳам калон шуда бошам.

Сафияи Носир.

ЛУҒАТ:

Хуфта — хоб.

Ҳамагон — ҳамроҳ, якҷоя.

Шибба — тўб, чамъ.

Изи пое — пай пое.

Пайраҳа — роҳ.

Бухорӣ — оташдони рӯкушодаи мӯридор, ки мисли тоқча дар девори хона месозанд.

Совида — соиш дода, молида.

1. Дар фасли зимистон одамон ба чӣ кор машғуланд?
2. Ҳангоми боридани барф заминро осмон чӣ намуд мегирад?
3. Бачаҳо ба чӣ кор машғуланд?
4. Оё шумо боридани барфро мушоҳида кардаед?
5. Барф ба табиати атроф чӣ меоварад?
6. Оиди барф ва зимистон аз рӯи мушоҳидаи хеш нақл кунед.
7. Аҳамияти барфро гуфта диҳед.

Барф—курпаи замин,

ПОДШОҲИ ҚУРБОҚҚАҲО

Рӯзе қурбоққаҳо назди Ҷупитир шикоят карданд, ки роҳ-баре надоранд ва бояд барояшон подшоҳе таъин гардад. Ҷупитир аз содагии онҳо пай бурд ва як кундаи калони ҷўбро дар байни ҳамон ҳавз, ки бақаҳо дар он шино мекарданд, андохт. Қурбоққаҳо аз садои кундаи ҷўб тарсида дар ғорҳои худ мутаворӣ шуданд. Аммо дере нагузашта диданд, ки кундаи ҷўб мавҷуди беҳаракате ҳаст. Қурбоққаҳо берун омаданд ва билохира ба ҳадде дидадаро шуданд, ки гоҳ болои кунда мешуданд ва гоҳ поин меомаданд. Баъд аз чанде фикр карданд, ки Ҷупитир онҳоро таҳқир кардааст. Лизо дубора шикоят карданд ва орзуи подшоҳи дигаре намуданд. Ин маротиба барояшон як навъ моҳӣ фиристода шуд. Вақте қурбоққаҳо диданд, ки ин моҳӣ табиати нарма хуб дорад, боз ба Ҷупитир шикоят карданд.

Ҷупитир аз ин мушкилписандии онҳо мутаассир шуда ва ин маротиба барояшон бақахўрақҳо фиристод. Бақахўрақ онҳоро яқояк тўъман худ сохт, ба ҳадде ки чанд рӯз баъд як бақа дар ҳавз вучуд надошт, то овози худро берун кашад.

Луқмони Ҳаким

ЛУҒАТ:

Кирлор — рафтор, кор, амал.

Мутаворӣ — пароканда, пинҳон шудан.

Ҷупитир — Юпитер—олиҳан қадими Юнон.

Лизо — оқибат.

1. Бақаҳо аз Чупитир чӣ хошиш карданд?
2. Аз чӣ сабаб Чупитир аз бақаҳо каҳр кард?
3. Чупитир ба бақаҳо чӣ фиристод?
4. Бақаҳурак дар охир чӣ кор кард?

Бисёр талаб макун, ба кам зор шавӣ.

ТҶҲОН

Офтоб рӯшани дошт, вале якбора дар осмон ғубори дудмонанде пайдо шуд. Ғубор торафт тиратар гардида, ниҳоят рӯи офтобро батамом пӯшонд. Бод суръат мегирифт. Ин ҳамаро ба ташвиш меовард.

Танҳо дар яке аз хонаҳо аз ин бод шодмонӣ доштанд.

Бо бод бо камолӣ эҳтиром муносибат менамуданд. Охир, дар Антрактида маҳз бод обу хаворо тағир медиҳад—бӯхронҳо, сардихо, туман ва ё рӯзҳои офтобӣю беғуборро меоварданд. Дар дохили хона дастгоҳи обу ҳавосанҷӣ мавҷуд буд. Олимони шабу рӯз қувваи бодро на танҳо дар замин балки дар баландҳои осмон месанҷиданд. Барои ин ба фазо кӯраҳои ҳавоиро бо асбобҳо сар медиҳанд. Онҳоро кӯраи обухавосанҷӣ меноманд. Вале баъзан ба фазо мушаққон обухавосанҷиро мебароранд.

Ҳамаи манзилгоҳҳои кутбии Антрактида ба ин ҷо воситаи радио маълумоти обу хаворо мерасонанд. Баъд олимони станция дар харитаи маҳсус қайд мекунанд, ки дар кучо, чӣ гуна ҳарорат, бод ба кадом суръат мезазад, оё дар осмон абрҳо зиёданд ва ғайра. Ва харита ба онҳо маълум месозад, ки тӯфон ба кадом тараф ҳаракат намуд. Ҳамчуноне ки имрӯз буд. Дастгоҳи бодухавосанҷӣ ҳамарӯза дар бораи ҳаман ин ба пойтахтҳои кишварҳо хабар медиҳад...

Антрактидаро «Манбаи обу ҳаво»-и тамоми сайёраи мо меноманд. Мана, ҳамин тӯфоне, ки дар уқёнус пайдо шудааст, ин ҷо, дар Антарктида суръат гирифт ва ба сӯи мо ҳаракат дорад, онро баъди ғурсате дар Австралия, Америкаи Ҷанубӣ ҳис хоҳанд кард. Вай, албатта, ба обу ҳавои дигар ҷойҳо низ таъсир мерасонад. Мана, барои ҳамин мо воситаи радио ба шаҳрҳо, аэродромҳо ва киштиҳои, ки дар уқёнусанд хабар расонида, огоҳашон месозем: тӯфон бархоста, эҳтиёт бошед!

Маълум мешавад, ки ояндаи тамоми замин ба обу ҳавои Антрактида вобаста аст. Дар ин китъа ях чунон бисёр аст, ки агар он ноҳост об шавад, сатҳи оби уқёнусҳо ва баҳрҳо даҳҳо метр баланд мегардад. Об заминҳои бисёреро бо шаҳру деҳаҳои зер мекунад.

Яке аз олимони бо табассум гуфт:

— Вале мо дар ин чо намегузорем, ки ях об шавад! Хавотир нашавад! Вай якбора боизтироб ба тиреза нигариста:

— Суръати бод афзудан дорад!

Дар хақиқат, вақте мо беруи баромадем, фаҳмидем, ки бод чӣ қадар сахт мезазад. Вай аз симҳои мавҷгирӣ радио хуштак мекашад, барфи хушки халандаро аз байни манзилгоҳ рӯфта мебурд, ки ба рӯй хор бари махалид. Манзилгоҳро тумани сафед фаро гирифт. Мо аз танобе, ки аз як хона ба хонаи дигар кашида шуда буд, дошта роҳ мерафтем.

Бод чунон тез мезазид, ки он бо суръати парвози самолёт баробар буд. Деворҳои хонаҳо аз таъсири фишори он меларзиданд.

Тӯфон се соат давом кард.

1. Рӯи офтобро якбора чӣ пӯшонид?
2. Чаро мушоҳидачӣ ба бод муносибат ва эҳтироми хуб доштаанд?
3. Олимон қувваи бодро бо чӣ санҷида муайян мекунад?
4. Қӯраҳои обухавосанҷӣ чӣ аҳамият доштаанд?
5. Самти ҳаракати бодро чӣ муайян мекунад?
6. Манбаи обу ҳавои сайёраи мо кучо будааст?
7. Агар ҳамаи яхҳои Антрактида об шаванд, чӣ хатар доштааст?
8. Тӯфону бод чӣ гуна мезазид ва чанд соат давом кард?

НАМАҚФУРҶШ ВА ХАР

Намақфурӯше хар рӯз ба хари худ ба тарафи соҳили дарё мерафт ва аз он чо намак харидорӣ карда, ба бозор барои фурӯш меовард. Вақте аз соҳили дарё ба тарафи бозор меомад, ҳамеша наҳри кӯчакеро, ки дар воқеъ буд, убур мекард.

Рӯзе хар бо бори намак дар об афтод. Вақте ки об баланд шуд, чун як микдори намак об шуда буд, дид бораи сабуктар шудааст. Соҳибаш дубора ўро ба тарафи соҳили дарё бурд то бори ўро пур кунад. Дар вақти бозгашт қасдан худро дар ҳамон наҳр дар об андохт то бори худро сабуктар созад. Соҳибаш матлаби харро фаҳмид ва ўро боз ба соҳил бурд. Аммо ин дафъа ивази намак ўро исфанҷ бор кард. Хари беҳабар вақте наздики наҳр расид, боз худро ба об андохт. Аммо вақте аз об баланд шуд, дид бораи дучанд, сангин шудааст. Зеро исфанҷ оби зиёдеро ба худ ҷазб карда буд. Хар маҷбур шуд ин бори сангинро ба манзил бирасонад. Аммо дигар бо худ аҳд кард, ки худро дар наҳр наандозад.

Луқмони Ҳаким

ЛУҒАТ:

Аҷр — музд, мукофот, иваз, бадал.

Исфанҷ — мачалка, номи як навъ гиёҳи баҳрии серхуҷайра, ки обро ба худ мекашад.

Ҷазб кардан — ба худ кашидан.

1. Намакфуруш бо хараш ба чӣ кор машғул буд?
2. Ниҳоят хар ба чӣ гуна кори ношоям даст зад?
3. Дар оқир хар чӣ тавр фиреб хӯрд?
4. Шумо ба рафтори хар чӣ гуна баҳо медиҳед?

Коре, ки хато бошад, оварад пушаймонӣ.

Агар дил кунӣ, ҷаҳонро гул кунӣ.

Гулназар Келҷӣ

ОСИЁ

Осиё ҳам завод аст,
Заводи орди гандум.
Мегардаду мегардад,
Аз паи ризқи мардум.

Хонаи пастаки он
Дар лаби сои деҳа
Ҳам баҳри мо азиз аст,
Ҳам аз барои деҳа.

Аз нова мефурояд
Оби калон бо шитоб
То санги осибро
Намояд бедор аз хоб.

Сангаки осие ҳам
Бозии худ сар кунад
Аз дул донаҳоро
Дона-дона ҷар кунад.

Аз зери санги калон
Мерезад орди гандум
Аз сафедии рангаш
Дили кас мезанад гум.

Осиё ҳам завод аст,
Заводи деҳаи мо.
Фақат заводи бедуд,
Фақат заводи зебо.

1. Чаро шоир осиеро (осиб) завод номдааст?
2. Осиё бо қувваи чӣ мегардад ва он чӣ хизмат мерасонад?
3. Осиё боз аз ҷиҳи иборат аст?
4. Аҳамияти осиеро фаҳмонда диҳед ва дар борааш нақл кунед?
5. Барои ба осиб рафтани дуруст шинос шудан сабаҳати гурӯҳи ташкил кунед.

Давомдихандаи касбу кор ва ҳунари волидон бошед.

Дехқон бошӣ, шудгор кун,
Олим бошӣ, такрор кун.

ОФТОБХУРӢ

Бобон Абдуҳалим асо дар даст аз хона баромада дид, ки хангоми киёми офтоб писараш Абдулҳамид то миён луч, замини рӯи даричаашро нарм мекунад. Мӯйсафед ба таъвиш афтада гуфт:

— Абдулҳамид, ин қорат нағз не. Офтоби нимирӯзӣ ба одам зиён меорад. Падарам мегуфтанд, ки кори сахар ғайзи дигар дорад, биё писарам, хӯрок хӯрда дам гир, ҳаво, ки салқин шуд, қоратро давом медиҳӣ.

— Э, падарчон, ман офтоб хӯрданӣ. Медонед, офтоб хӯрдан фонда доштааст. Одамони ботаҷриба ҳамин хел маслиҳат доданд.

Падар дид, ки писараш ба маслиҳатҳои ӯ розӣ намешавад, хаёлолуд ба хона даромада ва ба келинаш фармуд, ки либоси набераи сесолашро кашада, ба рӯи ҳавлӣ барорад, то ки мисли падараш офтоб хӯрад, «фонда доштааст»—маънидорона фармуд ба келинаш. Келин фармоиши ӯро иҷро кард.

Абдулҳамид бо ҳавсалаи тамои замиш нарма мекард. Аз сару рӯяш арақ мешорид. Як вақт комат рост карда, писарчаашро то миёни лучак дар офтобрӯяи ҳавлӣ дид, ки хурсандона ба кори падараш диққат меод. Дар изтироб шуд.

— Занақ, ҳой занақ! Писарат дар офтоб касал мешавад!

Вале ҷавобе нашонид. Зуд омада писарчаро аз офтобрӯя гирифт ба зеро сояи тоқ бурд.

— Бенисоф, ҷигарбанди маро дар офтоб монданд,—нохушона гур-гур кард ӯ. Ҳамин вақт падараш, лабонаш моили табасум аз хона баромад ва гӯё ки ранҷида бошад, гуфт:

— Ҳа-а, ба фарзандат раҳмат омад. Лекин ба фарзанди ман дилат насӯхт. Охир, ҷони падар, ман ҳам мисли ту дил дорам. Ҳа-ман ин воқеаро Замину Осмон мушоҳида мекарданд.

Курбон Муҳаммадӣ

ЛУҒАТ:

Қиём — рост шудани офтоб дар нимаи рӯз.

1. Бобон Абдуҳалим дар рӯи ҳавлӣ ҷиро мушоҳида кард ва ба писараш чӣ гуфт?
2. Писараш Абдуҳамид ба падараш чӣ ҷавоб гардонд?
3. Иборати «офтоб хӯрдан» чӣ маъно дорад?
4. Натиҷаи меҳнати ҳадоқ ва муносибати ҳуб бо Замин аз чӣ иборат будааст?
5. Офтоб барои саломатии инсон чӣ аҳамият дорад?
6. Падар аз писараш Абдуҳамид чаро гила кард ва чӣ гуфт?

Замин ризқу рӯзи меҳнақад,
Офтоб нуру зиё мебахшад.

8. Одобии тозагӣ ва беҳдошти фард.

Пандҳои Луқмони Ҳаким.

«Сухан аз даҳони луқмон хуш аст»

(Зарбулмасали халқӣ).

Ҳикматиҳои пандомезии Луқмони Ҳаким ба шакли хеле кӯтоҳ ва барои ёд кардан осон таълиф шудаанд... Аксарияти андарзҳои Луқмони Ҳаким ба покрафторӣ бахшида шудаанд. Инак чанд пан-

де аз осори пурқимати Лукмони Ҳаким намуна меорем, ки онҳо-ро дар зиндагӣ метавонем истифода барем:

Чомаву танро пок дор.

* * *

Оби даҳону бинӣ маяндоз.

* * *

Дар пеши мардум хилоли дандон мақун.

* * *

Дар хамёза даст бар даҳон неҳ.

* * *

Ангушт дар бинӣ мақун.

* * *

Худро чун занон маёрой.

* * *

Ба остин оби бинӣ пок мақун.

* * *

Агар тавонӣ, ба сутури бараҳна савор машав.

Таҳияи Юсуф Нуралiev

ЛУҒАТ:

Сутур — хайвони қорпо (хар, асп, уштур).
Бараҳна — луч, ўрён.

1. Пандҳои Лукмони Ҳакими бодиккат ҳовед.
2. Пандҳои хондаатон ба шумо чӣ гуна тасаввурот бахшид, гуфта диҳед.
3. Ба мазмуни пандҳо диққат диҳед.
4. Маънии панди «Чомаю танро пок дор»-ро гӯед?
5. Пандҳои ба шумо мақбулро аз ёд кунед.

Панд оинаи ҳаёт аст.

Некии кас зи кори ӯ пайдост

АЛӢ ҲАМБОЗИҲОЯШРО НАҶОТ МЕДИҲАД

Алӣ кам-кам бузург гашт. Кӯдаки бохуш буд. Рафтори Алӣ бо кӯдакони дигар фарқ дошт. Як рӯз Алӣ бо ҳамсолони худ бо-зӣ мекард, ҳодисае иттифок афтод. Он рӯз Алӣ ва дӯстонаш наз-

дики чохи обе бозӣ мекарданд. Ногаҳон яке аз ҳамбозиҳои Алӣ лаби чоҳ ғалтид ва наздик буд, ки ба чоҳ биафтад.

Бачаҳо фарёд кашиданд. Модари кӯдакро хабар карданд. Ба модар хабар расид, ки бачаат дар чоҳ афтод. Модар сару пои бараҳна давид. Гумон кард бачааш ба чоҳ афтода мурдааст. Шеван кард ва аз ҳамсоягон кӯмак хост. Вақте ки ба лаби чоҳ расид, дид, ки Алӣ кӯдакро аз хатар начот додааст. Он зан бо мухаббати бисёр ба Алӣ нигоҳ кард ва ба ӯ офарин гуфт ва худоро шукр кард, ки фарзандаш солим мондааст.

ЛУҒАТ:

Бузург — калон.

Шеван — нола, гиря.

Иттифоқ афтод — рӯй дод.

1. Алӣ чӣ гуна калон мешуд?
2. Дар назди чоҳ чӣ ҳодисаи нохуш рӯй дод?
3. Фаъолияти Алӣ ва ҷустуҷӯи ӯ аз ҷиҳати ҳақиқатӣ?
4. Модари кӯдак ва тарсону ҳаросон омадани ӯ ба ҷои воқеа.
5. Он зан аз Алӣ чӣ гуна миннатдорӣ кард?
6. Шумо ҳам мисли Алӣ рафтор намоед.
7. Луғатҳоро аз худ кунед.

Далерӣ кун, ки майдон аз далер аст,
Агар рӯбоҳ далер афтад, шер аст.

ВАРЗИШ САЛОМАТИСТ

Бачаҳои азиз, ханӯз аз қадимулайём ба мо маълум аст, ки одамон ба ҳар гуна бозиҳои варзиши миллии тоҷикӣ аз қабилӣ гуштингирӣ, ҷавгонбозӣ, асптозӣ, бузқашӣ, шикор, шинварӣ ва ғайра машғул мешуданд.

Агар шахс ба обутоб додани бадан машғул шавад, ӯ ҷисман бардаму солим ба камол мерасад. Махсусан кори одамони саҳарҳез ҳамеша бобарор аст.

Машқу ҳаракат касро тандуруст гардонид, ӯро аз ҳар гуна маризҳо (касалиҳо) эмин меорад.

Дар байни халқ ҳикояте ҳаст, ки гӯё зане гӯсолаеро аз ошёнани якум ба болохона бардошта мебардаст. Ин корро то калон шудани гӯсола давом меорад.

Натиҷааш ҳамин шудааст, ки баъд аз гов шудан низ зан онро мебардоштагӣ шудааст.

Мурод аз овардани ҳикоя ин аст, ки агар кас ба ин ё он намуди варзиш машғул шавад, албатта ӯ далер ва бардаму солим мегардад. Ба ин хотир, фарзандони азиз, доимо фурсатро фанимат доред, аз хурдсолӣ худатонро ба ҳаракати мавзун машғул

созед. Мунтазам машк кунед, бадаиро обутоб диҳед. Бо ин роҳ шумо тандурусту солим хоҳед гашт. Тавассути машку варзиш шумо аз болои кулли маризҳо галаба мекунад.

1. Одамон ба чӣ гуна машқҳо машғул мешудаанд?
2. Кас чӣ тавр бардаму солим мешудааст?
3. Зан чӣ гуна машқ мекардааст?
4. Шумо ба варзиш машғул мешавед, нақл кунед.

**Аз боди баҳор баҳра бардор,
Аз боди хазон худ нигоҳ дор.**

ЛАКЛАК—ТАБИБ

Буд-набуд як гург буд. Гурги ғусфанддузду ғусфандхӯр буд. Рӯзе дар гулӯяш ногаҳон устухон дармонд. Гулӯяш дард кард, оби даҳонашро фуру дода, нафас гирифта наметавонист. Тарсида, ба пешн табии рафт.

— Дарди ту даво надорад,—гуфт табии, устухон ба таги гулӯят чуқур рафтааст, илочи гирифтаи нест. Бо ин аҳвол зинда наметавонӣ. Гург ба воҳима афтада, худро ба чор тараф зада, гирифу нола кардан гирифт.

Лаклак дар лаби кӯлмак гашта, қурбоққа дошта мехӯрд. Вай нолаи гургро шунида, омада пурсид:

— Эй гург, ба ту чӣ шуд?

— Напурс!—гуфт гург.—Умри ман охир шудааст! Дар гулӯям устухон дармондааст, табии ҳеч қор қарда натавонист.

Лаклакро раҳмаш омад.

— Қанӣ, наздиктар биё!—гуфт.—Падари ман табии буд. Ман ҳам як табии кунам.

— Ой дӯсти азиз!—хурсандона фарёд кард гург.—Агар ту маро аз ин дард халос кунӣ, ҳар чӣ ғӯй мекунам!

Лаклак нӯли дарози худро ба гулӯи гург дароварда, устухонро қашнида гирифт.

— Гург ҳамон сабуки хис қарда, аз чояи хесту ба роҳи худ рафт.

— Ист! Охир ба ваъдат вафо кун!—гуфт лаклак.

— Ту розӣ нестӣ!—фарёд зад гург.—Ту қаллаатро ба гулӯи ман тиконда, сикату саломат берун қашидӣ, магар ин вафо нестӣ? Ман метавонистам туро ҳурам. Гум шав аз назарам, дигар во нахӯр, ки хӯрда мемонам!

Лаклак ҷизе нагуфт, фақат аз дил гузаронд, ки ба кӯрнамакон ёри додан лозим набудааст.

1. Ба гург чӣ ҳодиса рӯй дод?
2. Табии баҳри муолиҷаи Гург чӣ маслиҳат дод?

8. Лаклак ба гург чӣ некӣ кард? Барон некиши Гург ба он чӣ гуфт? Лаклак чӣ?
4. Хангоми хӯрдани хӯрок ба саросемагӣ роҳ додан мумкин аст?
5. Хулосаатро оиди мазмуни ҳикоят баён кунед.
6. Мазмуни байти зеринро аз муаллим пурсед:

Гургзода гург шавад,
Гарчӣ ба бузургӣ бузург шавад.

Саъдии Шерозӣ

ОДОБИ АТСА ЗАДАН

Агар пурсанд, ки одоби атсазананда чун аст: бигӯй: Аввал он, ки остин-пеши дахону бинӣ гирад ё рӯмоле, то дар вақти атса задан аз дахому бинии ӯ чизе берун наояд, ки ба бинандагон хуш намеояд.

Дуюм, чун атса аз се зиёда гардад, агар тавонад дафъ кунад, вагарна аз маҷлис бархезад, ки сабаби малоли мардум нашавад. Сеюм, чун касе ҷавоби атсан ӯ боздихад, ӯ низ ташаккур гӯяд.

1. Дар вақти атса задан бояд қадом воситахоро ба кор бурд?
2. Қоидаҳои атсазаниро аз худ кунед.
3. Хангоми атсазани агар «саломат бошед» — гӯянд шумо «ташаккур» гӯед.

Дар ҷойҳои серодам хангоми
атсазани бозхатиёт бошед, то малули наорад.

НАСИХАТ

Модарам аз пеши дарвозахона садо кард:

— Шербой! Шербой! Зуд биё. Бибиат омадагӣ, самбӯсаи алафӣ овардагӣ.

Бибичонам! Барон ман фақат самбӯсаи алафӣ меоранд. Медонанд, ки ман дӯсташ медорам.

Аз дар даромадаму буйи ништихоовари самбӯса ба димоғам зад.

— Самбӯса кучост?

— Дастатро шӯй,—гуфтанд бибиам аз пешониам бӯсида.

— Баъд ҳамроҳ самбӯса мехӯрем.

Саросема худро ба тарафи дастшӯи кашидам. Дастамро таркардаму баргаштам. Бибиам гуфтанд:

— Бибиат садқа, дастро се бор шустан даркор!

Боз ба тарафи дастшӯи давидам, дастамро се бор об гардондам, афшонда-афшонда омадам ва хостам нишинам. Бибиам гуфтанд:

— Ҷони бибӣ, дасти тара афшондан мумкин нест!

Ноилоҷ акиб рафтаму ба дастам собун задам, се маротибаи дигар шустам, бо дастмол пок кардам, баъд ба сари дастархон нишастам.

— Офарин, бачаҳакам,—гуфтанд бибиам,—ди насихати маро ҳаргиз фаромӯш нақун.

Гулназар Келдӣ.

1. Биби чӣ савго овардааст?
2. Биби ба набера чӣ насихат кард?
3. Тозагӣ чӣ аҳамият дорад?
4. Ҳамеша ба тозагӣ риоя кунед.

Тани сиҳат ганчи равон

Тилло ки пок аст,
Чӣ нисбаташ ба хок?!

ҶАЗОИ ДИЛОЗОР

Дар деҳае Сафар ном бача бо модараш зиндагӣ мекард. Вай бачаи ганиодаро, дилозор ва дарсгурез буд. У аз пагоҳ то бегоҳ ба корҳои беҳуда машғул мешуд. Ҳама аз Сафар безор буданд. Рӯзе набуд, ки касе аз ӯ озор наёбад. Ҳатто қонварақон баробари ӯро дидан безобита шуда чирик-чирикқунон ба ҳар сӯ парда мерафтанд.

Боре Сафар чанги кӯчаро ба осмон хезонида мегашт, ки ногаҳон аз рӯ ба рӯяш чашмае баромад. Оби чашма софу зулол буд. Сафар аввал ҳам шуда об нӯшид ва сонӣ ба чашма хок партофтани гирифт. Оби чашма тира гашт. Чанде нагузашта чашма ба оннан калони губоролуде табдил ёфт. Сафар дар он афти худро дида тасвир. У тамоман бадшаклу шамоил шуда буд. Оина ба Сафар нигоҳ карда ба гап даромад:

— Одами дилозор бояд ана ҳамин хел бадафту баднамуд бошад!

— Не, не, илтимос!—дод зад якбора Сафар.—Тавба кардам. Ман дигар ҳаргиз дилозор намешавам!

Вале оина хомӯш монд. Ана ҳамин хел Сафар бонси дилозориаш як бачаи баднамуд шуда монд.

1. Чаро Сафарро дилозор меномиданд?
2. Аз чӣ сабаб Ҳама аз Сафар гурезон буданд?
3. Сафар ба чашма чӣ гуна муносила кард?
4. Оқибат Сафар ба чӣ гуна ҷазо гирифт?
5. Оё Шумо ҳам мисли Сафар баднамуд шудан меҳодед?
6. Ба тозагӣ лоқи риоя кунед.
7. Дар Ҳама ҷо тозагиро тарғибу ташвиқ намоед.

Касе, ки фикр надорад, ба вай сухан ҳайф аст,
Гуле, ки бӯй надорад, ба вай чаман ҳайф аст.

ОДОБИ МУТОЛИА

Хуш вақти касе, ки панд гирад,
Ибрат зи каси дигар пазирад.

ШИНОСОИ БО ТАЪРИХИ КИТОБХОНАҲО

Китобхонаҳо ҳамчун махзани китоб дар тамоми давру замонҳо боиси ифтихор ва эҳтироми бузург буданд. Дар қадим китобхоро дар хонаҳои зебо мунаққаш—қасрҳои шохон маҳфуз мебошанд ва мутолҷаи онҳо ба мардуми оддӣ бенаво дастрас намешуд. Дар «Китобҳои ҳикмати қадим» чунин панд дода мешуд: «Бояд бо худ ҳамеша китоб дошта бошӣ ва ҳамеша бихонӣ. Он бехтарин маҳрами тану ҷони инсон аст». Дар замонҳои қадим дар даромадгоҳи дари китобхонаи Фиръави Рамзеси II дар лавҳае навишта буд: «Дармони дил». Муддати зиёд китобхонаҳо танҳо молу мулкӣ подшохон ва шахсони доро ҳисоб мерафтанд: онҳо дастнавис карда мешуданд, барои рӯйбардор кардани як китоб вақти зиёд сарф мешуд, аз ин рӯ, китоб ниҳоят қимат буд.

Дар сарзамини Осиёи Миёна китобхонаҳо дар асрҳои IX—X дар давраи ҳукмронии давлати Сомониён хеле машҳур шуданд. Аз ҷумла дар Бухоро китобхонаи шӯҳратманди амир ва «Мадрасаи Фирдавс» мавҷуд буданд. Аз китобхонаи Сомониён дар Бухоро Абӯалӣ ибни Сино истифода бурдааст. У дар хотирааш менависад, ки китобхонаи амир дар ҳучраҳои зиёди он китобҳо дар дохили сандуқҳо ҷида шуда, паси ҳамдигар гузошта мешуданд. Китобҳо дар хонаҳо мувофиқи мазмуну мундариҷаи худ, яъне вобаста ба соҳаи илм, тақсим шуда будаанд. Китоби заруриро аз рӯи рӯйхат, яъне феҳраст дарёфтани мумкин буд.

Аз асри XV сар карда, баъди ихтироъ кардани усули китобчопкунӣ китобхонаҳо хеле доман афрохтанд ва ниҳоят шӯҳрат ёфтанд. Дар ҷумҳурии мо бузургтарин китобхона ин китобхонаи ба номи Абулқосим Фирдавсӣ мебошад, ки он соли 1933 таъсис ёфтааст. Вай махзани асоси китоб ба забони тоҷикӣ мебошад. Китобхона на танҳо дорони китобҳои ҷолиб, балки дастнависҳои дар кишвари Шарқ китобатшударо ҳам аз асри XII то XIX дар соҳаҳои гуногуни илму фан дарбар мегирад. Ғайр аз ин, дар китобхона намоиши асарҳои нависандагони тоҷик, ки дар хориҷа ба забони халқҳои зиёда аз 40 мамлақати дунё тарҷума ва нашр гардидаанд, ташкил карда шудааст. Дар айни замон китобхонаи ба номи Фирдавсӣ дорони 4 миллион нусха китоб аст: вай 14 тоҷори калону хурдро дар бар мегирад ва ба 40—45 ҳазор хонандаи худ доимо хизмат мерасонад.

Вазиған асосини китобхонаҳо ин баланд бардоштани мавқеи китобҳо дар тарбияи маънавини наврасон ва меҳнатқашон аст.

Ба хизматрасони китобхонаҳои бачагонаи ҷумҳурӣ, вилоятӣ, шаҳрӣ ва ноҳиявӣ диққати асосӣ дода шудааст. Моҳи январӣ соли 1974 дар шаҳри Душанбе китобхонаи бачагонаи ҷумҳурӣ ба қор оғоз кард, ки дар айни замон он қариб 70 ҳазор нусха китоб до-
рад ва ба 10 ҳазор хонандагонӣ худ хизмат мерасонад.

Дар Тоҷикистон қариб 3 ҳазор китобхонаи мактаб ва 80 китоб-
хонаи бачагона мавҷуд аст. Бисёр одамон дорони китобхонаи шах-
сӣ мебошанд. Хонандаи имрӯзаи мактабро ҳаргиз бе китобхона
тасаввур кардан номумкин аст. Агар хонанда аз рӯзҳои нахустин
бо китоб қор қарданро омӯзад, дар натиҷа ӯ аз китобхонаи ка-
лон истифода бурда метавонад, зеро ҳар як китобхона дорони
қондаҳои хоси худ мебошад. Китобхонаи мактаб на танҳо хонан-
дагонро бо китобҳои дарсӣ ва дастурҳои таълим таъмин мена-
мояд, балки захираи худро аз асарҳои илмӣ-оммавӣ, маълумот-
номаҳо, адабиёти методӣ, маҷаллаҳои рӯзномаҳои бачагона ғайр
мегардонад.

Ҳар қадар китоб зиёдтар нигоҳдорӣ шавад, ҳамон қадар беш-
тар ба мардум дониш ва манфиат меоварад. Ғайр аз ин, китоб—
ин меҳнати пурмашаққат ва гарони одамони зиёд, аз муаллиф сар
қарда то хизматчиён ва қоргарони матбаа мебошад. Аз ҳама му-
ҳимтарин ин аст, ки мо—хонандагон ба китобҳои хониш эҳтиёт-
корона рафтор кунем, то ин ки онҳо бештар хизмат наоянд. Аз
соли 1978 дар ҷумҳурии мо хонандагон бепул бо китобҳои дарсӣ
таъмин қарда мешаванд. Дар ҷавоби ин ғамхорӣи ҳукумат хонан-
дагон вазифадоранд, ки китобро боз ҳам бештар эҳтиёт кунанд
ва ба талаф шудани он роҳ надиҳанд. Дар ин вақт аз ҳисоби сар-
фан қоғаз метавон боз ҳам бештар хубтар барои бачагон китоб-
ҳои аҷибу баландмазмун баровард. Ҳангоми боздиди китобхона
ва шиносӣ бо он диққатро ҳатман ба рафҳои зебою тозаи ки-
тобҳо ҷалб қардан зарур аст. Таассуфовар аст, ки агар онҳо па-
решону бесару сомон, ифлосу кӯҳна дар рӯи фарш хобида бо-
шанд.

ЛУҒАТ:

Маҳзан — ҳазина.

Мунаққаш — нақшии, нақшу нигор қардашуда.

Пазирад — қабул кунад.

Маҳфуз — ҳифз қардашуда, нигоҳ дошташуда.

Мутолиа — хондан, хониш, қироат қардан.

Доро — бой, бадавлат, сарватманд.

Феҳраст — ҷадвал, ҷадвали уйвонҳо ва сарлавҳаҳои ягон китоб.

Таъсис — устувор қардан, бунёд ниҳодан, бино қардан, асос гузоштан.

Пурмашаққат — пуразаб.

Матбаа — ҷои ҷопи китобҳо.

Талаф — нобудшавӣ.

1. Маҳзани китб чиро меномиданд?

2. Дар қадим одамон китобҳоро чӣ гуна нигоҳ медоштаанд ва дар кучо ҷой
медодаанд?

3. Оиди китоб, ки овро «Дармони дил» помндаанд, шумо чӣ фикр доред?
4. Дар Оснӣи Мнӯна китобхонаҳо дар кадом асрҳо ба вучуд омадаанд?
5. Аз китобхонаи Бухоро ки истифода бурдааст?
6. Китобҳо чӣ гуна ҷойгир кунонида шуда будаанд?
7. Китобчопкуни дар кадом аср сар шудааст?
8. Дар Ҷумҳуриятамон кадом китобхонаи қалон мавҷуд будааст?
9. Дар китобхонаи ба номи Фирдавси ғайр аз китобҳои ҷопӣ боз чӣ гуна дастхатҳо махфӯз будааст?
10. Асарҳои нависандагони мо ба чанд забони дунё ҷоп шудаанд?
11. Вазифи китобхона аз чӣ иборат аст?
12. Дар Тоҷикистон чӣ қадар китобхона мавҷуд аст?
13. Китобхонаи мактаб ба мо чӣ маънафиат мерасонад?
14. Ба китоб чӣ гуна муносибат бояд кард?

Китобҳо аҳтиёт кунед, ки онҳо бебаҳоянд.

Китобҳо азиз ва китобхонаҳо ҷои муқаддас шуморед.

Ҳар кӣ сухан бар сухане зам кунад,
Қатрае аз хуни ҷигар кам кунад.

КИТОБ ДАР ҶУМҲУРИИ МО

Дар Тоҷикистон китобчопкуни дар соли 1925 ба роҳ монда шуд. Аз солҳои сиюм нашри китобҳо барои бачагон низ оғоз ёфт. Нависандагону шоирони соҳибистеъдоди тоҷик С. Айни, А. Лоҳутӣ, А. Деҳотӣ на танҳо барои бачагон асарҳои махсус менавиштаанд, балки ба забони тоҷикӣ асарҳои нависандагони хориҷиро тарҷума менамуданд.

Дар айни замон зиёда аз 50 нафар шоирону нависандагони тоҷик барои бачагон асарҳои баландмазмуну ҷолиби диққат навишта, барои дар рӯҳи ватандӯстӣ, инсонпарварӣ тарбия намудани онҳо ҳиссаи сазовори худро мегузораанд. Аз он ҷумла М. Миршакар, М. Ҳақимова, А. Баҳорӣ, Р. Амонов, У. Раҷаб, Ғаффор Мирзо, Гулҷеҳра Сулаймонова, Нӯъмон Розик ва дигар шоирони халқи тоҷик мебошанд.

Дар бисёр мактабҳо, китобхонаҳо маҳфилҳои «Дӯстони китоб» ё «китобдӯсти ҷавон» ташкил шудаанд, ки онҳо ба таъмир ва саҳифини китобҳои кӯҳна машғул мешаванд.

Ҳоло китобу китобчопкуни ба қуллӣ ранги дигар гирифтааст. Агар дар солҳои аввали баъди инқилоб китобҳо бад, хира, дар қоғазҳои дурушту дағал ҷоп карда мешуда бошад, дар айни замон онҳо, махсусан китобҳои бачагона ва дарсӣ хеле рангини мунаққаш, дар қоғазҳои нави оли ба табъ мерасанд. Аз ин рӯ, ба китоб ҷун ба беҳтарин ва мӯнестарин рафиқи муносибат қардан даркор аст.

Китоб аз ҳама дӯсти беҳтарин ва маслиҳатчи дар қор, хондан, истироҳат ва бозӣ мебошад.

ЛУҒАТ:

Афзун — зиёд, бисёр.

Саҳхофӣ — саҳифабандӣ.

Муъинитарин — маҳбубутарин, дӯстдоштарин.

1. Дар Тоҷикистон китобчолкунӣ аз кадом сол сар шудааст?
2. Кадом нашриҳо ба ҷони китобхон бачагона сахми зиёдтар гузоштаанд?
3. Дар китобхонаҳо кадом намуди маҳфилҳо ташкил мешудааст?
4. Сифати ҷони китобхон хозира чӣ гуна аст, гуфта диҳед.

Китоб қиматтар аз ғанҷ аст.

**Таъвоно бувад, ҳар ки доно бувад,
Ба дониш дили пир барно бувад.**

Абулқосим Фирдавсӣ

ТАРЗИ ДУРУСТИ КИТОБХОНӢ

Тарбияи маданияти мутолиа ин пеш аз ҳама, тарбияи хониши бошуурона ва мулоҳизакорона мебошад. Мо китобро хонда истода, муносибати ба рафтори ҳар як қаҳрамон доштаи худро муайян мекунем, ба қаҳрамонҳои мусбат тақлид ва қаҳрамонҳои манфиро муҳокима менамоем. Китоб ба ҷаҳони мо медарояд, вай кӯшиш мекунад, ки ба саволҳои хангоми хондан дар китоб пайдошудаи мо ҷавобҳо ҷустуҷӯ намояд.

Тарбияи маданияти мутолиа шавқу ҳаваси моро нисбат ба китобхона ва китобхонӣ зиёд мекунад.

Дар вақти хондан ба кас бояд чизе халал нарасонад ва таваҷҷӯҳи моро ҳеч кадом ашёҳои гирду атроф ба худ ҷалб набояд кунад. Ҷои аз ҳама беҳтар барои китобхонӣ танҳои ӯ ин ки толори хониши китобхона мебошад.

Китобро бояд бодикқат хонд, ҳаёло парешон накарда, ба маънои ҳар як калима сарфаҳм рафта лозим аст. Бояд аз чизе хондашуда на танҳо таассуротҳои ҷудогона, балки комил гирифт. Худро барои китобро хуб ва дуруст хонда фаҳмидан омода бояд кард. Агар порчаи матн ӯ супориши додашударо ба як бор хондан кас нафаҳмад, бояд ҳамон қисмат бодикқат ду-се маротиба хонда шавад. Агар хангоми китобхонӣ калимаҳои душворфаҳм вохӯранд, мо маънои инро аз луғатҳо, шарҳи поёни саҳифаю пушти китоб дарёб намоем ӯ аз калонсолон пурсида, сипас хониширо идома диҳем. Дар сурати набудани луғату шарҳҳо ва калонсолон калима дар ҷое қайд карда мешавад ва баъд маънои онро аз муаллим ӯ китобдор метавон пурсид.

Китоб ӯ супориши додашударо хонда бояд фикр кунад, ки чизе хондашуда дар бораи чӣ буд, матро чӣ хел фаҳмид, чизе мутолиашударо бори дигар мулоҳиза карда хулоса баровардан аз шартҳои зарурӣ. Лозим аст, ки аз хурдсолӣ ба ташкили рӯзно-

ман чизҳои хондашуда одат кунем. Дар рӯзнома исму насаби муаллиф, номи китоби хондашуда, соли нашр, порчаҳои писандида, иқтибосҳо, баҳои худӣ мо онд ба китоби мутолиашуда дарҷ карда мешавад. Ҳамчунин дар рӯзнома метавон калмаҳои душворфаҳмо бо шарҳаш, ки дар повараки китобҳои оварда мешаванд, панду ҳикматҳо, зарбулмасалҳо, мақолҳои навишт. Бояд ҳулосаи худро дар бораи ин ки чизӣ хондашуда чӣ чизӣ нав ба мо дод, нависем. Мо аз рӯи рӯзномаи худ дар таҷрибаи метавонем, шарҳ накарда озодона худро ба фикр кардан ва чизӣ хондашударо таҳлил кардан одат кунем. Таҳлил кардан, чизӣ хондашударо гаштаю баргашта ба хотир овардан, яъне ин фаҳмидани фикру ҳиссиёт бо мақсади мароми муаллиф дар ҳар образи ҳар як тасвир мебошад. Ҳар як саҳифаи китобро бодиккат, ягон саҳифаро аз мадди назар дур накарда хондан лозим аст. Чунин тарзи китобхонӣ аз ҳар ҷиҳат муфид мебошад. Аз ҷумла Қамолӣ Хучандӣ фармудааст:

Зи ҳар лафзаш равон мағзар чу хома,
Ба ҳар ҳарфаш фуру рав чун сиёҳӣ.

Китобро бояд бодиккат, ягон саҳифаро напартофта хонд. Дар он вақт он фоидабахш мешавад. Вақте ки шахс таҷрибаи кофӣ ва малакаи китобхонӣ пайдо мекунад, сипас метавонад тез хонад. Усули аз ҳама фоидабахши хониш ин хониши ботафсил, яъне пурра фаҳмидани мазмуни китоб, сипас хониши такрорӣ ё хониш—омӯзиш мебошад. Ҳангоми хондан хуб мешуд, ки порчаҳои маъқулно худ ба худ такрор кунем, он ба мо лаззат мебахшад, интиқоли моро бо ифодаи нав ғайи мегардонад, забон бою маданиятноқ, ифоданоқ ва пуробуранг мешавад.

1. Маданияти мутолиа чӣ ҳел будааст?
2. Китоб барои чӣ ба мо кӯмак мерасонад?
3. Ҳангоми мутолиаи китоб онро чӣ тавр бояд хонд?
4. Матни хондашударо чӣ тавр бояд фаҳмид?
5. Қамолӣ Хучандӣ оиди дониши китоб чӣ гуфтааст?
6. Оё китобро тез хондан мумкин аст?
7. Чизҳои қалибро дар рӯзнома чӣ ҳел кайд мекунем?
8. Оиди маданияти китобхонӣ нақл кунед.

Ҳунар аз дониш,—дониш аз хониш.

Ҳар кӣ н-омӯхт аз гузашти рӯзгор,
Ҳеч н-омӯзад зи ҳеч омӯзгор.

Абӯабдулло Рӯдакӣ.

РҶЗНОМАҲУ МАҶАЛЛАҲОИ БАЧАҶОНА

Рӯзнома-ин наشري матбуоти даврӣ буда, дар он маводи воқеаҳои рӯйдодан ҷорӣ ҷоп карда мешавад. Рӯзномаҳои ҳозира дар ҳаёти ҷумҳурии мо, ҳатто дар тамоми сайёра мавқеи бузургро мебозанд.

Рӯзномаҳо аз аслиҳои тавонотарини муборизан сӯёӣ, яке аз воситаҳои асосии ахборотдиҳӣ ва тарғиботи оммавӣ ба шумор мераванд. Ойҳо дар бораи ҳақиқати ҳаёти имрӯза далелу мавод ҷоп карда, оиро шарҳу баҳо медиҳанд. Дар замони мо рӯзнома ба шакли жанрҳои гуногун, яъне аз ҳабари расмӣ сар карда то ҳисоботи хабару мақола, гузоришу сӯҳбатҳо ба хонандагон дар бораи ҳамаи рӯйдодҳои ҷумҳурият ва сайёраамон хабарҳои наву тоза медиҳад.

Дар ҷумҳурии мо барои хонандагони хурдсол аз соли 1929 рӯзномаи «Пионери Тоҷикистон», ки ҳоло «Анбоз» ном дорад, нашр мешавад. Вай ба хонандагон аз ҳодисаю рӯйдодҳои муҳими ҷаҳон, мамлакат ва ҷумҳурии маълумот медиҳад. Дар саҳифаҳои рӯзнома нависандагони шоирон ва одамони намоени ҷумҳурии бо шеърҳои хуб ва намунаҳои эҷоднашон баромад мекунад. Рӯзнома ба хонандагони худ дар бораи қору бору зиндагии хуби бачаҳои ҷумҳурии мо нақлҳо мекунад.

Рӯзномаҳою маҷаллаҳо барои тарбияи мо ва инкишофи ҷаҳонбиниямон мавқеи бағоят қалон мебозанд. Маҷалла ҳам аз ҷумлаи наشري матбуоти даврӣ ба шумор меравад, вале дар он масъалаҳои аз ҳама ҷиддитар ва муҳимтар дар доираи хеле васеъ ва фасеҳ дарҷ мегардад. Вай масъалаҳои аз ҳама муҳимро бароямон равшан месозад. Маҷалла мувофиқи наشري даврии худ якҷанба хел мешавад: ҳафтаина: (яъне ҳафтае як маротиба мебарояд), даҳа: (дар 10 рӯз як бор мебарояд), ниммоҳа, якмоҳа, думоҳа, рубӣ, нимсола.

Мувофиқи мазмуну мундариҷа маҷаллаҳо ба сӯёӣ-оммавӣ, адабӣ—бадеӣ («Садои Шарқ»), истехсоли-техникӣ, соҳавӣ («Маърифат»), бачагона ва ҷавонон ҷудо мешавад.

Дар Тоҷикистон аз соли 1950 маҷаллаи «Машғал» ҷоп мешавад. Ин маҷалла бо мазмуни бою рағбати худ хонандагонро ҷалб кардааст. Дар саҳифаҳои он вохӯриҳои шавқовар бо нависандагону шоирон, одамони қасбу қори гуногун дарҷ мешаванд. Маводҳои гуногун ва фаровоне, ки дар саҳифаҳои рӯзномаи «Анбоз» ва маҷаллаи «Машғал» ва «Чашма» ҷоп мешаванд, ба мо дар қори хониш ёрӣ мерасонанд. Тарзи дуруст хондани маҷалла медиҳанд, дар бораи қору зиндагии аҷиб ҳамсолонашон нақл мекунанд, моро ба китобҳои навбаромада шинос месозанд. Ҳар як хонанда ба рӯзномаву маҷалла бояд обуна шавад ё ин ки ҳар рӯз дар китобхона ояро хонад, аз хурдӣ ба хондани рӯзнома одат кунад, аз тамоми ҳодисаю воқеаҳо хабардор бошад. Махсусан доштани бандҷан (дастани дӯхташудан) рӯзномаҳо аҳамияти қалон дорад.

Дар мавридҳои зарурӣ мо метавонем дар ҷорабиниҳои берун-аъсоифӣ ва дар аз маводҳои иловагии он истифода барем. Ҳам-

чунин метавон гушан маводхон аз рӯзнамоҳо буридашуда ташкил дод, дар як гушан мақолаи буридашуда ҳатман таърихи барномаи он ва номи рӯзнамаро кайд кардан зарур аст. Дар лаҳзаҳои зарурӣ кас метавонад барои дурустӣ ва аниқии далели иқтибосҳои ба ин ишора кунад.

ЛУҒАТ:

Рубъ — яке баробари се моҳ, чоряк.

1. Рӯзнама ҷист ва он чӣ хизмат мерасонидааст?
2. Рӯзнама аз кадом сол боз ҷоп мешавад?
3. Рӯзнамоҳо маҷаллаҳо кадом масъалаҳо равшан месохтаанд?
4. Маҷаллаи «Машғал» аз кай боз ҷоп мешудааст?
5. Шумо боз кадом маҷаллаи рӯзнамаи дӯстдошта доред?
6. Оё Шумо ба маҷаллаҳои «Чашма» ва «Машғал» обунаед ё не?
7. Бандҳои дӯшманҳои рӯзнамоҳо ба мо чӣ гуна ёри мерасонанд ва мо аз он чӣ таърифи истифода мекарем?

Ҳар касе бисёр хонад,
Ба мушкилие дарнамонад

Илм чун ҳосил кунӣ,
Он гоҳ амал холис шавад.

ШИНОСОИ БО ФЕҲРИСТИ ҚИТОБХОНА

I

Дастгоҳи муҳими маълумотдиҳии китобхона феҳраст мебошад. Тартиб додани аввалин рӯйхати китобхона ба замонҳои ҳеле қадим мансуб аст. Китобхонаҳои қадима ҳазорҳо дастхатҳои соҳаҳои гуногуни илмро дар бар мегирифт. Китобхонаҳои қадима аз ҳисоби хариди асарҳои классикон ва нусхабардорӣ аз асл ғайи мегардидаанд. Илова бар ин муаллифони қадим асарҳои зиёд эҷод мекарданд. Масалан, Дидим Александрийский 3500 асар навиштааст, ки онҳоро дар 8000 китоб ҷамъ овардаанд. Сабаб дар он аст, ки дар замонҳои қадим асарҳо дар рӯи қоғазӣ папирус (як навъи гиёҳи обӣ буда, аз он қоғаз месохтанд) навишта мешуданд: онҳо печон буда, танҳо дар як тарафаш навишта мешуданд. Дар марҳалаҳои аввал номи китобҳо ҳале оддӣ буданд: унвони китобҳо дар рӯи нишони махсуси ҷӯбӣ навишта, дар рӯи печи папирус оварта мешуданд. Дар китобхонаи Ашшурбанипал унвони китобҳо бо калимаи аввали сатри якум ифода мешуданд. Бе чунин номгузори дарёфт кардани китоби зарурӣ ниҳоят мушкिल буд, аз ин рӯ онро калиди китобхона номидан мумкин аст. Дар рӯи он номгузориҳои рӯйхати умумии китобҳо, яке феҳраст мураттаб мегардид.

Қалиман «фехраст» ба мо аз забони Юнони Қадим, ки маънои рӯйхат, номгӯро дорад, омадааст. Баъзан ин гуна рӯйхатҳо дар байни катибаҳои зиёди девори қасрҳо сабт мегаштанд. Чунин тарзи навишти рӯйхат дар байни катибаҳои олимони шакли қадимтарини фехраст ҳисоб мекунад. Дар китобхонаи Сомониён дар Бухоро (ниман якуми асри IX ва ниман аввали асри X) низ фехрасти китобҳо бо шакли рӯйхат вучуд дошт, ки Абӯалӣ ибни Сино аз вай истифода бурдааст. Ин рӯйхат боигарини китобхонаҳо (дар хучраҳои зиёди он китобҳо дар дохили сандукҳо ҷида шуда, паси ҳамдигар гузошта мешуданд), равшан месохт. Китобҳо дар хонаҳо мувофиқи мазмуну мундариҷаи худ, яъне вобаста ба соҳаи илм, тақсим шуда буданд. Китоби заруриро аз рӯи рӯйхат, яъне фехраст дарёфтани мумкин буд.

Дар Россия аввалин фехрасти китобҳои китобхонаи Академияи Ҷаҳонӣ ба номи «Китобҳои ҷопини Россия, ки дар китобхонаи императори мавҷуд аст» соли 1942 ҷоп карда шуд. Дар он рӯйхати 727 китоби дар байни солҳои 1564—1738 нашршуда ҷой дода шуда буд.

Дар асри XIX мағозаҳои китобфурӯшӣ ва кӯҳнафурӯшӣ фехрасти худро ба тариқи китоб (барои осонтар шудани шиносоии харидорон бо китобҳо) ҷоп мекардагӣ шуданд. Фехрасти китобхонаҳо ба сурати китоб ё дафтарчаи хотира низ мешуданд.

Дар ибтидои асри гузашта фехрасти китобхонаҳо намуди хоҳишҳои фехрастҳо ба худ гирифтанд: яъне маълумоти ҳар як китоб дар варакаи алоҳида дода мешуд, ки ин хеле қулай буд. Варақаҳо ба кадом тартиб, ки хоҳанд, гузоштан мумкин аст. Варақаҳои китобҳои кӯҳнашуда ё китоби аз истифода соқитшударо метавон гирифт ва бар ивази он варақаи барои китоби нав тартибодаро гузоштан мумкин аст. Чунин фехрастҳо дуҷумбора навиштан, рӯйбардор кардан ҳоҷат надорад, вай муддати зиёд ба кор меравад ва хонанда онро бе душворӣ қор мефармояд. Агар варақаҳо пештар дастӣ навишта мешуда бошанд, ҳоло онро бо усӯли матбаагӣ ҷоп мекунад.

Истифодани фехрастро ёд гиред, то манфиат бардоред.

Масалан:

Сафаров Ф. Г.
Омузиши асосҳои китобдорӣю китобшиноӣ
дар мактаб: Дастур барои муаллимони.—
Душанбе: Маориф, 1985

ББК 78,3—78,5

0,1—02

ЛУҒАТ:

- Холис — соф, сара, пок.
 Мансуб — тааллуқдор, нисбат додашуда, таъни кардашуда, вобаста.
 Ғай — бой.
 Марҳала — масофа, миқдори муайяни роҳ.
 Унвон — ном.
 Сатр — раҳ, хат, сарҳат.
 Мураттаб — тартиб, ҷобачогузорӣ.
 Қатиба — навиштагон болои санг ё қошн.
 Император — шохӣ.
 Ибтидо — овоз-аввал.

1. Фехраст чӣ гуна маълумот меодааст?
2. Дидим Александрийский чӣ қадар китоб — асар навиштааст?
3. Дар замони қадим асархоро дар болои чӣ навиштаанд?
4. Унвон ё номи китобҳо дар рӯи чӣ навишта мешудааст?
5. Фехраст чӣ маъно доштааст?
6. Варақчаҳо (карточкаҳо) чӣ гуна буданд?

II

Китобдорон ҳам аз рӯи фехрастҳо ба китобҳо обуна мешаванд. Барои донишҷӯи китоб ба онҳо танҳо шинос шудан бо фехраст кифоя небавад. Онҳо варақчаҳои ба китобҳои нав омода карда гирифта рақами китобҳоро мувофиқи тартиб дар ҷоҳои худ мегузоранд. Чунин марказонидани карточкаҳо бо усули фехрастҳо дар таракқиёти кори китобхонаҳои тамоми ҷаҳон нақши калон мебошад. Ба туфайли ҳамин варақчаҳо ҳар як китобхона бе ҳеч душворӣ ва сарфи камӣ вақт фехрасти худро тартиб дода метавонад. Ғайр аз ин варақчаҳои фехрастӣ аз рӯи тамоми қайдҳои дуруст тартиб дода шуда сифати фехрасти тамоми китобхонаҳоро баланд мебардоранд.

Фехраст — ин ҳамчун оинаест, ки тамоми захираҳои китобҳои китобхонаро дар худ инъикос мекунад. Фехрастҳо барои ҳар як зудтар дарёб кардани китоб заруранд. Ба туфайли фехраст хонандагон метавонанд ҳар як китоби писанди худро мустакилона интихоб кунанд. Фехраст ин ҷевони дорои якчанд кутубхона буда, аз мобайн тирӣ дароз, ки варақчаҳо ба он гузаронида шудаанд, дорад. Дар варақчаҳои ин фехраст дар бораи ҳар як китоби мавҷуда маълумот дода мешавад. Дар он шифри китоб-рақами рафи китобгузори навишта, номи муаллифи китоб, ҷой ва соли нашр сабт карда шудаанд. Фехраст мазмуну мундариҷа ва бонгарии китобхонаро таҷассум мекунад ва ҷун роҳнамо роҳнишондеҳ аст. Фехраст ба хонандагон барои роҳ ёфтани дар алоҳи китобҳо кӯмак мекунад.

Фехрастҳо якчанд хел мешаванд: алифбой, пай дар пай, фанӣ, ҷуғрофӣ. Ба китобхонаҳои оммавӣ асосан ду намуди фехрастҳоро ба қор мебаранд: алифбой ва пай дар пай.

Дар фехрасти алифбой варақчаҳо аз рӯи номи муаллиф ё унвони китобҳо (агар асар бемуаллиф бошад) мувофиқи тартиби

алифбо сохта ва чида мешавад. Феҳрасти алифбой барои ҳаман китобхонаҳо хатмист. Аз вай кас ба осонӣ истифода бурда метавонад, барои ин танҳо донишмандони номи муаллиф ё унвони китоб (дар сурати бе муаллиф будани китоб) кифоя аст. Карточкаҳо дар феҳраст на танҳо аз рӯи аввали ҳарфи алифбо, балки бо тартиби алифбой ҳарфҳои баъдинаи номи муаллифи унвони китоб чида мешаванд. Ғайр аз ин феҳрастҳои алифбой метавонанд ба ҷадин саволҳои хонандагон ҷавоб ҳам диҳанд:

— дар китобхона, ғайр аз китоби ба ӯ зарурӣ боз китобе дар бораи муаллифи номбурда ҳаст?

— боз қадом китобҳои муаллифи мазкурро аз ин китобхона пайдо кардан мумкин?

— дар бораи ин муаллиф ва эҷодиёти ӯ чӣ навишта шудааст?

Чунки дар қисмати варақчаи асарҳои ҳар як муаллиф дар бораи ӯ ва эҷодиёташ навишта шудаанд, оварда мешавад. Ҳамин тарик, барқи дарёфтани як китоб пеш аз ҳама, муаллифи онро ё унвони китобро донишмандон зарур аст. Сипас, мувофиқи ҳарфи аввали муаллиф ба назди феҳрасти алифбой омада, аз он варақчаи мувофиқро бо ҳамон исми китоб ёфтан лозим аст, баъд аз ин аломати қайди он, насаби муаллиф, номи китобро дар рӯи варақчаи супориш навишта ба китобдор месупоранд. Ба туфайли феҳристи алифбой ба китоб ҳеч нигоҳ накарда, кас метавонад маълумоти китобшиносӣ бигирад: китоб дар қучо нашр шудааст, чанд саҳифа дорад, дар китобхонаи мазкур боз қадом нашрҳои дарёфтани мумкин аст, дар қутихо аз рӯи ҳарф номи ҳуду хонаводаашон дода шудааст. Карточкаҳои ҳар як муаллиф дар дохили феҳрист ба тариқи зайл гузошта мешавад: дар навбати аввал карточкаҳои қуллӣ, сипас асарҳо, аз паси онҳо-асарҳои мунтахаби 2—8 ҷилд оварда мешавад, баъд аз он маҷмӯаҳои мавзӯӣ, ҳамчунин варақчаи наشري асарҳои ҷудоғона, мувофиқи тартиби ҳуруфи алифбо чида мешаванд.

Барои бехтар ва осонтар истифода кардани феҳристҳои онҳо бо ҳарфҳои таркибӣ, ҳичо ва қалимаҳо ҷудо карда шудаанд, ки ба дарёфти маводи лозима кӯмак мерасонад. Феҳраст (мундариҷа) одатан дар охири китоб аёнан дар аввали он дода мешавад.

Дар охири китобҳо бештар нишондодҳои матнҳои ёрирасон дода мешаванд, ки барои зуд аз рӯи насаб ёфтани номҳо ва дар қадом саҳифа қайд шудани онҳо кӯмак мерасонад. Нишондодҳои номгӯи ҷуғрофӣ барои ёфтани ҷои нишондод ё номи маҳалҳо ёри мерасонад. Нишондодҳои ашӣ дар бораи қадом саҳифа дар ҳусуси маводи мазкур сухан рафтагони нишон медиҳад. Ҳамин тавр нишондодҳои барои дарёфтани маълумотҳои китоб ёри мерасонанд. Ҳулоса, нишондодҳои барои бе ҳеч душворӣ дарёфтани ҳар гуна маълумотҳои ёри медиҳанд.

1. Китобдорон чӣ гуна обуна мешудаанд?
2. Карточкаҳо барои чӣ мафҳум меварданд?
3. Феҳраст дар чӣ ҳайат мешудааст?
4. Феҳрастҳо чанд ҳел мешуданд?
5. Барои дарёфтӣ китоб чиро доништан зарур будааст?

Барои бӯ феҳраст ва варақчаҳо аз наздик шинос шудан ба китобхонаҳо даромада, аз китобдор маслиҳатҳо гиред ва китобҳои заруриро хоҳон шавед.

Ба ҳар коре, ки ҳиммат баста гардад,
Агар хоре бувад гулдаста гардад.
Қудрати илмро завоҷ нест.

ЕРДАМЧИИ СОДИҚИ ТУ

Одами имрӯза на танҳо соҳибони дониши муайян бояд бошад, балки аз сарчашмаҳои гуногуни илмӣ ва адабӣ маълумот ва аҳбороти заруриро пайдо карда тавонад.

Ҳама чизро ва бисёр масъалаҳоро дар хотир нигоҳ доштан имкон надорад, вале маълумоти заруриро дарёфт кардан имкон дорад. Барои ба ин мақсад ниш гаштан ба луғат, қомусҳо, тақвимиҳо ва ғайра метавонем:

— барои чӣ тавр навишта ва талаффуз шудани калимаҳоро муайян кардан:

— дар бораи ягон ашё, воқеа ва шахс маълумот ба даст овардан:

— аз санаҳои таърихӣ истифода намудан ё ба саволҳои озмунҳо ҷавоб пайдо кардан ва ғайра.

ЛУҒАТ—ҳазина ё маҷмӯи калимаҳои мебошад, ки мувофиқи тартиби алифбо омадаанд. Дар он маънои ҳар як калима шарҳ ва ё ба забони дигар тарҷума карда мешавад. Луғатҳо тафсири, имлоӣ, истилоҳӣ ва забонӣ мешаванд. Онҳо чӣ маъно доштани калимаҳои мазкур (тафсири чӣ тавр ба забони дигар тарҷума шудан (забонӣ), чӣ ҳел навишта шудан ва талаффуз намудан (орфографӣ) ва ғайраҳо)-ро мефаҳмонанд. Луғати аз ҳама зарурӣ ва рӯзмарра барои хонандагон имлоӣ ба шумор меравад. Мо аз он қонунҳои муҳими имлоӣ ва тарзи дуруст ва саҳеҳ навишта шудани ҳар як калимаро меомӯзем. Ҳоло дар Тоҷикистон чандин луғатҳо ба таърифи расонида шудаанд, ки муҳимтаринашон «Луғати фразеологӣ ва забони адабии тоҷик», «Фарҳанги забони тоҷик» иборат аз ду ҷилд ва ғайра мебошанд.

Агар ба мо донишҷӯи ягон мавод, масъала, шахси таърихӣ зарур шуда монад, бояд ба қомусҳои мурочиат кунем. Қомусҳо (энциклопедия) калимаи юнонӣ буда, маънои «доираи дониш»-ро дорад. Қомус нашри илмӣ аст. Вай дар бораи тамоми соҳаҳои ҷорӣ дониш ва фаъолияти амалӣ ё онд ба ягон соҳаи маҳдуди до-

ниш маълумот медиҳад. Комусеро, ки онд ба тамоми соҳаҳои гуногуни дониш маълумот медиҳад, комуси умумӣ (универсалӣ) меноманд: «Энциклопедияи калони советӣ», «Энциклопедияи советии тоҷик» ва ғайра. Агар вай ба ягон соҳаи муайяни дониш бахшида шуда бошад, онро энциклопедияи соҳавӣ ё мавзӯӣ меноманд: педагогӣ, тиббӣ, хоҷагии кишлоқ ва монанди ин. Маводро энциклопедияҳо метавонанд мувофиқи соҳаи дониши мисли «Энциклопедияи бачагона» ҷой бигирад. «Энциклопедияи советии тоҷик» (ЭСТ) дар 8 ҷилд ҷол шуд. Дар вай чандин ҳазор мафҳуми мақола бо тартиби алифбо ҷойгир карда шудааст. Масъалаҳои дар бар гирифтаи он ососан ба Тоҷикистон: таърих, ҷуғрофия, иқтисодиёт, илму техника, маданият, дар боран ҳаёт ва ғайроияти арбобони намоён маориф, шоирон, нависандагон, хунарпешаҳо ва ғайраҳо хос мебошад. Дар «ЭСТ» маълумоти китобшиносӣ, харита, нақшаҳо, расмҳо ва ороиши дигар ба тарки фаровон истифода бурда шудааст. Хонандагон метавонанд ба тамоми саволи пайдошуда аз он ҷавоб пайдо кунанд. Бо вуҷуди ин ки комус маводҳои хеле зиёд ва фаровонро дар бар гирифтааст, чунон қулай муназзам шудааст, ки кас ба ҳар савол ба осонӣ ҷавоб ёфта метавонад. Ғайр аз ин ҳамчунин дар дохили матнҳо ва мақолаҳо маълумоти фаровони китобшиносӣ дода мешавад.

ЛУҒАТИ КОМУСИ—аз шарҳи мафҳуми истилоҳоти соҳаҳои гуногуни дониш иборат аст. Вай моҳияти далелҳои зиёди таърихро ба тарки мухтасар кушода медиҳад, бо арбобони машҳур ошно месозад ва ғайраҳо. Дар он низ мавзӯҳо ба тартиби алифбо оварда мешаванд.

МАЪЛУМОТНОМА—китобест, ки дар он маълумотҳои зарурӣ онд ба масъалаҳои муайян ҷамъоварӣ шудаанд. Вай маводҳои заруриро ихчам ва кӯтоҳ шарҳ медиҳад. Мисол, «Нависандагони Тоҷикистон», «Маълумотномаи дӯстдорони садо» ва ғайра.

Барои гузаронидани ҷараёнҳои гуногуни берунасинфӣ тақвимиҳои мухталиф ёри калон расонида метавонанд. «Тақвими хонанда» ва ғайра махсусан аҳамияти «Тақвимиҳои санаҳои муҳим ва таърихӣ»-и ҷумҳурии Тоҷикистон, ки онро китобхонаи ба номи Фирдавӣ тайёр мекунад, бисёр калон аст. Дар он онд ба ҳаман ҳодисаҳои муҳим ва ҳамчунин ҷашни шоирон ва нависандагон маълумот дода мешавад.

1. Оё мо ҳама чизе хондаи шумидаамонро дар хотир гирифта метавонем?

2. Луғат чиро дар бар мегирад?

3. Маълуми мазмунӣ комус чӣ будааст?

4. Маълумотнома чӣ гуна китоб будааст, гуфта диҳед.

Китоб дӯсти содиқи мост. Чунин дӯсти беминнатро бояд ҳифз ва эҳтиёт кунем.

Биёмӯз илме, ки гардӣ азиз.

Н О

Мураттибон: Б. Боронов, Ф. Сафарова, Р. Мирзоев,
Х. Шарифов

Х. Шарифов
ОДОБНОМА

Китоби дарсӣ барои синфҳои 3—4.

Мудири редакция *Аъзами Худодод*
Мухаррир *М. Назриева*
Мухаррири ороиш *Ф. Шукуров*
Мухаррири техники *Г. Холова*

ВА № 2241

Ба матбаа 5.02.96

с. 01. 01. 96
Ба матбаа 5.02.96 супурда шуд. Ба чопаш 5.04.96 имзо шуд. Формати 60×84¹/₂.
Қоғаз тиннографӣ. Чузъи чопии шартӣ 6 0. Чузъи нашрию ҳисобӣ 4,58. Адади
нашр 50000 нусха. Супориши № 89.

Матбааи аъваллии вазорати фарҳанг ва иттилооти Ҷумҳурии Тоҷикистон,
Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 37.

Нашриёти «Маориф», 734018. Душанбе, кӯчаи Неймат Қаробоев, 17.

94
63

31

MAORIF